

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

DİNLER TARİHİ AÇISINDAN BÜYÜ

Serbülent AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Nasuh GÜNAY**

ISPARTA 2012

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI**

Tez Savunması 1

Tarih: 23/3/2012

Enstitü Yönetim Kurulunun 6/ 3/2013 tarih ve B.30.2.SDÜ.0.41.72.00.302.14.05/383 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Serbülent AYDIN'ın "Dinler Tarihi Açısından Büyü" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 23/03/2013 tarihinde saat 14.30'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 60 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezde düzeltme verilmesine
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

Tezin reddedilmesine
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.**
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman :	Prof. Dr. Nasuh GÜNAY	
Üye :	Prof. Dr. Hüseyin CERTEL	
Üye :	Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK	

Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Dinler Tarihi Açısından Büyü” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Serbülent Aydın
16/04/2012

ÖZET

Serbülent AYDIN

DİNLER TARİHİ AÇISINDAN BÜYÜ

Süleyman Demirel Üniversitesi, Dinler Tarihi Bölümü

Yüksek Lisans Tezi, 90 Sayfa, Mart 2012

Danışman: Prof. Dr. Nasuh GÜNAY

Bu tezin amacı; “Dinler Tarihi Açısından Büyü” genel başlığı doğrultusunda, tarihsel süreç içerisinde din ile büyü arasındaki ilişkinin incelemesini yapmak olarak belirlenmiştir.

İnsanlık tarihinin birçok döneminde din ile büyü aynı kapsamda ele alınmışlar, kimi zamanda birbirinden bağımsız alanlar olduklarının ortaya konulması söz konusu olmuştur.

Özellikle bir kutsal kitaba sahip olan ve geliş sırasına göre Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet çerçevesinde görülmektedir ki; söz konusu bu dinler, insanlık tarihi içerisinde hemen her dönem büyüye ve büyü ile ilgili tüm uygulamalara karşı olmuşlardır.

Çoğu zaman da büyü temelli uygulamalar, dini yaklaşımları ve prensipleri temele aldıklarından yasaklanmış ve bu uygulamaların içerisinde yer alan büyücülerin öldürülmesi yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Büyü, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet.

ABSTRACT**Serbüilent AYDIN****MAGIC IN TERMS OF HISTORY OF RELIGIONS****University of Süleyman Demirel, History of Religion Department****Post Graduate Thesis, 90 Pages, March 2012****Supervisor: Prof. Dr. Nasuh GÜNAY**

The Aim of this research is in accordance with the general title, “Sorcery in the history of religions” in the historical process of conducting a review of the relationship between religion and magic, as determined.

As outlined in the scope of this research, the period of human history, religion and magic, they assessed in the same context, and, sometimes they are independent from each other in areas that have been put.

However, especially it has been seen that religions which owns their holly books like holy book of Judaism, Christianity and Islam are in the framework of that, these religions, have been against witchcraft and magic in every period in the history of humanity with all the applications.

Most of the time the magic – based practices, are prohibited on the basis of approaches and principles of the religion and in these practices were encouraged to kill the wizards which they have taken part of witchcraft.

Key Words: Religion, Magic, Judaism, Christianity, Islam.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii

GİRİŞ

1.1. Din ve Büyü Kavramlarının Analizi	3
1.2. Din ve Büyü Kavramlarının Tanımı	4
1.3. Büyü ile ilgili Kavramlar	11

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE BÜYÜ

1.1. Din ve Büyü Arasındaki Temel Farklılıklar	19
1.1.1. Güç İstemi İle İlgili Farklılıklar	21
1.1.2. Güvence Temini İle İlgili Farklılıklar	21
1.1.3. Bireysel Merakların Tatmini İle İlgili Farklılıklar	24
1.2. Peygamberi Kâhinden Ayıran Özellikler	27
1.3. Melek İnancı ve Büyü	32
1.4. Büyüsel Sözün Etnografik Kuramı	37

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜNÜN TARİHİ: İLK ÇAĞ VE BÜYÜ

2.1. Eski Mısır ve Mezopotamya'da Büyü ve Din	39
2.2. Erken Yahudi Dini Bağlamında Büyü ve Din	39
2.3. Antik Çağ Doğu Kültüründe (Eski Hint – Eski Çin – Eski İran Uygarlıkları) Büyü ve Din	40
2.4. Antik Çağ Yunan ve Roma Kültürlerinde Büyü ve Din	41
2.5. Orta Çağ Hıristiyan Avrupa'sında Büyü ve Din	43
2.6. Eski Türk Kültüründe Büyü ve Din	45
2.7. Türk – İslam Kültürlerinde Büyü ve Din	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜNÜN TARİHİ: AYDINLANMA ÇAĞI VE GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM

3.1. Protestan Ahlakı Bağlamında Büyü ve Din	52
3.2. XVI. ve XVII. Yüzyıl Avrupasında Büyü ve Din	53
3.3. Anadolu Halk Kültüründe Büyü ve Din	56

3.4. İslami Bakış Açısıyla Büyü ve Din.....	59
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜ ÇEŞİTLERİ

4.1. Sempatik Büyü.....	67
4.1.1. Taklit Büyüsü.....	67
4.1.2. Temas Büyüsü.....	68
4.2. Ak Büyü (Pozitif Büyü).....	68
4.2.1. Aşk Çayı Büyüsü.....	70
4.2.2. Şifalı Tütsü Büyüsü.....	70
4.2.3. Elma Büyüsü.....	71
4.2.4. Aşk Keki Büyüsü.....	71
4.2.5. Tarot Büyüsü.....	71
4.3. Kara Büyü (Negatif Büyü).....	72
4.3.1. Sabun ve Saç Kullanılarak Kara Büyü Yapılması.....	73
4.3.2. Kaşık Büyüsü.....	74
4.3.3. Domuz Yağı Büyüsü.....	74
4.3.4. Ölü Toprağı Büyüsü.....	74
4.4. Aktif Büyü.....	75
4.5. Pasif Büyü.....	75
4.6. Kırmızı Büyü.....	76
4.7. Uğurluklar (Tılsımlar).....	76
4.7.1. Balık Tılsımları.....	80
4.7.2. Baykuşlu Tılsımlar.....	80
4.7.3. Boynuz.....	80
4.7.4. Defne.....	81
4.7.5. Deniz Kabukları.....	81
4.7.6. Diş ve Tırnaklardan Yapılan Tılsımlar.....	82

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	90

GİRİŞ

“Büyü” kavramı, tabiatüstü güçler yardımıyla tabiatı etkileyerek, olağanüstü sonuçlar elde etme isteğine dayanan bir anlamı içermesi bakımından, insanoğlunun var olduğu günden bu yana ilgisini çekmiş ve dolayısıyla da sıklıkla başvurulmuş bir olgudur. Bu çerçevede büyü kavramı; antropolojik, sosyolojik, felsefi, fenomenolojik, dini, mitolojik vb. birçok açıdan incelendiğinde görülmektedir ki, insanoğlu her zaman din ile büyü ilişkisi üzerinde durmuş ve kimi zaman bu iki kavramın / alanın farklılıklarını, kimi zaman da benzerliklerini belirlemek adına hareket etmiştir.

Antropolojik açıdan büyü ve din ilişkisini ilk olarak inceleyen Tylor, bu ilişkiyi daha çok psikolojik temellerde ele almıştır. Bu çerçevede Tylor, “Pirimitive Culture” adlı kitabında, daha sonra Frazer’in de desteklediği şekilde büyüü, “sahte bilim” olarak nitelendirmiştir. Frazer de “Altın Dal” adlı eserinde, Tylor tarafından ortaya konulan bu değerlendirmeleri destekler şekilde büyü olgusunu incelemiş ve büyüün, din ile bilim ilişkisini belirlemeye çalışmıştır. Frazer’e göre; tüm ilkel dinlerin kaynağı büyüdür ve insanlar, tabiatı kontrol etmek adına büyüün yetersiz olduğunu görmeye başladıklarında da, ruhani güçlerden medet umma yoluna girmişler ve bu şekilde de dinlerin doğması söz konusu olmuştur. Durkheim ise; Frazer’in tam tersi bir anlayışla, büyüün dinden çıktığını savunmuştur.

Sonuç itibariyle din ile büyü, mutlaka birbirlerinden farklı ve bambaşka mecralarda yer alan alanlardır. Örneğin; dinde Yaratıcı’ya itaat etmek, O’nun rızasını kazanmak ve gazabından sakınmak, ceza ya da mükâfatına göre tavır almak söz konusuyken; büyüün temel amacı menfaat temin etmek olduğundan büyüde yerine göre dinler tarafından kutsal sayılan değerlerin alet edilmesi ile dini istismar söz konusu olabilmektedir. Bu nedendir ki; büyüde sadece şahsi, din de ise hem şahsi hem de içtimai bir amaç söz konusudur.¹

¹ Malinowski, Bronislav, "*Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek*," Epsilon Yayınları, İstanbul, 2003, s. 32.

Cahiliye Dönemi'nde büyü'nün yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Cincilik, kehanet, fal okları, yıldızlara bakmak, küçük kareler çizip içlerine harf ya da sayı yazarak belirlemelerde bulunduğunu savunmak, düğüm atmak ya da üflemek gibi yollarla büyü yapmak söz konusu olabilmekteydi. Bütün bu işlemler, mutlaka ki putperestlik ile birlikte yürütülmüştür. Araplar bu dönemde, büyücülerden çekinmekte ve onlara büyük bir saygı duymaktaydılar.

İslam dini, büyük günahlar arasında saydığı büyücülüğe şiddetle karşı çıkmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şeriflerde, "sihir" kökünden türeyen kelimelerin kullanılması ile bu iş açık ve kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Ama buna rağmen müşrikler, Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in ve İslamiyet'in başarısını sihir olarak nitelendirmişler ve peygambere "sahir" deme cüretini bile göstermişlerdir.²

Oysa büyü, belirtildiği gibi menfaat temin etme amacı güder. Allah, peygamber ve kutsal kitap tanımaz. Çoklukla da kutsal metinleri istismar eder. En ilginç de büyü de, Tanrı'nın iradesinin üstünde bir anlayışla hareket edilebileceği iddiası yer almaktadır ki, belki de hadisenin en can alıcı noktası bu olarak görülebilir.³ Çünkü tüm bu yaklaşımlar büyücüye, peygamberden ve hatta Tanrı'dan daha büyük bir anlam yüklenmesi ve daha büyük bir değer atfedilmesi olarak değerlendirilebilir ki; büyücülerin her şeyi bildikleri ve başaramayacakları bir şeyin bulunmadığı anlayışı, kesinlikle İslamiyet'e ters düşmektedir.

Çalışmada bu belirlemeler temelinde, Giriş Bölüm itibariyle; "Din ve Büyü Kavramlarının Analizi", "Din ve Büyü Kavramlarının Tanımı" ve "Dini Etnoloji Bağlamında Yazılı Büyü Kavramının Tanımlanması" alt başlıkları doğrultusunda anlatımlarda / belirlemelerde bulunulacaktır.

"Din ve Büyü" başlıklı Birinci Bölümde; "Din ve Büyü Arasındaki Temel Farklılıklar", "Güç İstemi İle İlgili Farklılıklar", "Güvence Temini İle İlgili Farklılıklar", "Bireysel Merakların Tatmini İle İlgili Farklılıklar", "Peygamberi Kâhinden Ayıran Özellikler", "Melek İnancı ve Büyü" ve "Büyüsel Sözün Etnografik Kuramı" alt başlıkları doğrultusunda değerlendirmelerde bulunulacaktır.

² Anadol, Cemal, **Büyü, Sihir, Tılsım**, Kamer Yayınları, İstanbul, 2008, s. 20.

³ Malinowski, 2003, s. 37.

“Büyünün Tarihi: İlk Çağ ve Büyü” başlıklı İkinci Bölümde; “Eski Mısır ve Mezopotamya’da Büyü ve Din”, “Erken Yahudi Dini Bağlamında Büyü ve Din”, “Antik Çağ Doğu Kültüründe (Eski Hint – Eski Çin – Eski İran Uygarlıkları) Büyü ve Din” ve “Antik Çağ Yunan ve Roma Kültürlerinde Büyü ve Din” alt başlıkları doğrultusunda anlatımlarda bulunulacaktır.

“Büyünün Tarihi: Orta Çağ ve Büyü” başlıklı Üçüncü Bölümde; “Orta Çağ Hıristiyan Avrupasında Büyü ve Din”, “Eski Türk Kültüründe Büyü ve Din” ve “Türk – İslam Kültürlerinde Büyü ve Din” alt başlıkları üzerine durulacaktır.

“Büyünün Tarihi: Aydınlanma Çağı ve Günümüze Kadar Olan Dönem” başlığını taşıyan Dördüncü Bölümde; “Protestan Ahlakı Bağlamında Büyü ve Din”, “16. ve 17. yüzyıl Avrupa’sında Büyü ve Din”, “Anadolu Halk Kültüründe Büyü ve Din” ve “İslami Bakış Açısıyla Büyü ve Din” alt başlıkları irdelenecektir.

“Büyü Çeşitleri” başlığını taşıyan Beşinci Bölümde; “Sempatik Büyü”, “Taklit Büyüsü”, “Temas Büyüsü”, “Ak Büyü (Pozitif Büyü)”, “Aşk Çayı Büyüsü”, “Şifalı Tütsü Büyüsü”, “Elma Büyüsü”, “Aşk Keki Büyüsü”, “Tarot Büyüsü”, “Kara Büyü (Negatif Büyü)”, “Aktif Büyü”, “Pasif Büyü” ve “Kırmızı Büyü” alt başlıkları doğrultusunda belirlemelerde bulunulacaktır.

Çalışmanın Sonuç Bölümü’nü oluşturan kısımda ise; çalışmada yer verilen genel değerlendirmeler özet mahiyetinde ele alınacak ve konu genel hatları ile incelenecektir.

1.1. Din ve Büyü Kavramlarının Analizi

Tarihsel süreç incelendiğinde, din ve büyü arasındaki sınırın birçok toplumda sağlıklı bir şekilde çizilemediği görülmektedir. Her ne kadar din, bir anlamda büyüsel rakiplerinden daha uzun bir varyete sahipse ve çoğunlukla da diğerine karşı bir zafer duygusu ile hareket etmekteyse de, çoğu zaman dini otoritelerin bile, din ile büyü arasındaki ayrımı olması gereken çerçevede ortaya koyamadıkları görülmektedir.

Tanrı’nın egemenliği anlayışı göz önünde bulundurulduğunda ise; dinsel edimlerin aracı bir niteliğe sahip oldukları, büyüsel edimlerin ise tanrısal olanı değiştirmeye yönelik ihtirash ve zorlayıcı bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Bu bağlamda “büyü”, büyücünün kontrol edebildiği tabiatüstü güçlere sahip olduğu kabul

edilmekteyken; “din” ise dünyanın gidişatının, dua ve yalvarma yoluyla değiştirebilecek belirli bir etmen tarafından yönlendirildiği kabul edilebilir.⁴

Bir inanışlar sistemi olarak dine yapılan vurgu; dua ve büyü söz arasında, duanın dinsel davranışla, büyü sözün ise büyüsel edimlerle ilişkili olduğu belirtilerek yapılan ayırım üzerinedir. Bu nedenle de “büyü”, sıklıkla “yanlış din” olarak nitelendirilmekte ve gerçek Tanrı’nın bu şekilde etkilenemeyeceği belirtilmektedir.⁵

Bu safhadan sonra din ve büyü kavramlarının daha net anlaşılabilmesi ve farklılıklarının belirlenebilmesi adına, söz konusu kavramların tanımlamaları üzerinde durulacaktır.

1.2. Din ve Büyü Kavramlarının Tanımı

Din ve büyü kavramlarının tarihsel kökenleri ve türeyişleri, toplumların düşünce tarzlarını ve edimlerini anlamak adına, genel kategorik anlamlar çerçevesinde her daim belirleyici olmuştur. Bu nedenle de, söz konusu kavramların daha net anlaşılabilmesi ve ortaya konulabilmesi adına, kavramların tanımlamalarının ardından, düşünce tarihinde toplumların dönüşüm ve değişim süreçleri üzerinde değerlendirilmelerde bulunulması yerinde olacaktır.

İngilizce’deki “religion (din)” sözcüğü, Latince “religio” sözcüğünden türetilmiştir. “Religio” sözcüğü, çift anlamlı kullanılan bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır;⁶

- 1) Kişinin borçlu olduğu bir dış gücün varlığı anlamında
- 2) Kişinin kendisini o güce adama isteği anlamında.

Genellikle tam olarak ortaya konulmamış olsa da, genel anlamda “din” kavramının, hala bu anlamları taşımak çerçevesinde kullanıldığı söylenebilir. Sadece Roma Dönemi’nde; dinin, büyük ve nesnel bir görüngü ya da spekülatif bir çıkarın varlığı şeklinde yaşanmadığı ve daha çok kişinin hissettiği ve yaptığı bir şey olarak değerlendirildiği görülmektedir.

⁴ Anadol, 2008, s. 22.

⁵ Altan, Bayram, **Nazar ve Büyü**, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 1995, s. 31.

⁶ Tambiah, Stanley Jeyeraja, **Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2002, s. 17.

Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde "din"; "örgütlü bir toplum hissi" bağlamında, "kilise" ve "inanç" kavramlarının bütünlüyci etkisiyle kendisini belirleyen bir kavram / alan olarak değerlendirilmiştir. İlk papazlar; yeni inancı, inanan kişinin hayatının her alanına nüfuz eden bir olgu olarak yorumlamışlar ve dini, ibadet edenlerin öznel yönelişlerini, kilisenin örgütsel hiyerarşik yapısını ve her şeyi kapsayan bir "tümel olgu" olarak ele almışlardır. Sonuç olarak Erken Hıristiyanlık'ta, kesin olarak "doğru ve yanlış din (vera et falsa religio) anlayışı" ve diğer inanışlara karşı tamamen dışlayıcı ve hoşgörüsüz bir tavır söz konusuydu demek yanlış olmayacaktır.⁷

Orta Çağ'da, Aziz Augustinus (345 – 430) Hıristiyanlığın tek doğru din olduğu iddiasını daha da ileriye taşımış, tek ve yüce Tanrı ile kişisel ilişki kurulabileceği düşüncesi üzerinde durmuştur. Bu bağlamda, Orta Çağ'da önemli olan sözcüğün "din" değil, "inanç" olduğu söylenebilir. "Religio" sözcüğünün de bu dönemde, manastır hayatına işaret eden bir sözcük olduğu ve manastır üyelerinin de "religious (dindarlar)" olarak nitelendirildiği görülmektedir.⁸

Reform hareketleri sırasında, Ulrich Zwingli (1484 – 1531) ve John Calvin (1509 – 1564) tarafından verilen esas mesaj ise; insanlar dışındaki bir kuruma, Kilise'ye ya da tanrısal olanı cisimleştiren herhangi bir dinsel sisteme bel bağlamamaları gerektiğiydi. Bu dönemde de "religio", bunun yerine kişisel, içsel ve ruhsal bir şeylere işaret etmekteydi.⁹

Esas olarak Aydınlanma Dönemi'nden sonra, modern dönemde anlamaya yönelik, doktrinci ve dogmatik yönleri vurgulanan bir din kavramı öne çıkmaya başlamıştır. 17. yüzyıldan sonra Avrupa düşüncüsü, dinsel alanda incelikle işlenmiş sistematik ve soyut yapılara gittikçe artan bir ilgi göstermeye başlamıştır ve Avrupa düşüncesünün önde gelen isimleri, sisteme "din" adını önce genel olarak, daha sonra da gittikçe içerisinde "inanç" adımlarının bulunduğu ya da "gizil inanç" sahibi kişilerle karşılaşılacak düşünceler sistemi ortaya koymaya başlamışlardır. Böylece bu dönemde, "religio" kavramı ile kendi kişisel görüşlerini ve onunla ilişkilerini değil, bu amaca

⁷ Kaplan, İbrahim, "Erken Dönemde Hıristiyan Karşıtı Söylemin Ortaya Çıkmasını Sağlayan Sebepler", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, 2006, s. 165 – 183.

⁸ Sinanoğlu, M., "Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsülü", İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, 2001, s. 1 – 16.

⁹ Tambiah, s. 18.

yönelik olarak görülen bütün inanç ve pratiklerin adlandırılmasının kast edildiği görülmektedir.¹⁰

İslamiyet bağlamında “din”; Allah’ın egemenliği ve O’nun ilahi takdiri üzerine, şansın ve rastlantının reddedildiği ve mucizelere tanık olunabilecek bir alan olarak belirlenmektedir. Bu durum İslamiyet bakış açısıyla, büyüünün olanaksızlığını ortaya koyan kader öğretisini ve mucizelerin zaferini destekleyen bir anlayışı temsil etmektedir denilebilir.¹¹

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri bilinen ve uygulanan bir faaliyet olan “büyü” de, her daim din ve/veya din dışı düşüncelerle yakın; ya da uzak bir ilişki içerisinde olmuştur. Bu bağlamda büyü; tabiatüstü güçlerle ilişki kurularak, tabiatın ve tabiattaki varlıkların etki / kontrol altına alınabileceğine yönelik inancı temel alarak şekillenmektedir denilebilir. Böylesi bir bakış açısıyla büyüünün, ruhlar ve diğer varlıklar üzerinde hâkimiyet kurmanın bir aracı olduğu düşünülmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde büyücüler; ilim, fen, edebiyat, felsefe ve dinlerin “kutsal” olarak kabul edilen yönlerinden faydalanmayı iyi bilen kişiler olarak değerlendirilmişler ve bu çerçevede, gerçek olmayanı gerçek ve hakikat olmayanı hakikat kabul ettirebilecek bir şekilde, insan ruhu üzerinde etkin bir rol oynayabilmişlerdir. Büyüdeki sır ve sebebi belli olmayan algısı uyandıran inceliklerin varlığı, herkesin konuya merakla yaklaşmasına neden olmuş ve bu doğrultuda büyü, her dönemde güncelliğini koruyabilmiştir.

Türkçe’de “bügü” ya da “bügi” kelimelerinden türetilmiş olan “büyü” kavramı; gizli metotlar uygulayarak, olağanüstü güçlerden yararlandığını iddia eden kişilerin kullandığı tekniklerin genel adı olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda “cadılık” ve “göz boyayıcılık” da büyü kategorisinde değerlendirilmektedir. Öte yandan, insanı etki altına alması yönüyle birtakım şiir ve güzel sözler de büyü kapsamında ele alınabilmektedir.¹²

Büyü kavramı, Eski Türk kültüründe “bügi” ya da “bügü” olarak kullanılmaktadır. Büyü anlamına gelen Almanca ve Fransızca “magie” ve İngilizce

¹⁰ Sinanoğlu, s. 12.

¹¹ Sinanoğlu, s. 14.

¹² Karadaş, Çağfer, “Büyü ve Din: İslami Nokta – i Nazardan Bir Değerlendirme”, **Usûl Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2004, s. 111 – 135.

“magi / magic (spell, incantation, secery, charm) sözcüklerinin, Eski Yunanca “magos” sözcüğünden geldiği bilinmektedir.¹³

Devellioğlu'na göre “büyü”; tabiatüstü güçlerle gizli ilişkiler kurularak ya da gizli güçler içerdiğine inanılan bazı tabi nesnelere kullanarak, belirli birtakım amaçları gerçekleştirmek amacıyla gerçekleştirilen davranışlardır.¹⁴

Tabiatüstü güçlerle tabiatın etkilenebileceği düşüncesi, insanlığın en eski düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temelde kimi araştırmacılar tarafından sanatın kaynağını oluşturduğu düşünülen büyüün, gerçekte üç ayrı düşünceye dayandığı kabul edilmektedir;¹⁵

- **Birincisi**, tabiatüstü güçlerin varlığı;
- **İkincisi**, bu güçlerden birtakım süreçlerin sonunda yararlanılabileceği;
- **Üçüncüsü ise**, bu güçler sayesinde, tabiatın insan iradesine bağlanabileceği düşüncesi.

Bu temelde “büyü”; insana ve tabiata ilişkin olayları, maddi dünyanın dışında yer aldığı düşünülen güçler aracılığıyla etkileyip yönlendirmede bulunduğu inanan törensel eylem olarak da bilinmektedir ve bu şekliyle büyüün, dini tören ve inançlardan el çabukluğuna dayanan gösterilere kadar pek çok uygulamayı kapsayacak tarzda algılanması söz konusudur.

Günümüzde ise, bir nevi gösteri sanatlarından sayılan illüzyon gösterileri, halk tarafından büyü olarak değerlendirilebilmektedir. Bu doğrultuda “büyü” kavramını karşılamak adına, Arapça’da “döndürmek” ya da “çevirmek” anlamına gelen “sihir” kelimesi, “sebebi gizli latif bir şey, gerçek dışı algılama, göz boyama, aldatma ya da hile” anlamları yüklenerek kullanılmaktadır. Çünkü “büyücü” ya da “sâhir”, birtakım araç ve gereçlerle gerçekte olanı başka bir hale çevirme işlemini gerçekleştirmektedir.¹⁶

¹³ Tanyu, Hikmet, “Büyü”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt: 6, İstanbul, 1992, s. 501.

¹⁴ Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Lügat Ansiklopedisi**, Ankara, 1970, s. 644.

¹⁵ Hançerlioğlu, Orhan, **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 115.

¹⁶ Çelebi, İlyas, “Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 2002, s. 199 – 200.

Diğer taraftan ünlü düşünür İbn-i Haldun; herhangi bir dış destek almaksızın yapılan büyü türünü “sihir” olarak adlandırmaktayken, dış destek yardımıyla ortaya konulan büyü türünü ise “tılsım” olarak nitelendirmekte ve büyüünün üç şeklinden söz etmektedir;¹⁷

- a. Dışarıdan destek almaksızın ve bir alet kullanmaksızın gerçekleştirilen sihir;
- b. Gizli güç olarak iddia olunan birtakım unsurlardan destek almak suretiyle yapılan tılsım;
- c. O dönemde “şa’vede” ve “şa’beze” diye adlandırılan ve kişilerin tasavvur ve hayal güçlerini etkileyerek, gerçeği başka türlü gösterme ameliyesi.

İbn – i Haldun’a göre; birinci ve ikinci tür sihrin gerçekliğinden söz etmek mümkünken, üçüncü türde yer alan sihrin hiçbir şekilde gerçekliği bulunmamaktadır. Bu noktada sihrin var olup olmadığı tartışmasına değinen İbn-i Haldun, yok olduğunu söyleyenlerin üçüncü şıkta yer alan sihri; var olduğu yönünde tavır alanların ise ilk iki şıktaki sihri dikkate aldıklarını belirtmektedir.

Tüm bu anlatımların yanında büyü, ilahi olandan da uzak durmaya çalışan bir yaklaşıma sahiptir demek yanlış olmayacaktır. Çünkü büyü her zaman; ilahi olana yaklaşmanın, ilahi olanı tanımanın ve günahlardan sıyrılmanın tam karşısında yer alan bir alan olarak düşünülmüştür. İlahi olanla ilişkisinin bulunmaması ve ahlaki amaç taşımaması da, yine büyüünün en temel özellikleri arasında kabul edilebilmektedir. Bu durum büyüünün; insan ve olaylara etki ederek, tabiat olaylarını ve güçlerini kontrol altına alıp, kişi ya da kişilere iyilik veya kötülük etmek suretiyle bir menfaat sağlama işi olarak algılanmasından da kaynaklanmaktadır.

18. yüzyıl okültistlerinden (ilm-i gayb mesleğine mensup/gizbilimci) Hugues de Saint – Victor’a göre de, büyü beş kısma ayrılmaktadır;¹⁸

- a. Ölülerle haberleşme, cinler ya da periler vasıtasıyla gaipten haber alma gibi kehânetlerde bulunduğunu iddia etme;
- b. Bağırsak falı ve kuş falı baktığını iddia etme;

¹⁷ İbn – i Haldun, **Mukaddime**, Çeviren: Uludağ, S., Dergah Yayınları, İstanbul, 2004, s. 121.

¹⁸ Arıkdal, Ergün, **Ansiklopedik Metapsişik Terimler Sözlüğü**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1989, “Büyü” Maddesi, s. 71.

- c. Bir şahsı etki altına almak anlamına gelen efsun / teshîr yapma;
- d. Doğanın alışılmış akışına karşı bir etkide bulunma ve ileride olacak büyük olaylar hakkında bilgi vermek anlamında mucizeler ya da garîbeler ortaya koyduğunu savunma;
- e. Gizli doğa güçlerini kullanarak, insanlar üzerinde istenmedik bir tesir meydana getirmek şeklinde kötü etki yaratma.

Tarihi çok eski olan büyü, sözgelimi İran'da din adamları tarafından yapılan bilgelik araştırmalarının metodu olarak geçmektedir. Nitekim “maj (mage/magı)” kelimesi İran'da, Zerdüşî rahiplerin unvanı olarak kullanılmaktaydı. Öte yandan İran'ın eski dinlerinden sayılan “Mecusî” kelimesinin de buradan türediği dikkate alınır, bölgede o dönemde din ile büyü arasındaki ilişkinin boyutunu görmek mümkün hale gelecektir.¹⁹

Nitekim 19. yüzyılın sonlarına doğru din üzerine çalışma yapan araştırmacıların birçoğu, dinin kaynağının animizm, natüralizm ya da totemizme dayandığını iddia etmekteydiler ve bu iddiaya göre din, evrim yoluyla muhtelif safhalardan geçmiştir ve en son safhada, tanrıların içinden en üstününün seçildiği monoteist dinler yer almaktadır.²⁰

Diğer taraftan “Büyü bu aşamaların neresinde yer almaktadır?” sorusuna evrimci düşünürlerden “The Golden Bough (Altın Dal)” adlı eserin yazarı Frazer, “insanlık tarihinde büyü çağının, din çağından önce geldiği” iddiasıyla cevap vermektedir. Zira evrimci düşünceye göre büyüye inanmanın temelinde, ruhî dünyanın gerçekliğine ve ruhlarla temas halindeki herhangi bir kimse tarafından kontrol edilebilen tabiatüstü bir güce inanç yer almaktadır. Böylece büyü ile din arasında doğrudan ve mantıklı bir ilişki kurulmuş olmaktadır.²¹

Bu yaklaşım büyüü, ilk çağların ya da ilkel insanların sahip oldukları dinin, dinî bir fenomeni, yani dinî inanç ve uygulamalarının bir parçası olarak değerlendirmektedir. Daha da ötesi bu düşüncede ilkel dinlerin kaynağını, büyücülüğün

¹⁹ Terimler Sözlüğü, s. 89.

²⁰ Demirci, Kürşat, **Dinlerin Dejenerasyonu**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 33.

²¹ Sharpe, Eric, **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram: Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, Çeviren: Güç, A., Arasta Yayınları, Bursa, 2000, s. 77.

teşkil ettiği ve büyücünün bir nevi din koyucu konumda olduğu fikri ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden antropologlar, ilkel halklar arasındaki büyücülük uygulamaları üzerinde giderek daha fazla yoğunlaşmaktadırlar. Bu anlayışta olanların dayandıkları bir nokta, özellikle Batı’da monoteist dinî inancın zayıfladığı dönemlerde büyücülüğün yükselen bir değer haline gelmiş olmasıdır.²²

Sonuç olarak evrimci anlayışa göre monoteist din, büyücülüğün ibadet boyutunu oluşturduğu ilkel dinlerin gelişmiş şeklidir. Bu düşünce doğrultusunda, insandaki tanrı fikrinin gelişimini ve dinin oluşumunu en açık biçimde Frazer’in aşağıdaki kurgusunda bulabilmek olasıdır;²³

“İnsanlardan tamamen farklı ve ona üstün, insanın sahip olduğu güçlerle ne derece ne de tür bakımından karşılaştırılmayacak güçler kullanan doğaüstü varlıklar olarak tanrı kavramı, tarihin akışı içerisinde çok yavaş gelişmiştir. Başlangıçta, doğaüstü şeylere, insandan o kadar üstün gözyle bakılmıyordu; çünkü bunlar insan tarafından korkutulabiliyordu ve istediğini yapmaya zorlanabiliyordu. Düşüncenin bu aşamasında dünya büyük bir demokrasi olarak görülmektedir.

Dünyadaki doğal ve doğaüstü bütün varlıkların, oldukça eşit bir dengede buldukları varsayılmaktadır. Fakat insan, bilgisinin artmasıyla birlikte doğanın uçsuz bucaksız olduğunu, onun yanında kendisinin ne kadar küçük ve zayıf olduğunu açıkça görür. Bununla birlikte kendi umarsızlığını tanınması, hayalinde bütün evreni dolduran bu doğaüstü varlıkların da güçsüz oldukları gibi bir inancı beraberinde getirmez. Tersine, onların güçlülüğü düşüncesini daha da artırır. Çünkü sabit ve değişmez yasalara uygun hareket eden bir kişiliksiz güçler sistemi olarak dünya fikri henüz tam olarak sezinlenmemiş ya da belirmemiştir kafasında...

Böylece kafasında tanrılarla o eski eşitlik duygusu yavaş yavaş yok olurken, doğanın işleyişini başka bir şeyin yardımı olmadan kendi kaynaklarıyla, yani büyüyle yönlendirme umudunu da yitirir ve giderek tanrılara bir zamanlar kendileriyle paylaştığını ileri sürdüğü o doğaüstü güçlerin tek kaynağı olarak bakar. Bu nedenle,

²² Scognamillo, Giovanni, **Medeniyetler Çatışmasında Batının İnanç Temelleri**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2003, s. 68.

²³ Frazer, James, **Altın Dal: Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma**, Çeviren: Doğan, M. H., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 39.

bilginin ilk gelişmesiyle birlikte, dua ve kurban, dinsel törenlerde önde gelen yerlerini alır; bir zamanlar yasal bir eşit olarak onlar arasında sıraya giren büyü ise, yavaş yavaş arka sıraya itilir ve kötü ruhları çağırma derekesine iner. Şimdi ona tanrıların alanına, aynı zamanda boş ve saygısızca saldırı gözüyle bakılmaktadır. ...”

1.3. Büyü ile ilgili Kavramlar

Andrew Lang ve Wilhelm Schmidt; “dinin başlangıcında bir yüce tanrı inancı bulunmaktadır” iddiasıyla, insanlık tarihinde öncelikle “ilkel monoteizm” anlayışının yer aldığını belirtmişler ve aslında başlangıçta yaratıcıya ve tek bir güçlü tanrıya inanan insanoğlunun, zamanla ve belki de tarihi şartlar neticesinde bu tek tanrının ihmal edilmeye başlandığını ve hatta unutulduğunu savunmuşlardır. Böylece insan; kendisini sayısız tanrılara, tanrıçalara, ruhlara ve mitolojik atalara dayanan ve gittikçe daha karmaşık hale gelmeye başlayan inançlara teslim etmeye başlamıştır.²⁴

Söz konusu edilen bu yaklaşım, teist ve monoteist din anlayışları ile de örtüşmektedir denilebilir. Örneğin; İslamiyet’te ya da diğer monoteist dinlerde, evrim değil, bilakis dejenerasyon söz konusu olmaya başlamıştır ve aslında “ilkel” olarak nitelendirilen dinlerdeki “büyü seremonileri”, ilk dini model olan monoteist dinlerdeki birtakım ritüellerin bozulmuş şekli ya da bunlara karşı insanlar tarafından ortaya konulmuş alternatif ritüellerdir.²⁵

Nitekim Kuran-ı Kerim’de Bakara Suresi’nde,²⁶ “

büyü ile uğraşan şeytanların, büyülerini Hz. Süleyman’a dayandırma çabaları şiddetle reddedilmiş ve bu yüzden yaptıkları büyü ve onu peygambere mal etmeleri sebebiyle bu kişilerin “kâfir” olarak nitelendirilecekleri / değerlendirilecekleri”

belirtilmiştir. Öte yandan aynı ayette; “şeytan” diye nitelenen kimselerin, hem Hz. Süleyman’dan hem de Hârût ve Mârût adlı melekten öğrendiklerini “büyü” şeklinde kullandıklarına işaret edilmektedir. Bu takdirde ayetin bütününden; büyüünün peygamber tarafından getirilen mesajın tahrif edilmesiyle elde edilmiş bir olgu olduğunu çıkarmak da mümkündür.²⁷

²⁴ Eliade, Mircea, **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, Çeviren: Aydın, M., İmge Yayınevi, Ankara, 2008, s. 50 – 51.

²⁵ Demirci, s. 15.

²⁶ Bakara Suresi (2);102

²⁷ Karadaş, s. 5.

Büyünün aşağıda verilen kavramlar/belirlemeler çerçevesinde ortaya konulduğu görülmektedir. Çalışmanın bu aşamasında, bu kavramlar çerçevesinde anlatımlarda bulunulacaktır.

a) Afsun:

“Afsun” sözcüğü, Farsça kökenli bir kelime olup, dilimizde üfleme yoluyla büyü yapma anlamında kullanılmakta ve yazılı büyüyu ifade eden ve kökenlerini dini etnolojiden alan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede “afsun”; büyü yapılmış olanları, hastaları ve “cin çarpmış” kabul edilenleri iyileştirmek amacıyla, ya kutsal kitaplardan birtakım bölümlerin veya duaların okunması ya da büyülü kabul edilen sözlerin tekrar edilmesi suretiyle uygulanan bir büyü olarak kabul edilmektedir.²⁸

Afsunlamak, Hıristiyanlık dinine mensup toplumlarda da değişik şekillerde görülmektedir, ancak daha çok İslamiyet’i benimsemiş toplumlarda karşımıza çıktığı söylenebilir.²⁹

Tarihsel süreç içerisinde görülmektedir ki; kendilerinde yılanları, akrepleri vb. zararlı varlıkları uyuşturma kudreti bulunduğunu savunan bazı kimseler, bunların zehirlerine karşı afsunlama yaparak korunma yöntemi uygulamakta ve bunu da belli bir bedel karşılığında yapmaktadırlar. Bu maksatla vücudun belli bir organına afsun yapılmakta ve artık o organla, çeşitli zararlı hayvanların tehlikesizce tutulabileceğine inanılmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde de, bu ve buna benzer uygulamalara rastlanılmakta ve çeşitli zararlı haşereler tarafından ısırılan ya da sokulan insanlar, afsunculara okutturulmaktadır.³⁰

b) Bağlamak:

“Bağlamak” herhangi bir şeye düğüm atarak, bir kilidi kilitleyerek ya da bir bıçağı kapatarak, birilerini veya bir kötülüğü bağlama / önleme büyü anlamında, yine yazılı bir büyü örneği olarak değerlendirilebilmektedir. Bu büyüün çıkış noktası dini tecrübeler olduğundan ve büyü kapsamında, birtakım tabiatüstü kuvvetleri/cinleri

²⁸ Örnek, Sedat Veyis, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s. 30.

²⁹ Örnek, s. 31.

³⁰ Erdentuğ, Nermin, **Hal Köyünün Etnolojik Tarihi**, Simurg Kitabevi, Ankara, 1983, s. 104 – 105.

bağlamak ya da onları zararsız hale getirmek anlayışı temel alındığından, bu büyüün de dini etnolojik bir anlayışla kullanıldığı görülmektedir.³¹

Bağlama; her yaştan ya da her cinsiyetten insanlar için geçerli olmakla birlikte, büyü yapmak veya yapılan büyüleri bozmak için de uygulanabilmektedir. Kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılan bir genç kızın kısmetini açmak ya da bir başkasının kısmetini kapamak, birbirini seven kimselerin kavuşmalarını önlemek için de yapılabilmektedir.³²

c) **Bakıcılık:**

“Bakıcılık” Arapça’daki “nazır” kelimesinin karşılığı olarak, bazen “kâhin” ya da “falcı” kavramlarıyla eşanlamlı olarak kullanılsa da, “kâhinler” ya da “falcılar” mutlak olarak gaipen haber verdiklerini iddia etmekteyken, “bakıcılar” özellikle görme duyularını kullanarak kehanette bulunmaktadırlar. Bu yönüyle yine bakıcılık da, yazılı büyü değerlendirmesi ile karşımıza çıkmakta ve aynaya, suya ya da zeytinyağı gibi şeffaf maddelere, hayvanların yürek, ciğer ve kemiklerine bakılarak, parlak ve saydam yüzeylerde görülen hayali şekillerden hareketle, kayıp ya da çalıntı eşyalardan haber verilmesi şeklinde uygulanmaktadır.³³

Antik Çağ Yunan’da da “bakıcı” ya da “bilicilere” “bakis” adı verilmekte ya da cinlerle iletişim kurdukları düşünüldüğü için, “cindar” denilmekteydi.³⁴

d) **Falcılık:**

“Falcılık” gelecekte ve bilinmeyen olaylardan haber almak amacıyla çeşitli nesnelere / şekillerden anlam çıkarma olarak, yazılı büyü içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Arapça’da “fal (fe’l)”, uğur ya da uğurlu şeyler getiren simge anlamında kullanılmaktadır. Batı dillerinde, genellikle “gelecekte haber verme” anlamında kullanılan falcılık, Eski Yunanca “monteia” sözcüğünden türetilmiş bir şekilde, İngilizce’de “money” ve Fransızca’da “moncie” olarak kullanılmaktadır.³⁵

³¹ Erdentuğ, s. 104.

³² Eyüboğlu, İsmet Zeki, **Anadolu Büyüleri**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998, s. 195 – 196.

³³ Örnek, s. 33.

³⁴ Erdentuğ, s. 106.

³⁵ Aydın, Mehmet, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 135.

Fal; genelde ya bazı alet ve araçlarla veya bazı yöntemlerle tahminlerde bulunma, içerisinde bulunan zamanla ve gelecekle ilgili yorum yapma işine de denilmektedir. Kehanet ve bakıcılıkla ilgili ortak yönleri varsa da, fal özü itibariyle farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Falcı; birtakım şeylere bakar, belirli işlemler yapar, özel alet ve araçlar kullanır ve gaipten haber verdiğini iddia eder. Bakıcı ise, belirtildiği üzere görme duyusunu kullanarak kehanette bulunur. Falcının farklı bir yeteneği ya da uymak zorunda olduğu kült kuralları yoktur ve sadece bazı teknikler, kurallar ve söz kalıplarıyla, belirli şeylerden anlamlar çıkararak, olumlu ya da olumsuz sonuçlara ulaşmaktadır.³⁶

e) Kehanette Bulunma:

Gelecekte olacak olayları önceden bilen kişiye “kâhin”; bu olayları, bakıcılık ve cinler yardımıyla ya da özel yeteneklerle icra etme işine de “kehanet” denilmektedir. Kâhin; riyazet esnasında aç kalarak kendinden geçtiğini ve vecde ulaştığı durumlarda da, gözle görülmeyen varlıklardan özel olarak bilgi aldığını iddia etmektedir.³⁷

Kâhinlerin ilhamlarının kaynağı, kendilerinin belirttiğine ve insanların inandığına göre cin ve şeytanlara dayanmaktadır. “Kulak hırsızlığı” yoluyla gökten haber aldığına inanılan cin ve şeytanlar, doğru ve/veya yanlış öğrendiklerini arkadaşları vasıtasıyla büyücü ya da kâhinlerin kalplerine ulaştırmaktadırlar. Cahiliye Dönemi’nde Araplar; büyücü, kâhin, ve sihirbazların cinlerle irtibat kurduklarına ve onlardan ilham aldıklarına inanmaktaydılar. Böylece “kulak hırsızlığı” yoluyla gökten haber çalan cinler, bu haberleri kâhin ve sihirbazlara ulaştırdıklarında, onların ardından gökyüzüne kayan ışıklar atıldığına inanmaktaydılar.³⁸

f) Hipnotizma:

İnsanların, ruhsal bir gücün etkisiyle uyutulabileceği inancına dayalı bir uygulamadır. Uykuya benzemekle / benzetilmekle birlikte, kişinin etkinlikte bulunurken olağan günlük bilincinin dışına çıkmasıyla normal uykudan ayrılan ve kendisine özgü fizyolojik belirtileri olan psikolojik bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Bu

³⁶ Aydın, s. 136 – 138.

³⁷ Haçerlioğlu, s. 292.

³⁸ Haçerlioğlu, s. 308.

durumda içe dönük yaşantılar, tıpkı gerçekmiş gibi algılanarak benimsenmekte ve algılanmaktadır.³⁹

Halk inançlarında, bu basit telkin yöntemi tabiatüstü ve ruhsal bir gücün etkisine bağlanmaktadır ve bu sayede insanların etki altına alınabildiğine inanılmaktadır.

Hipnozun yöntem farklılıkları bir tarafa bırakıldığında ise, tarihinin büyücülük kadar eski olduğu görülmektedir. Bilimsel tarihi ise 18. yüzyılın sonlarında, hastalarını tedavi etmede hipnoz yöntemini kullanan Viyana'lı hekim Franz Mesmer ile başlamaktadır. Mesmer; “hayvansal magnetizm” adını verdiği hipnozu, doğru bir biçimde uygulayan kişiden hipnotize edilene geçen büyülü bir güç olarak tanımlamaktadır. Tedavi yöntemi olarak ise hipnoz; tıp, psikiyatri, psikoloji ve diş hekimliği alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin; gerginlik, migren ve ruhsal yapıyı etkileyen olumsuz yaşantıların hatırlanmasında ve savaş nevrozu gibi bozuklukların tedavisinde de hipnoz kullanılabilir. ⁴⁰

g) İspirizma:

Ölülerin ruhlarının yaşadığı ve onlarla konuşulup görüşülebileceği yolundaki inanca “ispiritizma” denilmektedir. Ölülerle ilişki kurarak onların sözlerini algılayabileceklerini iddia eden medyumlar, ölülerden aldıkları bilgilerle insanların etkilenebileceklerine inanmaktadırlar. Ruhlarla ispiritizmaya inananlar arasında aracı olan bu kişiler, ruhlar ve ölüler adına davrandıklarını ve konuştuklarını savunmaktadırlar. Ölüler dünyasıyla aracılık ettiği iddiasında bulunanların tarihi, ilk çağlara kadar dayanmaktadır. Günümüzde bu tür inançları yaşatanlar bulunmaktadır.⁴¹

h) Muska:

Muska, Batı dillerine Latince “amuletum” kavramından gelmektedir. “Amuletler”, fonksiyonlarına göre iki grupta değerlendirilmektedirler;⁴²

- **Birincisi**, insanları ve varlıkları zararlı dış etkilere uzaklaştırmak;
- **İkincisi ise**, iyilik ve güzellik getirmesi için yapılmaktadır.

³⁹ Örs, Tahir, **Gerçeğin Dirilişine Kapı: Hipnoz**, Özak Yayınevi, Kayseri, 1993, s. 158 – 159.

⁴⁰ Onbulak, Sinan, **Ruhi Olaylar ve Ruhlarla Konuşma**, Bozkurt Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 272 – 273.

⁴¹ Kудay, İshak L. ve Akay, Ali S., **Spiritüalizm Ruh Ansiklopedisi**, Güven Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 90.

⁴² Örnek, s. 48 – 51.

Bu bağlamda, insanları kötülüklerden koruyacağına inanılan nesnelere “muska” denilmektedir. Genellikle de, olası bir hastalıktan korunmak ya da tedavi amacıyla yazılarak taşınan nesnelere ifade etmektedir. Çoğunlukla üçgen biçiminde olup; deri, gümüş ya da altın muhafazalar içerisine konularak, boyuna veya kola takılmaktadır.⁴³

Yazıyı bilen topluluklar ve kültürlerde kutsal kitaplardan alınan cümleler, kutsal sözler, Tanrı, peygamber, aziz ve evliya isimleri, büyülü formüller, kâğıt, deri, altın, bakır vb. üzerine yazılarak muska olarak kullanılmaktadır.

i) **Nazar:**

Arapça bir kelime olan “nazar”, “bakış” ya da “bakmak” sözlük anlamına sahiptir. Kişide kaza, hastalık ve hatta ölüm gibi olumsuzluklara yol açtığına inanılan bakış ya da kem gözle yapılan kötülükler de nazar anlamında kullanılabilir.⁴⁴

Nazar inancına hemen hemen her toplumda rastlanmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Eskiden beri bu zararlı güce karşı konulmaya ve onun yıkıcı ve öldürücü gücünden korunmaya çalışılmaktadır ve nazarın psikolojik temelinde, kıskançlık ve haset duygularının yattığı düşünülmektedir. Nazardan korunmak için izlenen ve halk arasında yaygın olarak kabul gören iki yol söz konusu edilmektedir. Birincisi, nazarlık asmak; ikincisi ise, dua etmektir.⁴⁵

Peygamberimizin bu konuyla ilgili bir hadisinde; “*nazar (göz değmesi) haktır*” dediği rivayet edilmektedir.⁴⁶

Geçmişten günümüze kadar örf ve adetlerle gelen ve göz değmesini önlemek için de, şu nesnelere kullanılması önerilmektedir; göz boncuğu, mavi boncuk, hurma çekirdeği, iğde dalı, sümüklü böcek, özerlik tohumu, çörek otu, kaya tuzu, at nalı, delikli taş, geyik boynuzu, koç kafası vb. gibi. Ülkemizde de bunlara “nazarlık” denilmektedir.⁴⁷

j) **Tılsım:**

⁴³ Hançerlioğlu, s. 430.

⁴⁴ Hançerlioğlu, s. 446.

⁴⁵ Örnek, s. 73.

⁴⁶ Canan, İbrahim, **Kütüb – i Site Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 366.

⁴⁷ Bayram, Ahmet Nurettin, **İslam’a Göre Cin, Sara Sihar ve Büyü: Teşhis ve Tedavi Usulleri**, Altın Kalem Yayınları, Ankara, 1997, s. 276.

“Tılsım”, nesnelere tabiatüstü güç taşıdığı inancı anlamında kullanılmaktadır ve ilk çağlardan beri ve hemen bütün toplumlarca bazı nesnelere tabiatüstü güce sahip olduğu ya da büyücüler tarafından kimi nesnelere bu gücün aktarılabilceği inancına dayanmaktadır. Özellikle ilkel kabile mensupları, kendilerinin görünmez ve tabiatüstü kuvvetlerle kuşatıldıklarına inandıklarından, bu görünmez güce “mana” ismini vermektedirler.⁴⁸

Tılsımlar, insanları koruyabileceğine ya da uğur getirebileceğine inanılan, doğal veya insan yapısı nesnelere olarak kabul edilmektedirler ve değerli taş, metal, hayvan dişi ve pençesi, melek ve peygamber isimleri ve bitki gibi çok değişik türlerden meydana gelebilmektedirler. Tılsımların etkisinin; tabiattaki güçlerle ilişkilerinden, dini çağrışımlardan ya da uğurlu kabul edilen bir zaman diliminde törensel biçimde hazırlanmalarından kaynaklandığına inanılmaktadır.⁴⁹

Tılsım kullanmanın kökeni, çok eski çağlara dayanmaktadır. Tılsımların en eski şekli ise, Eski Mısırlılarda karşımıza çıkmaktadır ve Eski Mısır’da, yetmiş beş tılsım olduğundan söz edilmektedir. Bunların en yaygın olanının ise; hem yaşayanların, hem de ölümlerin taktığı “yuvarlak böcek (skarabeydi)” olduğu ifade edilmektedir. Yine ölümden sonra dirilmeyi sağladığına inanılan “doğan güneş” tılsımı da, kullanılan bir başka tılsımdır.

Ayrıca Romalıların da, zehirlenmekten korunmak için esrarengiz işaretler yazılmış tılsımlar taşıdığı bilinmektedir.⁵⁰

Eski Türk topluluklarında da, tılsım kullanma âdeti ve bu tılsımların her türlü bela ve afetlerden koruyacağı inancı yaygındır.⁵¹

Yahudiler arasında geç dönem kabalistlerinin de onayıyla tılsım kullanımı varlığını sürdürmektedir.⁵²

⁴⁸ Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 47 – 48.

⁴⁹ Tümer ve Küçük, s. 48.

⁵⁰ Hançerlioğlu, s. 460.

⁵¹ Tümer ve Küçük, s. 51.

⁵² Örnek, s. 76.

Hıristiyan din adamlarının Orta Çağ'da getirdiği yasaklamalar yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığında da, tılsım kullanımını varlığını devam ettirmeye başlamıştır.⁵³

Sonuç itibariyle tılsımlar; zararlı etkileri uzaklaştırıcı olmaktan çok, taşıyıcısına mutluluk ve başarı getirecek bir uğur eşyası olarak algılanmaktadır.

⁵³ Hançerlioğlu, s. 461.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE BÜYÜ

1.1. Din ve Büyü Arasındaki Temel Farklılıklar

Sosyoloji, antropoloji ve dinler tarihi çalışmalarında, din ile büyü arasındaki biçimsel benzerlikten hareketle ya türdeşlik, ya iç içelik ya da birbirinin kapsamında olmak şeklinde bir ilişki kurulmakta; bundan dolayı her iki kavram aynı kategori içerisinde ele alınmaktadır. Bunu desteklemek için de, canlıların üreme ve gelişmesinde öne sürülen “evrim” görüşünden hareketle, dinin büyücülüğün gelişmiş ve kurumsallaşmış bir şekli olduğu iddiası dillendirilmektedir.⁵⁴

Sözgelimi büyü için; “garip bir takım tavır ve hareketlerle tabiat kanunlarına aykırı fiiller meydana getirmektir” şeklindeki tarif içerisinde, dinî bir öge olan “mucize” ve “ibadetler” de elbette ki değerlendirilebilir ve bu öğelerden yola çıkarak, din ile büyü arasında biçimsel bir benzerlik kurulabilir. Nitekim din ile büyü eşitlemeye ya da birbirinin aynı veya alternatifi göstermeye çalışanların, kesin delillere dayanmak yerine, anılan türden benzerliklerden yola çıktıkları görülmektedir.⁵⁵

Hâlbuki din ile büyüün işlevsel farklılıklarının yanı sıra, esasa tekabül eden farklılıkları da bulunmaktadır. Öte yandan dinin, büyüün çok ötesinde toplumsal hayatı etkilemesi ve kültürün belirleyici unsuru olması göz ardı edilmemelidir. Sözgelimi ünlü İngiliz şair ve düşünürü Thomas Stearns Eliot’a (1888 – 1965) göre;⁵⁶

“Ferdin kültürü, içerisinde bulunduğu sınıfın ve toplumun kültüründen soyutlanamaz. Kültür ve dini bize iki ayrı kurum olarak aldırta şey, Yunan ve Roma kültürlerinin Hıristiyanlığın etkisi altında kalarak yeni bir sentez oluşturmalarıdır. Bu karşılıklı etki öyle büyük olmuştur ki, hem etkilenen kültür hem de Hıristiyanlığın kendisi düşünce ve uygulamada çok değişmişlerdir. Daha ileri gidip kültür dediğimiz şeyin ve dinin aynı şeyin farklı yönleri olup olmadıklarını da sorabiliriz. Kültür ve dini

⁵⁴ Eliade, s. 17.

⁵⁵ Karadağ, s. 115.

⁵⁶ Eliot, Thomas Stearns, **Kültür Üzerine Düşünceler**, Çeviren: Kantarcıoğlu, Sevim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 11.

aynı şeyin değişik yönleri olarak tanımlamak oldukça tehlikeli bir yaklaşımdır. Çünkü her iki kelimenin beraber kullanıldıkları zaman sahip oldukları anlam, tek başına kullanıldıkları zaman ima edebilecekleri anlamlara kayabilir. Kültür, aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş bir şeklidir”.

Bununla birlikte Konrad Theodor Preuss’a göre, dinsel biçimdeki bütün ilkel belirtiler ilkel bir büyü inancından ortaya çıkmaktadır. Frazer’e göre de, büyüün başarısızlığı sonucu insanlar tanrıyı kutsayan din yoluna dönmüşlerdir. Bu bağlamda, büyü ile din arasındaki başlıca farklılıklar şu şekilde değerlendirilebilmektedir:⁵⁷

- Büyü uygulamaları, bilindiği üzere tanrılar üzerinde zorlayıcı bir etki yapabilmek çabasıdır. Fakat ibadet edimi, tanrıları yumuşatarak onları memnun etmek amacını gütmektedir.
- Pratik büyü sanatının sınırlı ve belli bir tekniği vardır. Büyüsel sözler, törenler ve büyücünün durumu, büyüün daima bilinen üç ögesini teşkil eder. Dinin ise, karışık yönleri ve amaçları ile böyle basit bir tekniği yoktur.
- Büyünün cemaati yoktur, din her şeyden önce cemaat istemektedir.
- Dindeki yasaklar ihlal edilince günah işlenmektedir. Ancak büyü bozulunca bir günah işlenmiş olmamaktadır.
- Din herkese açıktır, ancak büyü herkese açık değildir.
- Dinde boyun eğme, büyüde ise self – determinasyon ve kontrol vardır.
- Büyünün teknik uzmanlar ya da bu işi meslek edinmiş kişiler yetiştirme eğilimine karşılık; din, rahiplere ve dinsel önderlere rağmen, herkes için ve herkese açıktır.

Bu durumda din ile büyü arasında, görünüşün ötesindeki temel farklılıkların tespiti önem kazanmaktadır. Büyünün birçok özelliğini sıralamak mümkün ise de; “güç istemi”, “güvence temini” ve “bireysel merakların tatmini” şeklindeki üç işlevsel özelliğinin temel ve belirleyici olduğu söylenebilir. Bu özelliği ile büyü, dinden ayrılmaktadır.

⁵⁷ İnan, Abdülkadir, **Hurafeler ve Menşeleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 207 – 208.

Çalışmamın bu aşamasında, bu üç özellik üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Güç İstemi İle İlgili Farklılıklar

Büyücü ve büyüye başvuran insan; başkalarını etki altına almak, yenmek ve yok etmek suretiyle rakipsiz kalmak amacındadır. Bir kişiyi evliliğe zorlama, toplum içinde küçük düşürme, hayatını zorlaştırma ve hatta öldürme gibi insan hayatını kontrol etmeye ya da yok etmeye dayalı güç oyunları da bunlar arasında sayılabilmektedir. Yapılan araştırmalar ve tarih içerisindeki izlenim; büyücülerin, başkalarının hayatını ya da varlığını hiçe sayan, şahsi çıkar ve güç peşinde koşan bencil yapıda kişilikler olduklarını ortaya koymaktadır. Bunu Babil büyücülerinde görmek mümkündür.⁵⁸

Buna karşın Kur'an-ı Kerim; *“Attığında sen atmadın ancak Allah attı”* diye, peygamberin kendisine güç nispet edip bununla büyülenme yoluna gitmesini, kendisini insanlardan farklı görmesini istememiştir.⁵⁹ Öte yandan, kör olan Ümmü Mektum'a yönelik tavrı dolayısıyla uyarılan Hz. Peygamber'e, bedenî durumu ve toplumsal konumunu gözetmeksizin herkese *“şefkat kanatlarını gemesi/indirmesi”* emredilmiştir.⁶⁰ Bütün bunlar, Hz. Peygamber hakkında kullanılan *“âlemlere rahmet olarak gönderilen”* şeklindeki küllî niteliğinin içerisinde ifade edilmiştir.⁶¹

Bu bağlamda İslamiyet; bir insanı yok etmeyi değil, onu doğruya yönlendirmeyi ve kazanmayı amaçlamaktadır. Hz. Peygamber'in; amcası Hamza'nın katili siyahî köle Vahşi'yi affetmesi, intikam'ın, hem Kur'an-ı Kerim hem de sünnette yer almadığının uygulamadaki bir örneği olarak değerlendirilebilir.⁶²

1.1.2. Güvence Temini İle İlgili Farklılıklar

Büyü yapan ya da yaptıran insan, temelde kendisini görünen ve görünmeyen düşmanlarına karşı korumak amacını gütmektedir. Polinezya köylülerinin, korkulu sulara balık avına çıkmadan önce karmaşık büyü törenleri yapmalarına karşılık, suların durgun olduğu iç göllere çıkarken buna ihtiyaç duymamaları buna örnek olarak

⁵⁸ Karadaş, s. 116.

⁵⁹ Enfal Suresi (8);17

⁶⁰ Hicr Suresi (15);88 Eş Şuara Suresi (26);215

⁶¹ Enbiya Suresi (21);107

⁶² Karadaş, s. 117.

verilebilir. Kumarbazlar, uçak pilotları, gemi kaptanları ve aktörler gibi şansa bağlı ya da güvencesi olmayan işlerde çalışan kişilerin pek çok inanca sahip olmalarını da bununla açıklamak mümkündür.⁶³

Kur'an-ı Kerim'de öngörüldüğü şekliyle din, insanlara bu dünya hayatında “*garanti*” anlamına gelecek güvence sunmaz. Çünkü Allah insanları “*en güzel biçimde*” yaratmış,⁶⁴ ona meleklerle bile vermediği “*bütün isimleri öğretmiş*”⁶⁵ ve “*halifesi*”⁶⁶ ilan etmiştir. Dolayısıyla insan, bu dünyadaki sorunlarla baş edebilecek bir donanıma yaratılıştan sahiptir ve başına bir iş geldiğinde dışarıdan bir güce dayanmak yerine, kendi kabiliyet ve becerilerini harekete geçirmesi ve hemcinslerine dayanarak sorunun üstesinden gelmesi gerekir.

Zor durumda kalan insana, “*sabır ve dua ile Allah’tan yardım istemesi*”⁶⁷ tavsiye edilmiştir. Allah Teâlâ, bu dünyada bir kısım insanlara diğerinin aleyhine olacak biçimde yardım ederse, taraflar arasındaki dengeler bozulup “*imtihan*” eşitliğine ve âlemin kurulu düzenine zarar gelecektir. Yukarıdaki ayeti takip eden ayette;⁶⁸ “*Allah yolunda öldürülenlerin ölümleri sayılmaması gerektiği, onların diri oldukları*” açıklanmak suretiyle, *hayatın bu dünya ile sınırlı olmadığı belirtilmekte; bir sonraki ayette ise “insanın korku, açlık, malında ve bedeninde olabilecek eksilme ve arızalarla imtihan edileceği”*⁶⁹ vurgulanmaktadır.

İlk zikredilen ayetin sonunda, “*Allah sabredenlerle beraberdir*”; sonraki ayetin sonunda ise “*Sabredenleri müjdele*” diye ifadeler yer almaktadır. Verilmek istenen mesaj, insanın dünyada eşit koşullar altında, yani Allah’ın koyduğu ilahi kanunlar (sünnetullah / adetullah / tabiat kanunları) çerçevesinde imtihana tabi tutulacağıdır. Bu imtihanda insandan, zorluklara katlanıp (sabır) Allah’ın yardımına (manevi / moral desteğine) başvurması istenmekte; Allah’ın böyle kimselerle beraber olduğu, yani onların durumlarını bildiği ve öte dünyada kendilerine büyük nimetler hazırladığı müjdelenmektedir.

⁶³ Wells, Charles, **İnsan ve Dünyası**, Çeviren: Güvenç, Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 133.

⁶⁴ Tin Suresi (95);4

⁶⁵ Bakara Suresi (2);31

⁶⁶ Bakara Suresi (2);30

⁶⁷ Bakara Suresi (2);153

⁶⁸ Bakara Suresi (2);154

⁶⁹ Bakara Suresi (2);155

Öte yandan eşit şartlar altında imtihan yapılması, ilahi adaletin bir gereğidir. Cevdet Said'in de işaret ettiği gibi; Allah, inanana ayrı inanmayana ayrı kanun ve nizam koymuş değildir. Tabiatı işleyen kanunlar ve bahşedilen şahsî donanım bakımından bütün insanlar eşittir.⁷⁰

Eğer böyle olmasaydı; ortak fizik, kimya, biyoloji, zooloji ve botanik gibi tabiat bilimleri ve tıp, biyoloji ve psikoloji gibi insana ait bilimlerin meydana gelmesi mümkün olmazdı. Ancak peygambere ve salih kullara verilen somut destekler anlamındaki “mucize” ve “keramet”, “tabiatı cari olan kanuna aykırılıkları (harikun li'l-ade)” geçici bir süre tabiatı işleyişin durdurulması şeklinde istisnâ bir durum olarak görülmelidir. Bunların genel çerçeveyi tamamen bozması ya da yeni bir çerçeve oluşturması söz konusu değildir. Zaten “mucize”, peygambere özel olduğu için dar kapsamlıdır, ancak daha geniş kapsamlı olan “keramet” genel çerçeve içerisinde Allah'ın mü'min kullarına bir ikramı olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki, “istidrac” şeklinde denge oluşturacak imkânların, inanmayan kesime de verildiği bilinmektedir.⁷¹

Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında, istisnâ olan mucizeler dışında, O'na yönelik maddî ve somut ilahî bir yardımdan söz edilemez. Sadece, O'na moral destek diyebileceğimiz “teselli” mahiyetinde yardımlar söz konusu olmuş, sorunların çözümü için daha çok “istişare yolu”⁷² kendisine önerilmiştir. Taif dönüşü, psikolojik ve biyolojik zarar vermeye yönelik bir saldırı uğraması ve Uhud harbinde yaralanıp savaşı kaybetmesi maddî bir yardımın söz konusu olmadığı somut kanıtlardır.

Daha önce verilen bilgilerde de görüldüğü gibi, insanlar ya bir korku ya acil bir yardım ya da bir problemin çözümü için büyüye başvurumaktadırlar. Problemi bulunmayan, korkusu ve derdi olmayanların hayatlarında büyüye ve büyücüye yer yoktur. Buna karşılık, peygamberler tarafından tebliğ olunan din hayatın bütününi kuşatmaktadır. Nitekim Allah, korkular karşısında duyulduğu gibi, kısmî zaman dilimlerinde Allah'ı hatırlama ihtiyacı hissedilmesini hoş görmemektedir. Sözgelimi Kur'an – ı Kerim'de;

⁷⁰ Said, Cevdet., “Hatta Yugayyiru ma bi Enfusihim”, **Dımaşk**, Sayı: 18, 1984, s. 21.

⁷¹ Kılavuz, A. Saim, **Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1987, s. 149.

⁷² Al – i İmran Suresi (3);159

“Denizde bir sıkıntı (boğulma korkusu) dokunduğu zaman, Allah’tan başka bütün yalvardıklarınız kaybolur. Fakat O, sizi kurtarıp karaya çıkarınca yüz çevirirsiniz. Gerçekten insan nankördür”⁷³

denilerek bu tür bir davranış kınanmaktadır. Buna karşılık Kur’an-ı Kerim; “*Beni hatırlayın ki, ben de sizi hatırlayayım, bana şükredin ve asla nankörlük etmeyin*”⁷⁴ buyurmakta ve “*Ey iman edenler Allah’a ve Resulü’ne, Resulü’ne indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz*”⁷⁵ mealindeki ayette, iman eden kişiye ikinci bir iman etmesi emredilmektedir ki, bundan maksat, iman şuurunu sürekli diri tutmaktır.

1.1.3. Bireysel Merakların Tatmini İle İlgili Farklılıklar

İnsanlar, her dönemde dünyanın yaratılışını, kendi yaratılışını, âlemin ana maddesini, zamanı, mekânı, varlığı ve yokluğu merak etmiştir. Bu meraklarını, kimi zaman bilimsel yollar olan gözlem ve deneyler ile gidermeye çalıştıkları gibi, kimi zaman da büyücülerin verdiği bilgilerle tatmin etme yollarını aramışlardır. Hatta bu yönüyle büyü, bilimin gelişmesine yardım eden faktörlerden biri olarak değerlendirilenler dahi olmuştur denilebilir. Simyanın kimyayı, astrolojinin ise astronomiyi hazırladığı ve insanın tabiata hükmetme arzusunu tetiklemede ve bugünkü teknolojinin meydana gelmesinde büyüün büyük rolünün olduğu savunulmuş ve hala da savunulmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, önceki anlatımlarda da yer verilmiş üzere, din ile büyü metot, yaklaşım ve amaç yönünden oldukça büyük farklılıklar göstermektedirler.

Bilim gözlem, deney ve akıldi muhakeme yöntemine dayanırken, büyü daha çok tabiatüstü güçlerden yardım aldığı iddiasındadır. Büyüde amaç, ya kontrol etmek ya da korkuları yenmek suretiyle kişisel çıkar elde etmek iken; bilimin amacı, bütün insanların yararlanacağı bulguları ve araçları ortaya koymaktır. Bilimin ortaya koyduğu sonuçların herkes tarafından kavranması ve uygulanması imkânı olmasına karşın, büyücünün yaptıklarının kavranılamaması ve mahiyetinin gizliliği onun temel özelliğidir. Her ne kadar din de yukarıda geçen sorulara cevap veriyor ise de, dinin amacı hem büyüden hem de bilimden farklıdır.⁷⁶

⁷³ İsra Suresi (17);67

⁷⁴ Bakara Suresi (2);152

⁷⁵ Nisa Suresi (4);136

⁷⁶ Karadaş, s. 120

Din; insanlara geçmiş ve gelecek, bu dünya ve sonrası hakkında inanılması gereken bilgileri vermekte ve bunlardan ibret alınmasını istemektedir;

“Göklerin ve yerin yaratılışında gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette akliselim sahipleri için ibret verici deliller vardır”.⁷⁷

“Bakmıyorlar mı, devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine! Ey Muhammed sen öğüt ver, çünkü sen sadece öğüt verensin, onların üzerine zorlayıcı değilsin”.⁷⁸

Öte yandan din, temel amaç itibariyle insanları Rableri’ne kulluk yapmaya ve hoşnutluğunu kazanmaya çağırıyor ifade etmektedir;

“Biz insanları ve cinleri, ancak bize kulluk yapsınlar diye yarattık”.⁷⁹

“Biz ona (insana) yolu gösterdik, o ya şükredici ya da nankör olur”.⁸⁰

“Kitap ehlinde ve müşriklerden inanmayanlar, cehennem ateşinde ebedî kalacaklardır. Onlar halkın en şerhileridir. İnanan ve iyi işler yapanlar da halkın en hayırlılarıdır. Rableri katında onlara verilecek karşılık, alt taraflarından ırmaklar akan Aden cennetleridir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan hoşnut olmuş onlar da Allah’tan hoşnut olmuşlardır. Bu ödül Rablerine saygı gösterenlere mahsustur.”⁸¹

Tüm bu anlatımlardan, daha çok bir şahsî çıkar sağlama aracı olan büyüün, din ile karşılaştırıldığında kutsallık tarafının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zaten büyüün en temel özelliği, kutsalla ilişkisinin bulunmaması ve ahlakî amaç taşımamasıdır; “Dindışı dualar ve hareketlerle ruha etki etmek” şeklindeki büyü tarifi de bunu ifade etmektedir.

Evrım taraftarı bir antropolog olan ve din ile büyüü aynı kategoride ele alan Calvin Wells, konunun uzmanı olan pek çok kişinin din ile büyü arasında kesin bir ayırım gözettiğini nakletmektedir;⁸²

“...Ya ruhlar ya da tanrılar aracılığı ile yaşantımıza giren ve sonuçları, bu tabiatüstü güçlerin iyi niyetlerine bağımlı olan din, toplumun onayladığı, çoğu zaman tapınma dışında bir amacı olmayan dua ve benzeri davranışları içeren, ayrıca da, herkes tarafından ortaklaşa paylaşılan etkinlikleri kapsamaktadır. Buna karşılık büyü; her zaman için belirli amaçların elde edilmesine yönelik, gerekli dua ya da tılsımlı sözleri bilen herkes için dolaysız ve gecikmesiz sonuç vereceğine inanılan, tanrıların yardımından bağımsız, genelde kişiye özel ve gizli, çoğu zaman da, kötü amaçlı ve toplumun çıkarlarına ters düşen bir inanç ve etkinlik alanıdır”.

⁷⁷ Al – i İmran Suresi (3);190

⁷⁸ Gaşıye Suresi (88);17 – 22

⁷⁹ Zariyat Suresi (51);56

⁸⁰ İnsan Suresi (76);3

⁸¹ Beyyine Suresi (98);6 – 8

⁸² Wells, s. 132.

Aralarındaki yadsınması imkânsız bu kesin ayrımlardan dolayı birçok araştırmacı, tek tanrıya tapınmanın dinin başlangıcı olduğunu, bu inancın zamanla bozulması üzerine büyüsel davranışlar ve çok tanrıçılığın ortaya çıktığını savunmuştur.⁸³

İlkel dinlerin büyücülük üzerine kurulduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu tür toplumlarda büyücüler, bir nevi rahiplerin / din adamlarının işlevini yerine getirmektedirler. Ancak tek başlarına toplumdan uzak ve münzevi bir hayat yaşadıkları için, kendilerinde genellikle anormal davranışlar da görülebilmektedir. Sözelimi; Şamanizm'in rahipleri konumunda olan Şamanların yaptıkları, el çabukluğuna dayalı oyunlar ve kandırmacalardır. Ancak onlar, yaptıklarının kendi güçlerinin ve kendileri aracılığıyla ruhların etkisinin bir sonucu olduğuna inanmaktadırlar. Bu tür işler için de, çoğunlukla akıl dengesi ya tam yerinde olmayan ya da ruh hastası ve kişilik bozuklukları gösteren kimseler seçilirdi. Ekonomik gücü yerinde olan büyük toplumlarda ise, bireysel rahipliğin yerini örgütlü rahipler topluluğu almaktadır.⁸⁴

Putperest Roma toplumunda ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi, bu rahipler toplu halde yaşadıkları ve örgütlü hareket ettiklerinden, büyücülerde görülen normal dışı hal ve tavırlar görülmemektedir. Ancak bunlar, tanrı ile insan arasında araçlar olarak kabul edilmektedirler.⁸⁵

Bu yapı dolayısıyla, her ne kadar Katolikler büyücülerle şiddetli mücadele etmişlerse de, “örneğin; “Süleyman'ın Anahtarları”ndaki⁸⁶ ritüellerden birçoğunun, mutlaka papazlar tarafından “Hıristiyanlaştırılmış” olduğu da araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Çünkü bu tür örgütlü yapılarda, birtakım büyü ayinlerinin ve geleneklerinin meşrulaştırılması tehlikesi her zaman yer almaktadır. İslamiyet söz konusu olduğunda da, dinî anlamda böyle bir örgütlü yapının bulunmadığı açıklıkla görülebilir. Dinî görev ve sorumluluk bakımından âlim ile sıradan insan arasında fark yoktur. Bu yönüyle İslamiyet, kültür ve toplumları örgütlü meşrulaştırma tehlikesinden uzak kalabilmiştir denilebilir.

⁸³ Eliade, s. 51.

⁸⁴ Eliade, s. 52.

⁸⁵ Wells, s. 138 – 140.

⁸⁶ Ateş, Süleyman, **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuba Yayınları, İstanbul, 2007, s. 189.

1.2. Peygamberi Kâhinden Ayıran Özellikler

Din ile büyü arasındaki farklılıklar, aynı zamanda “büyücü” ile “peygamber” arasındaki farklılıkları da ifade etmektedir denilebilir. Ancak büyücüler içerisinde değerlendirilen “kâhin” ile “peygamber” arasında bazı benzerlikler nedeniyle kategorik bir birliktelik de kurulabilmektedir. Bu nedenle, burada söz konusu edilen bu iki “figür” arasındaki farklılığa dikkat çekmek önemli olacaktır. Nitekim tekrar etmek gerekirse “kehanet”, büyüün bir çeşididir ve “kâhin” de bu anlamda bir büyüçüdür. “Bilinmezden haber verdiğine” inanılması dolayısıyla da, “kâhin” ile “peygamber” arasında görünüşte bir benzerlik kurulması söz konusu olabilmektedir. Çünkü “kehanet”, dinler tarihi kaynaklarında “insana ait olmayan vasıtalar yoluyla gelecekteki olayların cereyan edişi hakkında bilgi elde etme teşebbüsü” şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁷ Aynı şekilde, İslamî literatürde de kehanetin “gaybden haber vermek” anlamı öne çıkmaktadır. Bu işi yapan kişiye ise, “gelecekte ya da gaybden haber veren (bir şeyi bildiren kişiler)” anlamında “kâhin” denilmektedir.⁸⁸

“Falcı” ve “bakıcı” denilen kişiler de, bu anlamda “kâhin” olarak kabul edilmektedirler. Yine Araplar arasında yaygın olarak bulunan “arraflar” da, kâhin kategorisinde değerlendirilebilmektedir.

Kâhinin din açısından durumu değerlendirildiğinde üzerinde durulması gereken nokta ise, onun “gaybden haber verme” yönüdür. Bu yönünden dolayı da, büyü ve kehanet özellikle dinî önderler ve mensupları tarafından yadırganmış, tepki görmüş ve reddedilmiştir. Çünkü “gaybden haber verme” özelliği ile kâhin, adeta semavî dinlerdeki peygamber konumuna eş bir konumu işgal ediyormuş görüntüsü vermektedir.⁸⁹

Açıklamalardan anlaşılabilirliği üzere; kâhinin temel özelliği, peygamberlerde olduğu gibi “gaybden haber verme” iddiasıdır. Araplar arasında kâhinlik yaygın ve kültürün bir parçası olduğuna göre, gaybden haber veren bir kâhin olarak gördükleri Hz. Peygamber’e niçin karşı çıkmışlardır? Çağdaş araştırmacı ve düşünürlerden Nasır Hamid Ebu Zeyd bu konuda şu tespiti yapmaktadır;⁹⁰

⁸⁷ Sharpe, s. 40.

⁸⁸ Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 138.

⁸⁹ Sharpe, s. 42.

⁹⁰ Karadaş, s. 123.

“Araplar; şairlerin, şiirlerinin ve kâhinlerin kehanetlerinin gökten cinler tarafından ilham edildiğine inandıklarından, Hz. Peygamber’in gökten gelen bir melekten haber getirmesini yadırgamamışlar; buna yönelik bir itirazları da söz konusu olmamıştır. Onların itirazları vahyin kendisine değil, içeriğine ve vahyi getiren şahsa yönelik olmuştur.”

Zira Araplar, kendi düşüncelerine göre o güne dek duymadıkları muhtevada ve beklemedikleri bir şahıs tarafından getirilen bir kehanetle karşılaştıkları için şaşkınlığa düşmüşler ve Hz. Peygamber’e “cin çarpmış (mecnun)” nitelemesinde bulunmuşlardır. Diğer bir ifade ile de onlar, Hz. Peygamberin gaybden haber getirmesine değil, haberin içeriğine ve getiren şahsa yönelik bir tavır içerisine girmişlerdir. Vahiy geldiğinde Varaka b. Nevfel’in şaşırمامış olması, Yahudi – Hıristiyan vahiy geleneğini biliyor olmasındandır. Bu durumda Arapları itiraza götüren temel neden, kültürlerinin bir parçası olan kâhin ile peygamber olduğunu iddia eden şahıs arasında gerçek manada benzerlik olmadığını görmeleridir.

O gün müşriklerin ne gibi farklar gördüklerini tespit etmeleri, Kur’an-ı Kerim ve Sünnet’e başvurmakla mümkün olabilmiştir. Zaten amaç da, Kur’an-ı Kerim’den hareketle bir bakış açısı ortaya koymak olduğuna göre, temel dayanak noktası Kur’an-ı Kerim’de çizilen “peygamber modeli” olmalıdır. Çünkü bu model yardımı ile iki figür arasındaki farkın daha açık ortaya konması mümkün hale gelebilecektir. Diğer bir ifade ile, Kur’an-ı Kerim’deki peygamber modelinin şekil ve muhteva açısından tespiti yapılabilirse, kâhinin / büyücünün peygamberden farkı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.⁹¹

Genel hatlarıyla incelendiğinde, hem peygamber hem de kâhinin benzer iki yönünün bulunduğu görülmektedir;

- Gaybden bilgi alma iddiaları ve
- Muhatapları olan insanlarla ilişkileri ve bunun sonucunda toplum içerisinde oluşan durum ve konumları.

Bilgi alma yöntemleri, yani gayble ilişki kurma açısından peygamberle kâhin arasında biçimsel bir benzerlik bulunduğu göze çarpmaktadır. Her ne kadar kâhinin cinden, peygamberin ise melekten bilgi aldığı söylenmektedir. Ne kâhinin cinden haber getirdiğini, ne de peygamberin melek ile görüştüğünü somut olarak tespit etme imkânı

⁹¹ Karadaş, s. 124.

vardır. Çünkü normal bir insanın kâhinin ya da peygamberin gayble ilişki kurmak suretiyle haber alma eylemlerini kontrol etme ve gözlemlemesi söz konusu değildir.

Adından da anlaşılacağı üzere, kontrol ve gözlem dışı olan gayb alanından haber aldığı iddia eden kâhini, peygamberden ayırıp onun bilgisinin geçersiz olduğunu iddia etmenin somut dayanaktan yoksun olacağı açıktır. Gaybden bilgi alırken, kâhinin kendisini kaybedip trans haline geçmesi,⁹² hadislerde geçen Hz. Peygamber'in vahiy esnasında ağırlaşan durumuna benzetilerek, aralarında somut anlamda bir benzerlik de kurulabilir.

Bu durumda, ikinci yönleri olan toplum içerisindeki görüntü ve durumlarından hareket etmekle, yani onların görünen taraflarını ve getirdikleri haberin ya da bilginin içeriğini incelemekle, kelimî tabirle “görünenden hareketle görünmeyen hakkında tespitte bulunmak (kıyasü’lgâib ale’s – şâhid)” yöntemi ile aralarındaki temel ayrımı ortaya koymak daha mümkün görünmektedir.

Muhatapları ile ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, peygamber ile kâhin arasındaki farklar şu şekilde ortaya konulabilmektedir;⁹³

Peygamber Kur’an-ı Kerim’de; “insanları kötülöklere karşı uyarıcı (nezîr)” ve “iyilik yapmalarının karşılığında mükâfatlandırılacaklarını müjdeleyen (beşîr)” bir kimse olarak takdim edilir. Diğer bir ifade ile bu dünyanın son yaşam alanı olmadığını, yapılan her eylemin değerlendirileceği bir günün (kıyamet) ve sonucunda bir karşılığın (mükâfat ya da ceza) verileceği başka bir âlemin (ahiret) bulunduğunu hatırlatan peygamber, bu gerçeğe göre davranmalarını insanlara öğütlemektedir.

Nitekim “(Ey Muhammed) sen hatırlat (öğüt ver). Rabbinin nimeti sayesinde sen ne kâhinsin ne de mecnun”⁹⁴ mealindeki ayet-i kerimede; peygamberin insanlara gerçek ve doğruyu hatırlatması ve öğütte bulunması özelliğine vurgu yapılmakta ve bu özelliği ile kâhinden ayrıldığı belirtilmektedir.

Buna karşılık, Arap kültüründe bu dünya vurgusu daha ağır basmakta ve öte dünya fikri neredeyse bulunmamaktadır. Putlara karşı yaptıkları tapınma ve saygının

⁹² İbn- i Haldun, **Mukaddime**, 1. Cilt, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s. 245.

⁹³ Sarıçam, İbrahim, “Hz. Muhammed’in (S.A.V.) Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, **Diyanet İlmî Dergisi: Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (S.A.V.) Özel Sayısı**, Ankara, 2000, s. 31.

⁹⁴ Tur Suresi (52);29

amacı; sağlık ve afiyet içinde olmak, servet elde etmek ve zafere ulaşmak gibi dünyevî menfaatlerdir. Bu durum ayette açıkça ifade edilir;

“Dediler ki, hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi zamandan başkası helak etmiyor”.⁹⁵

Bundan dolayı da, yapıp ettiklerinin tekrar önlerine geleceği fikri neredeyse bulunmamaktadır. Bu kültürün baş aktörleri kâhinler olduğuna göre, bu bilgi ve anlayışın onlardan gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Mesleğini bir geçim kaynağı olarak gören kâhin, getirdiği haber ve bilgi karşılığında bir “ücret” beklentisi içerisinde iken; peygamber, yaptığı iş bir “meslek” olmadığından, hiçbir beklenti içerisinde olmaksızın insanlara sürekli bilgi getirmekte, öğüt vermekte ve yol göstermektedir.

Yasin Suresi’nde, Allah’ın gönderdiği elçileri kabul etmeyen ve onları uğursuz olmakla suçlayan kavme, şehrin uzak bir bölgesinden gelen bir adamın; “Ey kavmim, elçilere uyun!” ve “Sizden bir ücret talep etmeyen bu insanlara tabi olun, onlar doğru yoldadırlar” dediği hatırlatılmaktadır.⁹⁶

Ayet-i Kerime’de “gelen kimse; normal insanın müşahedesine açık olmadığı için, elçilerin gaybden haber getirmelerinden ve bundan dolayı onlara inanılması gerekliliğinden bahsedilmemekte, aksine normal insanın müşahedesine açık olan ücret beklentisi içerisinde olmamalarını, onların Allah’ın elçileri olduklarına delil olarak ileri sürmektedir. Çünkü bu, insanlar arasında cari olan adeta aykırı bir durumdur. İnsanlar bir iş yaptıklarında ya da danışmanlık hizmeti verdiklerinde, maddî olmasa bile itibar ve hürmet gibi manevî bir karşılık beklentisi içerisinde olurlar. Nitekim kâhinlerin yaptıkları işe karşılık adına “hulvân” denilen bir ücret aldıkları bilinmektedir.

Arapların Hz. Peygamber’e sürekli para, makam ve kadın gibi maddî ve “bir yıl biz senin dinine, bir yıl sen bizim dinimize uy”⁹⁷ gibi manevî itibar ve hürmet ifade eden tekliflerde bulunmaları, bölgedeki kâhinlerin maddî ya da manevî bir karşılık beklentisi içerisinde danışmanlık hizmeti veren kimseler olduğunu göstermektedir. Üstelik bu hasbîlik, sadece Hz. Peygamber’le ilgili değil, bütün peygamberler için geçerlidir.⁹⁸

⁹⁵ El Casiye Suresi (45);24

⁹⁶ Yasin Suresi (36);20 – 21

⁹⁷ Kafirun Suresi (109);1 – 6

⁹⁸ Yunus Suresi (10);72

- Toplum içerisindeki konumu ve duruşu itibariyle de, peygamber ile kâhin arasında farklılık söz konusudur. Kendisinden yüz kızartıcı ve şahsiyeti zedeleyici bir davranışın sadır olmaması, yani masumiyeti ve özellikle de “emin (güvenilir)” lakabı ile anılması, söylediği ile yaşantısının çelişkisiz oluşu ve şahsî bir talep ve beklenti içerisinde bulunmayışı, peygamberi toplum içerisinde kâhinden farklı bir konuma yerleştirmektedir.

İbn-i Haldun ise; peygamberlik görevinin verilmesi ve kâhinliğe başlama arasındaki farka dikkat çekerek şöyle demektedir;

“..... Peygamberlik; başkaları tarafından teşyi, yani yol gösterilmeden ve diğer herhangi bir yabancıya yardımına başvurulmadan, peygamberin zatının manevî ve ruhanî âlemlerle münasebet tesis etmesi demektir. Kâhinlik eden kimse ise; aciz olduğu için, yabancı vasıta ve tasavvurlara başvurmaktadır. Haber verdikleri şeyler karışık olur ve içine yalan karıştır.”.

Tüm bu belirlemeler çerçevesinde; peygamber ile kâhinin, dünya hayatı itibariyle temel noktalarda farklılıklarının bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilerden hareketle, gaybden haber alma noktasında da farklı oldukları sonucuna kolaylıkla varılabilmektedir. Görünen âlemde ortaya çıkan bu kadar farklılığın, görünmeyen (gayb) âlemde bir karşılığının bulunmaması ise imkânsızdır diye düşünülebilir. Her ne kadar yeni dini kabule yanaşmasalar da, Kureyş’in aklı başında adamları peygamber ile kâhin arasındaki farkı görmüşlerdir. Sözgelimi; Kureyş önderlerinin toplanıp Hz. Peygamberi toplum içerisinde küçük düşürücü ve onurunu zedeleyici propaganda tespit toplantılarının birinde, “Kureyş’in şeytanlarından biri” olarak nitelendirilen Nadr b. Hâris itiraf mahiyetinde şu konuşmayı yapmıştır;⁹⁹

“Ey Kureyş topluluğu! Allah’a yemin olsun ki, henüz çaresini bulamadığınız bir iş başınıza geldi. Muhammed, sizin hoşnut olduğunuz yeni yetme bir çocuktur. En doğru sözlünüz ve emanete en çok riayet edeninizdi. Şakaklarında kırılıklar belirlediğinde ve size bir şey getirdiğinde siz ona “sâhir / sihirbaz” dediniz. Kesinlikle sihirbaz değildir; zira biz sihirbazların, üflemlerini ve düğümlerini biliriz. “Kâhin” dediniz. Kesinlikle kâhin de değildir, çünkü biz onların hallerini gördük ve secilerini dinledik. “Şair” dediniz. Kesinlikle Şair de değildir, çünkü biz hezec ve recez gibi şiiri bütün türleriyle biliriz. Sonra “mecnûn” dediniz. Kesinlikle mecnûn değildir, zira biz cünûn gördük, onda ne boğulmuşluk ne vesvese ne de karıştırma vardır. Ey Kureyş topluluğu! Başımızın çaresine bakın! Bilesiniz ki, Allah sizin başınıza büyük bir bela (!) sarmıştır.”

⁹⁹ Karadaş, s. 127.

1.3. Melek İnancı ve Büyü

Eliot'un; "Kültür, aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş şeklidir" ifadesiyle tanımladığı kültür bağlamında düşünüldüğünde, dinin toplum hayatı ve kültürü konusunda son derece belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda din; toplumun bütününe kucaklayan, ona dinî ve dünyevî her konuda şekil veren bir konumdur. Böylesi bir perspektiften bakıldığında, dinin temsilcileri olan peygamberler hakkında, insanlara sadece dinî görev ve sorumluluklarını bildiren değil, dünyevî işlerinde de yol gösteren, problemlerini halleden ve yaşamaları için gerekli olan bütün bilgi ve hüneri aktaran kişiler şeklinde bir tasavvurun oluşması kaçınılmazdır.

Ancak son peygamber Hz. Muhammed'in; dünyevî birtakım uygulamalarda etrafındaki insanları (sahabe) dikkate aldığı, onların görüşlerinden istifade ettiği ve istişare yoluyla kararlarına onları da ortak ettiği şeklindeki gerçek dikkate alındığında, söz konusu tasavvurun abartılı olduğu açıktır. Öte yandan tarihi süreç içerisindeki seyri dikkate alındığında, dinin zamana ve mekâna bağlı olarak şekillenmesinde, peygamberlerin yanında diğer insanların belli oranda bir katkısının olduğu da bir gerçektir.¹⁰⁰

Bu şekillenme / değişim; dinin özellikle dünyaya ve insana bakan yönünün dinamikliğinden kaynaklanmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Diğer bir ifade ile bu değişim, aslında dinin zamana ve mekâna verdiği bir cevaptır. Tabi ki bu cevabı dinin kendisinin vermesi beklenemez. Cevap verecek olan, dinin müntesibi olanlar ve özellikle de uzmanlar kadrosu, yani âlimlerdir. Ancak dindeki bu tür değişimi, "bozulma" şeklinde anlayan ve peygamber dönemindeki dinin şeklini olduğu gibi korumayı düşünen muhafazakâr kesim, peygamberi dinin şekillenmesinde yegâne otorite olarak görmekte ve dolayısıyla her problemin çözümünü ona havale etmek gerektiğini düşünmektedirler.

Bu anlayış aynı zamanda kişiyi, "her yenilik ancak peygamberler tarafından ortaya konulur / konulabilir" noktasına götürmektedir. Bu anlayışın zaman içerisinde; "her hüner ve meslek ilahî kaynaktan peygamber vasıtasıyla öğretilmiştir" şeklinde toplumda tezahür etmesi kaçınılmazdır. Sözgelimi; Osmanlı toplumunda, her mesleğin kendisine 'pir' olarak bir peygamberi seçtiği ve peygambere nispet edilmeyen hüner ve

¹⁰⁰ Çağatay, Neşet, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 61.

sanatlara hoş gözle bakılmadığı görülmektedir. Âdiyattan sayılan mesleklerde durum böyle olunca, özellikle büyü'nün (sihir), normal insanı aciz bırakan yönünün de etkisiyle, insanüstü bir kaynaktan geldiği inancının birçok toplumda ve dinde hâkim bir inanç haline geldiği de bir gerçektir.

Bakara Suresi 102. Ayeti'nin;

“Süleyman'ın hükümrânlığı hakkında onlar, şeytanların uydurdukları sözlere uydular. Süleyman büyü yaparak kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar küfre gitti. Onlar insanlara büyü ve Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek, “Biz, bir fitneyiz; bu bilginin kötüye kullanılıp kullanılmayacağına denenmesi için gönderildik, sakın bunu kötüye kullanıp büyü yaparak kâfir olmayın” demedikçe, kimseye bir şey öğretmiyorlardı. İşte insanlar karı – kocanın arasını açacak büyüü o meleklerden öğrendiler.”

şeklindeki yorumu, İslam toplumunda büyü'nün insanüstü bir kaynaktan geldiği inancının oluşmasında ve yaygınlaşmasında dayanak olmuştur. Böylelikle Müslümanlar arasında büyü'nün, Allah'ın gönderdiği melekler tarafından öğretildiği inancı yerleşik hale gelmiştir.

Nitekim birçok tefsirde ve Türkçe Kur'an-ı Kerim meallerinde; Bakara Suresi 102. ayeti'nde Harut ile Marut adlı iki meleğin insanlara büyü öğrettikleri kabul edilmekte ve bundan hareketle büyü'nün ilahî kaynaklı olduğu görüşü benimsenmektedir. Bu yorum ve yaklaşımda, itikadî açıdan iki sakınca bulunmaktadır denilebilir;¹⁰¹

- a. Allah'ın, iki meleğini görevlendirerek insanlara neredeyse bütün toplumlar tarafından “şer” kabul edilen büyüü öğretmesi.
- b. Meleklerin, kötülüklerden korunmuş (masum) olma inancının zedelenmesi.

Anılan yorum ve yaklaşımın isabetli olup olmadığının açıklığa kavuşturulması ve ayet metninin farklı yorumlara imkân verip vermediğinin görülmesi için, öncelikle tartışmanın merkezinde yer alan Bakara Suresi 102. Ayeti'nin çeşitli yönleriyle incelenmesi gerekir. Ayeti bir bütün olarak ele alıp, anlamı itibariyle altı kısma ayırmak mümkündür;

“Süleyman'ın hükümrânlığı hususunda şeytanların uydurduklarına tabi oldular.

“Hâlbuki Süleyman kâfir olmadı, aksine insanlara sihir öğreten şeytanlar kâfir oldular.

¹⁰¹ Döndüren, Hamdi, İnsanlığa Son Çağrı: Kuran-ı Kerim: Meal, Tefsir, Ansiklopedik İndeks, Yeni Şafak Gazetesi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 1 – 32.

O iki melek “biz bir fitneyiz sakın küfre girmeyin” demedikçe kimseye bir şey öğretmiyorlardı.

O iki melekten karı ile kocanın arasını açacak bilgiler öğreniyorlardı.

Hâlbuki onlar, Allah’ın izni olmaksızın kimseye zarar veremezlerdi. Onlar kendilerine zarar vereni öğreniyorlar, fayda vereni öğrenmiyorlardı.

Onu (sihri) satanın (sihir karşılığında menfaat elde edenin) ahirette bir nasibi olmadığını gayet iyi biliyorlardı. Karşılığında şahsiyetlerini sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bilselerdi!”.

Hintli çağdaş müfessir Emin Ahsen Islahî’nin işaret ettiği gibi; ayetteki ikinci kısmı “ara cümle (cümle-i mu’tarıza)” olarak değerlendirip, üçüncü kısmı “mülki Süleyman” üzerine atfedildiğinde, şöyle bir mana ortaya çıkmaktadır;¹⁰²

“Süleyman’ın hükümrânlığı ve Babil’de Hârut ve Mârut adlı iki meleğe indirilen hususunda şeytanların uydurduklarına tabi oldular. Hâlbuki Süleyman kâfir olmadı, aksine sihir öğreten şeytanlar kâfir oldu. O iki melek “biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz sakın küfre girme demedikçe kimseye bir şey öğretmiyorlardı”.

Bu durumda ayetin yorumu ve çıkarılacak sonuçlar sadedinde şunlar söylenebilir;

- a. Meleklerin öğrettikleri sihir değil, hem zararı hem faydası olan bir vahiydir. Bu durumda melekler, nötr durumda bir bilgi öğretmişlerdir. Kaldı ki, zararlı tarafı hususunda da “fitne” kelimesi ile öğrenenleri uyarılmışlardır.
- b. Bir bilgiye, öğretenin yüklediği anlam ve amaç ile öğrenenin yüklediği anlam ve amaç farklı olabilir. Burada melekler, bilgiyi zararlı olsun diye değil, insanların faydasına olsun diye öğretmişlerdir. Beşinci kısma dikkat edildiğinde ise, öğrenenler onu kötü amaçları için öğrenmektedirler. Diğer bir ifade ile melekler bu bilgiyi onlara karı – kocanın arasını açın diye vermemiş, öğrenenler bu amacı kendileri üretmiştir.
- c. Al-i İmran Suresi’nin Yedinci Ayeti’nde; Kur’an-ı Kerim ayetlerinin “muhkem” ve “müteşabih” olarak ikiye ayrıldığı belirtildikten sonra, “kalplerinde eğrilik olanlar fitne çıkarmak ve te’vil için müteşabih ayetlerin ardına düşerler” kısmında, bu ayette olduğu gibi hem “enzele”, hem “yettebiu” hem de “fitne” kelimeleri geçmektedir. Ayete üstünkörü bakıldığında, müteşabih ayetlerin fitne sebebi olduğunu çıkarmak mümkündür. Yani bu ayetler olmasaydı, insanlar arasında fitne çıkmayacak diye bir anlam çıkarılabilir. Ancak Allah’ın insanların

¹⁰² Karadaş, s. 130 – 131.

hidayeti için göndermiş olduğu ayetleri “fitne” sebebi olarak görmek mümkün değildir. Fitne ayetlerin kendilerinden değil, kullanım maksadından ortaya çıkmaktadır. Denilebilir ki, nötr bir bilgiden insanlar fitne üretebilirler, hatta dini bir bilgiyi bile fitne aracı olarak kullanabilirler. Meleklerle ilgili ayette de öğrettiği bilgi değil, bilgiyi öğrenen kimselerin maksadı fitne sebebidir diye düşünülebilir.

- d. Elmalılı Hamdi Yazır’ın ortaya koyduğu görüşler de, yukarıdaki değerlendirmeleri destekler mahiyettedir,¹⁰³

“Malumdur ki, meleklerin insanlara talimi ya vahiy ya da ilham demektir.”

“..... O halde bu iki meleğe inzal kılınan ve Babil halkına ilham tarikiyle ta’lim olunan bu şeyler haddi zatında sihir değil idi. Lakin sihir halinde kullanılabilir ve böyle kullanılması mahz-ı küfür olurdu. Bunun için ayette bulunan hadd-i zatında sihir olduğu ifade edilmiştir. Filvaki her ilim böyledir. Hadd-i zatında ilmin hepsi muhteremdir.”

“..... Zatında şer’an haram olan hiçbir ilim yoktur.”.

“..... Melek sihir talim etmez, lakin meleklerin hayır için ta’lim ettikleri hakikatler ehl-i küfür ve şeytanlar elinde şerde isti’mal edilmek için sihirde de kullanılabilir.”.

- e. Mevdudî ise bu ayetteki meleklerin, Lut’a (A.S.) gönderilen melekler gibi düşünülebileceğini ifade etmektedir.¹⁰⁴

Allah Teâlâ, o melekleri homoseksüel kavmin içine yakışıklı oğlanlar şeklinde göndermiştir.¹⁰⁵

Allah’ın buradaki amacı; insanların azgınlıklarını artırmak değil, o milletin azgınlık derecesini göstermek ve helak olmadan önce son bir kez daha uyararak içindir. Burada da zaten, büyücü olan bir kavme büyü öğretmek amaç olamayacağına göre, onların büyü konusundaki azgınlıklarını göstermek ve onlara son bir uyarı olsun diye meleklerin gönderilmiş olma ihtimali daha yüksektir.

Zira Allah; “Helak olan açık delille helak olsun, yaşayan da açık delille yaşasın. Çünkü Allah işitendir ve bilendir”,¹⁰⁶ buyurarak bir anlamda helak olan bu toplulukların, hesap günü niçin helak olduklarının belgesi ellerine tutuşturulacaktır. Böylelikle helak

¹⁰³ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini – Kur’an Dili**, 1. Cilt, Huzur Yayınevi – İslam Dizini, İstanbul, 2008, s. 446 – 447.

¹⁰⁴ Mevdudî, **Tefhimü’l Kur’an: Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri**, 1. Cilt, İnsan Yayınları, Çevirenler: Keyani, M. H. vd., İstanbul, 1996, s. 101.

¹⁰⁵ Hud Suresi (11);77 – 81

¹⁰⁶ Enfal Suresi (8);42

olan kavimler, başlarına gelenlerin kendi yapıp ettiklerinden kaynaklandığını apaçık göreceklerdir.

Nitekim Mevdudî, ayetteki meleklerin işlerini, polisin “suçüstü” operasyonlarına benzemektedir. Polis; bazen “suçüstü” yapabilmek için, suç sayılan bir şeyi satan ya da alan kılığına girebilmektedir. Ayetteki uygulamayı da bu türden bir “suçüstü” operasyonu gibi görmek mümkündür.¹⁰⁷

Büyünün melekler tarafından öğretildiği iddiasına mesnet alınan ayet ile ilgili, söz konusu görüşü destekleyen bir başka yorum ise, ünlü sufi Muhyiddîn İbn Arabî’den gelmektedir. Ona göre; Hz. Süleyman zamanında birtakım “şeytanlar” sihri derleyip iki meleğe indirilen hakikat ile karıştırmak suretiyle halkı kandırıyorlardı. Değilse ne Hz. Süleyman ve ne de Hârut ve Mârut adındaki iki melek sihir öğretmiştir.¹⁰⁸

Bazı insanlar, meleklerle indirilen bilgiyi öğrenmek maksadıyla geldiklerinde, melekler onları “bizim öğrettiklerimizi şeytanlar sihir ile karıştırdıklarından sizin için bunun küfre götüren bir “fitne” olması söz konusudur” diye uyarılmışlardır. Nitekim halk bu iki ilimden sadece sihri öğrenmiş ve edindikleri bu bilgiyi son derece tehlikeli ve çirkin bir davranış olan karı-koca arasını açmada kullanmıştır. Çünkü şeytanlar, onları “işte bu bizim öğrettiğimiz “sihir” Hz. Süleyman zamanında Babil’de iki meleğe indirilen bilgidir diye kandırıyorlardı”. Hâlbuki Allah’ın meleklerle indirdiği “hak” idi, zira Allah kesinlikle kendi katından küfür ve dalâleti indirmez.

Nitekim Allah Teâlâ;

“Allah’ın izni olmadıkça, onlar kesinlikle hiç kimseye zarar veremezler” diye uyarılmaktadır. Buna rağmen onlar, “kendilerine yarar saylayacak olanı değil de, zarar veren sihri öğreniyorlardı”.¹⁰⁹

İbn – i Arabî’yi bu görüşe götüren; onun sihri, Türkçe’de “seher” olarak tabir edilen ve sabahın ilk vakti olan, henüz karanlık ile aydınlığın birbirinden tam ayrılmadığı bir zamanı ifade eden Arapça sözcükle ilişkilendirmesidir denilebilir. Bu anlamdan hareketle sihri, hakkı temsil eden “ışık” ile batılı temsil eden “karanlık” sözcüklerinin karışımı olduğu görüşünü ortaya koyar. Çünkü ona göre; sihrin, muhatabın gözüne hak şeklinde görülen zahir tarafının yanı sıra, gerçek anlamda

¹⁰⁷ Mevdudi, s. 101.

¹⁰⁸ Karadaş, s. 132.

¹⁰⁹ Karadaş, s. 133.

(nefsü'l-emir) görünenin tamamen hilafına bâtın yönü bulunmaktadır. Bu takdirde Kur'an-ı Kerim'de “şeytanlar” diye ifade edilen grup, meleklerden aldıkları hak bilgisini kendi kötü emellerine alet ederek (karıştırarak), sihir şeklinde halka takdim etmişlerdir.

Mesele bu çerçeveden ele alındığında görülmektedir ki; melekleri sihrin kaynağı gibi göstermek, Kur'an-ı Kerim'de; “*emirlere isyan etmeyen, ne ile emrolunurlarsa onu yapan*”¹¹⁰ şeklinde tanımlanan varlıkları, batıl olan sihir ile ilişkilendirmek olur ki, bu da İbn-i Arabî'nin ifadesi ile “meleklerle uygun olmayan” bir ifadenin ötesinde yukarıdaki ayeti dikkate alındığında, “Allah'ı yalanlamak” gibi vahim bir hatanın içine düşme tehlikesini doğurur.

1.4. Büyüsel Sözün Etnografik Kuramı

Büyü, sadece yazılı kaynaklarda değil, aynı zamanda yazılı kültürün ortaya çıkmadığı dönemlerde de karşımıza çıkan bir yapılanma arz etmektedir. Bu temelde, özellikle Malinowski tarafından incelenmiş olan ilkel kültürlerde din ve büyü olgusu, tarihsel süreçte birçok dönemde etkili olmuştur denilebilir.

Malinowski, “Büyüsel Sözün Etnografik Kuramı”nı “Coral Gardens and Their Magic (Emercan Bahçeleri ve Büyüleri)” kitabının ikinci cildinde ortaya koymuştur. Trobriandlıların kendilerinin, “büyü dili (megva la biga)” ile “konuşma dili (livala la biga)” arasında bir ayrım yaptıklarını belirlemiştir. Trobriand'daki ritüel konuşmaların öznel niteliğini de aşağıda belirtilen özelliklere bağlamıştır;¹¹¹

- Büyü dilinin; kutsal ve gündelik dilsel kullanımlardan farklı biçimlerde kurulmuş olması bakımından, özel etkisi olduğu düşünülen “anlamsız” sözcükleri bile kapsayan ölçülü özellikleri içerisinde gerçek nitelikleri bulunmaktadır.
- Büyü dilinin; duygudaş yakınlıklar ve etkili güçlerce (mana) dolu bir dünyadaki yerel inanç bağlamı, ama daha önemli olarak, insanların ürettiği büyüsel söylevin genellikle çağdaş olan ve en eski çağlara özgü bir konu olarak en başından beri var olduğu bilinmektedir.

¹¹⁰ Tahrir Suresi (66);6

¹¹¹ Tambiah, s. 105 – 106.

- Büyüsel söylevin içerdiği anlaşılabilirlik katsayısı – günlük konuşma dilinin anlaşılabilirlik katsayısına göre – ve bunun bir göstergesi olarak garip ve eski dilbilgisel formlar, yoğunlaşan yapılar, belirli bir kesime hitap etmede kullanılan sözcükler, garip mitolojik göndermeler ile belirlenmesi söz konusudur.

Malinowski, bu tespitler çerçevesinde, toplumlarda iki tür dilin ortaya çıktığı anlayışını ortaya koymaktadır. Bunlardan birisi, “büyü dili”; diğeri de “din ya da inanç dili”. Bu temelde de “din ya da inanç dili”; insan ilişkilerindeki düzenin ve güvenilirliğin temelinde yer alan “yasal reçeteler” olarak görülmekte ve daha bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Malinowski; bu bağlamda “evlilik antları” üzerinde de durmakta ve bu antların, dini tören ya da sözleşme çerçevesinde, kalıcı insan ilişkilerinin kurulmasında, yasal olan ve din sözcüklerinin de bir arada kullanılmasını beraberinde getirdiğini söylemektedir. Çünkü ona göre din; insanların mistik ve bağlayıcı bir güce inanmaları için gerçek bir zemin hazırlamakta iken, büyü bunu sadece sözcüklerin gücü ile başarmaya ya da başarmış gibi göstermeye çalışmaktadır.¹¹²

Bir büyücünün büyü sözleri ve çalışmaları, nesnel ve nedensel olarak, doğrudan doğanın işleyişlerini etkileme gücüne sahip değildir. Ama bu sözler ve edimler, bu duruma tanıklık eden insanları etkileyebilmekte ve bu çerçevede de onların niyetlerini, güdülerini ve beklentilerini açığa çıkartabilmektedir. Bu yüzden de Malinowski’nin cevabı, büyüün insanlarda bir durum değişikliği yaratmaktan ziyade, pragmatik bir etki ortaya koyduğunu yönelik algı oluşturabilmesidir.¹¹³

¹¹² Malinowski, s. 65.

¹¹³ Tambiah, s. 105 – 106.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜNÜN TARİHİ: İLK ÇAĞ VE BÜYÜ

2.1. Eski Mısır ve Mezopotamya’da Büyü ve Din

Tarihin çeşitli dönemlerinde ve bazı dinlerde, din adamlarının aynı zamanda kâhinlik yaptıkları bilinmektedir. M.Ö. 4000 yıllarında Mısır’da, Çin’de, Babil’de ve Kalde’de falcılık ve kâhinlik yapıldığını bugün bazı belgeler ortaya koymaktadır. Eski Mezopotamya ve Mısır’da, tılsımlı sözler ve büyü formülleri ihtiva eden çok sayıda metin günümüze kadar gelmiştir. O toplulukların törenlerinin çoğunun büyüyle ilgili olduğu ifade edilmektedir. M.S. 1. ve 4. yüzyıllara ait Mısır papirüslerinde; hayvanlar ve insanlarla ilgili büyü formülleri, büyü törenleri ve büyüünün tutması için malzeme ve bunların kullanım usullerini içinde bulunduran büyü örnekleri bulunmaktadır.¹¹⁴

Mezopotamya bölgesinde de rahipler, aynı zamanda büyü ile ilgili törenleri yürütmekteydi.

Babilliler ve Asurlular’da, kötü cinlerden korunmak için muskalar kullanılmaktaydı. Özellikle Babilliler’de, toplum hayatı büyü üzerine kurulmuştu denilebilir. Sanat, ticaret, savaş, din, av, vb. faaliyetler hep büyü ile iç içeydi.

Eski Mısırlılar ayrıca, büyü yoluyla hayat ve ölümü etkileyebileceklerine inanıyorlardı. Mısır tanrıları, büyü yardımıyla aldatılabilir, zorlanabilir ve itaat altına alınabilirdi. Ayrıca, büyücülerin, çeşitli ayinlerle ölümlere ve iyi davranmayan tanrılara ceza verebileceğine inanılıyordu.

2.2. Erken Yahudi Dini Bağlamında Büyü ve Din

İsrail’in erken dönem dininde ve Eski Ahit’e dayanan eski dinde – ki daha sonra bu anlayış, geniş Yahudi/Hıristiyan geleneğinin bir parçası haline gelmiştir–

¹¹⁴ Ernst, Zbinden, **İslam’da ve Eski Orta Doğu’da Cin ve Ruh Araçları**, Çeviren: Sarıkcıoğlu, E., İnanç Kitabevi, İstanbul, 1996.

başlangıcından Babil sürgününe kadar, tek tanrılı Yehova inancı ile paganlık arasında şu şekilde keskin bir ayırım yapıldığı görülmektedir;¹¹⁵

“Paganların, insan eliyle ağaç ve taştan yapılmış putlarına karşı Yehova, İsrail’in yaşayan Tanrısı’dır.

İsrail tek tanrıcılığının ayırıcı özelliği, yalnızca tek bir Tanrısı’nın olması değil, aynı zamanda bu Tanrı’nın egemenliğinin başlangıçta var olan ya da başka türlü hiçbir âlem tarafından sınırlanamamasıdır. Bu yüzden de, bu kadar yüce bir Tanrı, herhangi bir mitolojiye ve büyüye konu olamaz. Yehova’nın kökenleri ve soyu hakkında, hiçbir mit yoktur ve zaten de olamaz.

Üstelik İsrail’in bu tek egemen Tanrısı, evreni “ex nihilo” olarak yaratmıştır ve kullandığı, önceden var olan hiçbir şey yoktur. Evren, Tanrı’nın kendi iradesiyle yaratılmıştır ve doğanın tüm işleyişleri, onun Tanrısal kararıyla kurulmuştur.

Bu durum, Tanrı ile doğa arasında doğal bir bağın olduğunu göstermekte ve Tanrı, doğa ile arasında insanı bir aracı ya da büyücülerin yaklaşımıyla bir mucize yaratıcı olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü doğa, Tanrı’nın özünden ya da cisiminden hiçbir pay almamıştır ve benzer şekilde, Tanrı ve insan arasında, yaradılış bakımından büyük bir uçurum vardır. Tanrı ve yaratılmış evren arasında hiçbir köprü yoktur.

Tanrı tarafından zorunlu kılınmış ahlak anlayışı da, bu mutlak ayrılma ile aynı çizgide yer almaktadır. Günah, Yaradan’ın isteğine başkaldırmadır ve cezası da Tanrı’nın isteğine bağlıdır. Dolayısıyla da insanın günahkâr edimleri ve bunların sonuçları, hiçbir mekanik nedenselliğe ve özdevinimliliğe bağlı değildir. Bu yüzden Kutsal Kitap büyüye – Tanrı’ya müdahale etme amacı taşıyan bir edim olarak – cezası ölüm olan yasak koyar ve peygamberliği, Tanrı’nın mesajını insanlara yayan ve Tanrı ile doğrudan konuşma imkânına sahip bir merteye olarak nitelendirir. Yani peygamber, Tanrı tarafından zihnine hükmedilen ya da bir “kap” gibi doldurulan biri olarak algılanmamaktadır.

Kutsal Kitap, putların gizli güce ve bu yüzden de edime geçme yetisine sahip olduklarını bildirmektedir. Pagan ibadeti de, onları tatmin etmeye ve onlardan yarar sağlamaya yönelmiştir. Onların bu davranışları ve törensel edimleri ise, büyücülük olarak değerlendirilmiştir.”

Bu bağlamda görülmektedir ki, Kutsal Kitap paganların büyüünün gerçek ve etkili olduğunu kabul etmektedir. Fakat büyüü, olumlu ve istenilen sonuçlar üretmediği için değil, Yehova’ya özel bir anlaşma ile bağlanmış Yahudilere göre lanetlenmiş olduğu için kınamaktadır.

2.3. Antik Çağ Doğu Kültüründe (Eski Hint – Eski Çin – Eski İran Uygurlıkları)

Büyü ve Din

Eski Çin’de büyü, Taoizm’le özdeşleşmişti. Konfüçyüs’çülük genelde büyüye karşı çıkınca, eski büyücülerin işlerini Taoist ve Budist rahipler sürdürmeye başlamışlardır. Bu temelde Çin’de büyü; insanı hayatta ve ölüm ötesinde güçlendirmeyi

¹¹⁵ Tambiah, s. 137.

ve böylece ruhları, hatta tanrıları bile kontrol altına almayı gaye edinmişti. Bunun için büyü hayatı sarmış ve halk dinini istila etmişti denilebilir. Bu nedenle halk kültürü, büyüsel temalar ve ruhlarla ilgili alışılmışın dışındaki maceralarla dolup taşmıştı.

Hinduizm’de de büyücülük geniş bir yer tutmaktadır. Vedalar’da büyü ile ilgili olanı ve ilgili olmayanı ayırmak zordur. Sonraki Vedik dönemde büyüye ilginin daha da arttığı göze çarpmaktadır. Hindistan’da, tıp ile ilgili uygulamalar da büyü ile yakından ilgiliydi ve bu yüzden büyü hayatı sarmıştı. Zengin olsun, fakir olsun, herkes adak adayarak hastalıktan kurtulmak için büyüsel ya da yarı büyüsel uygulamalara kadar birçok büyü çeşidine ilgi duymaktaydı.¹¹⁶

Eski İran’da, din ve büyü başka hiçbir yerde görülmemiş ölçüde birbirine karıştırılmıştı. Zerdüşt, sadece tevhidi yerleştirmekle kalmamış, aynı zamanda başta büyü olmak üzere çeşitli batıl inançlarla da mücadele etmişti. Zerdüşt’ten sonra Avesta’nın Videvdat bölümünde; şeytanlara karşı tılsımlar ve temizlenme kuralları öğretilmiş, büyücüler ve cadılar lanetlenmiş ise de, zamanla oluşan yeni dini yapıda Zerdüşt’ten kalma telkinlerle halkın sürdürdüğü ve içerisinde büyü ile ilgili elemanların da yoğun olarak yer aldığı inançlar bir araya gelmiştir.

Daha sonraki safhada da, “Mecusilik” diye bilinen dini sentez ortaya çıkmıştır. İyiliğin kötülüğe galip gelmesi şeklindeki esas gayeye uygun olarak; iyi cin ve ruhların yardımıyla, kötü cin ve ruhların zararlı etkileri giderilmek ve büyücülerin kötülükleri önlenmek istenmiştir. Zerdüşt devrinin melekleri; ateş, sığır ve yer cinlerine dönüşmüştür. Kurbanlar büyü ayinine, dualar da efsunlara çevrilmiştir. Böylece hastalıklardan ve kötü varlıklardan kurtulmak için, afsunlar ve büyüler yapılmıştır.

2.4. Antik Çağ Yunan ve Roma Kültürlerinde Büyü ve Din

Yunan biliminin yükselişiyle (M.Ö. 5. yüzyıla kadar olan dönemde), ilk filozof bilim adamları ile ilgili üç ölçüt belirlenmesi söz konusudur;¹¹⁷

¹¹⁶ Tambiah, s. 137.

¹¹⁷ Tambiah, s. 139,140.

- a. Doğanın, doğaüstünden ayrı olarak sınıflandırılması ve bununla birlikte doğa yasalarının, doğanın düzenliliği ile fiziksel ve mekanik anlamda neden – sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesi;
- b. Mantıksal düşünme ve matematik araçlarının geliştirilmesi ve bunların bir açıklama ve kanıtlama biçiminin formülleştirilmesi için sistematik olarak yayılması.
- c. Bilginin deneysel temelini geliştirmek için, bu yöntemlerin ve deneysel gözlem ve araştırmaya dayanan açıklama ve kanıtlama ilkelerinin artan yol göstericiliği.

Daha sonra Eski Yunan’da, bilimsel düşünce tarzının gelişmesine rağmen, terapi konusunda hem rekabet eden hem de çakışan pek çok tedavi ediciyi ve tedavi sistemini içerdiği görülmektedir. Örneğin; Hipokratesçi doktorlar, aktarlarda ve tapınaklarda tedavide bulunan papazlarla birlikte varlıklarını sürdürüyorlar ve ilaçların, nazarlıkların, tılsımların ve duaların etkili olduğuna dair genel inanışlarını devam ettiriyorlardı.

Pythagorasçı gruplar, mistik sayı kuramı ve astroloji de dâhil, gizli öğretiler ve uygulamalar ortaya koymaktaydılar. Yunan kozmolojisi ve biliminin geliştirilmesinde önde gelen Ptolemeus ve diğer gökbilimciler, doğanın araştırılması ile birlikte büyüye de ilgi ve inanç duymaya başlamışlardır. Daha sonrasında da, özde bir arada yer alamaz gibi düşünülen bilim ve büyü, bir arada yer alamaya ve birlikte anılmaya başlanmıştır.

Sonuç itibarıyla Eski Yunan’da büyü, bilim ve din, şu sınırlamalar ve ilişkiler bağlamında ele alınmaktadır denilebilir;

- Hipokratesçi eleştirel tıbbi metin yazarlarının, “doğa” diye bir alametin sınırlarını çizebildikleri; gizemli, “batıl inançlı” açıklama ve dalaverelerden farklı bir doğalcı / maddeci açıklama biçimi formüleştirebildikleri görülmektedir. Bu yüzden de “büyü”; tıptan bir önbilim olarak ayrılmaktadır.
- Ancak aynı filozoflar ve bilimin habercileri, dini kendi bilgilerine karşı ve bu bilgiyle uyumsuz olduğu gerekçesiyle dışarıda bırakmışlardır. Gerçekten de Eski Yunan’da “doğanın tanrısallığı” kabul edilmekte ve bu durum bir tartışma konusu haline getirilmemekteydi. Bu bağlamda, Tanrısal ilkelerin bütün varlığa yayıldığı / hâkim olduğu düşüncesi yer almaktaydı.

Bu yüzden, eğer Tanrısal olan her şeye yayıldıysa, bazı nedensellikleri açıklamaya da gerek kalmamaktaydı. Böylece Eski Yunan’da, büyü ve bilim arasında ayırım yapılmaya başlanmış ve dine de üçüncü bir kategoride yer verilmiştir. Din; hiçbir durumda kurumsallaşmanın odağı haline getirilmemiş, egemen olan çoğulculuk, rekabet eden öğretiler ve hatta şüphecilik ortamında tanrısal sorunu ve insanın bununla ilişkisi düşünsel tartışmalarda önemli bir yer bulamamıştır.

2.5. Orta Çağ Hıristiyan Avrupa'sında Büyü ve Din

“Eski Hıristiyanlık” olarak nitelendirilen dönemde ve Roma Dönemi’nde, din büyük ve nesnel bir görüngü ya da spekülatif bir çıkarım varlığı şeklinde görülmemiş ve daha çok, kişinin yaptığı ve hissettiği bir şey olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda da Erken Hıristiyanlıkta, şu vurguların yapıldığı ve bu yönde tavırlar geliştirildiği görülmektedir:¹¹⁸

“Örgütlü bir toplum duygusu adına “kilise” ve “inanç” kavramları, dinin bütünleyici unsurlarıdır. İlk papazlar yeni inancı, inanan kişinin hayatının her alanına nüfuz eden bir olgu olarak yorumlamışlardır. Din; ibadet edenlerin öznel yönelişlerini, kilisenin hiyerarşik örgütsel yapısını ve her şeyini kapsayan, tümel bir olgudur. Sonuç olarak Erken Hıristiyanlıkta, kesin olarak “doğru ve yanlış din (vera et falsa religio)” anlayışı ve diğer inançlara karşı tamamen dışlayıcı ve hoşgörüsüz bir tavır söz konusuydu.”

Orta Çağ’da Aziz Augustinus, zaten hâlihazırda söz konusu olan Hıristiyanlığın tek doğru dindir anlayışını bir adım daha ileriye taşımış ve önemli olanın da, tek doğru ve yüce olan Tanrı ile kişisel ilişki kurulması olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁹

Bu bağlamda da görülmektedir ki; Orta Çağ’da önemli kabul edilen din değil, inançtır ve “religio”, manastır hayatını ifade eden bir sözcük olarak kullanılmaktadır. Bu mirastan dolayı, günümüzde de manastır üyeleri “the religious (dindarlar)” olarak anılmaktadırlar.

Orta Çağ Hıristiyan Avrupasında, dine yönelik olarak söz konusu edilen bu yaklaşımların yanında, bilakis dinin temel alınması ile birlikte sürdürülmeye çalışılan büyücülük faaliyetleri olduğu da söylenebilir. Bu çerçevede Orta Çağ’da büyücüler; insanların günahlarının, kilisenin kutsal nesnelere ve ritüellerinin kullanılması ile

¹¹⁸ Tambiah, s. 17.

¹¹⁹ Bravo, Hamdi, “Augustinus’un Varlık ve Bilgi Görüşleri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi**, Mayıs 2007, Sayı: 15, s. 111 – 129.

devre dışı bırakılabileceğini düşünmekte ve buna göre büyüler hazırlamaktaydılar. Bir anlamda, bulabildikleri her fırsatta doğaüstü güçleri ele geçirme çabasında olduklarını belirten bu büyücüler, kutsal değerleri de amaçları için kullandıkları savunusundaydılar.¹²⁰

1321 yılında Aquitaine’de yayılan salgın bir hastalığın, cüzamlıların ve Yahudilerin kan, idrar, bitki ve kutsal ekmekten oluşan bir karışımla kuyuları zehirledikleri söylentisinin çıkmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında Trier Başpiskoposu, yönetim bölgesi içerisindeki Yahudilerin, Hıristiyan olmakla o bölgeden sürülmek arasında seçim yapmalarını istemiştir. Başpiskopos kısa bir süre sonra ölünce Yahudiler, başpiskoposun balmumundan bir heykelini yapmışlar ve sonra da o heykeli, bir ateşte ağır ağır eritmişlerdir. Bu nedenle Yahudiler, yine büyü ile başpiskoposun ölümüne neden olmakla suçlanmışlardır.¹²¹

Bu olaylar neticesinde 13. ve sonraki yüzyıllar, kutsal ekmek ve şarabın yüceltilmesi adına, kutsanmış ekmeğin kiliselerden çalınıp kara büyü için kullanılacağı / kullanıldığı korkusu ile yaşanmasına neden olmuştur. Bu çalma ve kara büyüde kullanma işini de, öncelikle bir kadının yaptığını söyleyenler de, bu dönem itibariyle birçok kadının “cadı” olarak görülmesine ve öldürülmesine neden olmuşlardır.¹²²

“Cadı” olarak nitelendirilen bu insanların, büyü yaparken ya da bitkilerin güçlerini dualarla artırmak adına hareket ederken, yüzeysel bir biçimde Hıristiyanlaştırılmış formüllerle bitkilere seslendikleri bilinmektedir. Şu ifadeleri içeren örnek, konu adına dikkat çekicidir;¹²³

“İsa’nın adıyla, âmin... Ey ot, sana emrediyorum, Aziz Petrus’un adıyla... Ay ve yıldızlarla... Seni ele geçireyim... Bütün düşmanlarıma ve buna karşı olan tüm başrahiplere ve ruhban olmayanlara ve bütün kadınlara ve bütün avukatlara karşı (senin sayende) zafer kazanayım.”

Hıristiyanlığın bu şekilde büyücülük için kullanılması, insanlar arasında dine karşı olumsuz bir bakış açısının ortaya çıkmasına neden olduğundan, özellikle 16. yüzyıl itibariyle, bir anlamda cadı ve büyücü avcılığı yapılması söz konusu olmuş ve yakalanan büyücülerin ve cadıların cezalandırılabilmesi adına engizisyon mahkemeleri

¹²⁰ Kieckhefer, Richard, **Orta Çağ’da Büyü**, Alkım Kitabevi, Çeviren: Biliz, Z., İstanbul, 2004, s. 39.

¹²¹ Akın, H., **Orta Çağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, s. 41.

¹²² Kieckhefer, s. 43.

¹²³ Akın, s. 45.

kurulmuştur. Aynı dönemde, çağdaş tıp teknolojilerinin kullanılmaya başlanmasından önce, egemen sınıfların / din adamlarının yine “cadı” olarak nitelendirdikleri sağlık pratisyenleri de aynı duruma maruz kalmışlardır. Bu insanlar, büyücülük yaptıkları gerekçesiyle yakalanmışlar ve çoğu zaman da, yargılanmaları bile söz konusu olmadan yakılmışlardır.¹²⁴

Bu durum, Orta Çağ Hıristiyan Avrupa’sında dört yüzyıldan fazla bir süre devam etmiş ve Almanya’dan başlayıp İngiltere’ye kadar devam eden bir alanda, büyücülerle mücadele edilmiştir. Yine 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başları arasındaki dönemde, İtalya başta olmak üzere birçok başka Avrupa ülkesinde binlerce kadın, büyücü ya da cadı oldukları gerekçesiyle öldürülmüşlerdir. 16. Yüzyıl itibariyle ise bu dehşet dalgası, bütün boyutlarıyla özellikle Fransa ve İngiltere’yi sarmış ve büyücü denilen kadınlar, çoğu kez canlı canlı odun yığınları üzerinde tutuşturularak öldürülmüşlerdir.¹²⁵

Görülmektedir ki Orta Çağ Hıristiyan Avrupa’sında, dini temele alan / almaya çalışan bir büyü anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yaklaşım, neticesinde Hıristiyan din adamlarının tepkisini çekmiş ve bu nedenle de söz konusu yaklaşıma tepki de oldukça büyük olmuştur.

2.6. Eski Türk Kültüründe Büyü ve Din

Eski Türkler, tabiatta birtakım gizli güçlerin bulunduğuna inanmışlar ve bu güçlerin kendilerine zarar vermemeleri için, din adamlarının yaptığı büyülerden ve kehanetlerden faydalanma yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda Eski Türklerde büyü, varlıklar ya da nesnelere üzerinde istenilen davranış değişikliğinin sağlanabilmesi için en önemli araç olarak kabul görmüş ve birçok değişik düşünce ve isteğin gerçekleştirilebilmesi için, büyü yapılması yoluna gidilmiştir.

Eski Türklerde konusu itibariyle büyü; insanlara, hayvanlara ve diğer varlıklara acı verme, hastalık durumu oluşturma ya da sakat bırakma ve ölüm gibi olumsuz yönde

¹²⁴ Yesari, Afif, **Çağlar Boyunca Büyü ve Büyücülük**, Göl Yayınları, İstanbul, 1979, s. 30.

¹²⁵ Ehrenreich, Barbara, **Büyücüler ve Hemşireler**, Alkım Yayınevi, Çeviren: Uğur, E., İstanbul, 1989, s. 17.

etkileri bulunan bir uygulama olarak kullanılmıştır. Yapılış amaçlarına göre de büyülerin, üç ayrı grupta değerlendirildiği görülmektedir;¹²⁶

- İnsan hayatına, sağlık ve mutluluğuna, evine barkına ve malına mülküne zarar vermek amacıyla yapılan uygulamaları ifade etmektedir. Altay şamanlarının, özellikle “kara şaman” olarak nitelendirdikleri ve kötü ruhların, cinlerin ve/veya şeytanların yardımıyla göğe çıkıp yeraltına indiklerinin ve “Erlik” adı verilen kötülük tanrısının da yardımıyla, her türlü kötülüğü yaptıklarının düşünüldüğü büyü türü, bu bölüm içerisinde değerlendirilmektedir.
- “Uzaklaştırıcı” uygulamalar olarak nitelendirilen ve hastalıklardan, kötülüklerden, kötü ruhlardan, tabiatüstü gizli güçlerin kötü etkilerinden ve ölüm ve diğer felaketlerden kurtulmak ve/veya korunmak amacıyla yapılan büyüleri ifade etmektedir. Bu bakış açısı içerisinde değerlendirilen Orta Asya şamanlarının kötü ruhları kovmak amacıyla ateş yakmaları da, bu temelde temizleyici bir güç olarak görülmekteydi.

Bu yaklaşım içerisinde şamanlar / şaman din adamları; aynı zamanda hastalıklara tanı koyabilen, hastaların ruhunu kötü ruhlara karşı koruyabilen, bütün tehlikelere karşı koyabilecek denli azimli olan ve gizemli bir ruh taşıdıklarına inanılan insanlar olarak görülmektedirler.

- Yapılmak / ulaşılmak istenilen şeylerin yerine getirilebilmesini sağlamaya yönelik gerçekleştirilen uygulamaları ifade etmektedir. Bu grup içerisinde de; uygun tabiat olaylarının insanların lehine ya da aleyhine kullanılmasıyla, olaylardan ve benzer durumlardan bir sonuca ulaşıp ulaşılamayacağını araştırılması yer almaktadır. Örneğin; Eski Türklere ait efsanelerde yer aldığına göre büyücü şamanlar, tabiat olaylarını bozmaya, soğuk, yağış, kar ya da fırtına çıkarma gücüne sahiptirler.

Bu inanışların, tabiat olaylarının kontrol edilebileceği inanışından kaynaklandığı söylenebilir. Bu temelde bu grupta yer alan büyüler, yağmur ve kar yağdırmayı amaçlayan ya da rüzgâr estirmenin mümkün olduğunun kabul edildiği “yada taşı” ile yapılmaktadır. Tüm bunların haricinde, tabiatüstü gizli güçlerin yardımıyla, maddi ve

¹²⁶ Eliade, Mircea, **Şamanizm**, Çeviren: Birkan, İ., Dost Kitabevi, Ankara, 1999, s. 220.

manevi menfaat elde etmek adına gerçekleştirilen uygulamalar, yine büyüün amaçları arasında yer aldığı görülmektedir.

Bu anlatımlar doğrultusunda görülmektedir ki; Eski Türklerde din adamları / şamanlar, bir din adamı olmakla birlikte bunun yanında büyücü olarak da kabul edilmişlerdir.

Bu durumu Ziya Gökalp, şu şekilde ifade etmektedir;¹²⁷

“Şamanizm, zaten Eski Türklerin dini değil, sihri sistemleridir.”

Ancak her ne şekilde değerlendirilirse değerlendirilsin, Eski Türk topluluklarının, kendilerini “şamanist” olarak nitelendirdikleri bilinmektedir ve bu temelde de Eski Türkler, dinleriyle bütünleştirdikleri bir yaşam sürdürmeyi tercih etmekteydiler. Her ne kadar inançları; animistik, totemistik ve ata ruhlarına tapınma şeklinde bir anlayışa dayanmaktaysa da, yine de sıklıkla dinlerine bir isim verme yoluna gitmedikleri de söylenebilir. Dinlerinin genellenebilir tek yönünün de, “Gök Tengri (Gök Tanrı)” adını verdikleri bir tanrı etrafında şekillenen ve kendilerine özgü monoteizm içeren bir din olduğudur.

Bununla birlikte Eski Türklerde şamanlık, çeşitli şekillerde elde edilebilmekteydi;¹²⁸

Şamanlık, babadan oğla miras geçebilmekte ya da kalıtımsal aktarım yoluyla meydana gelebilmekteydi. Örneğin; Altaylar, Şaman olacak kişinin daha çocukluktan itibaren hastalıklı, çekingen ve dalgın olduğuna inanmaktaydılar.

Şamanlık, bu şekilde babadan oğla geçen bir merteye olmasına rağmen, yine de baba oğlu uzun bir süre göreve hazırlamakta, şarkılar ve ilahiler öğretmekteydi. Kırgız ve Kazaklarda da, şamanlık babadan oğla geçebilmekle birlikte, baba birden fazla oğluna da Şamanlığı devredebilmekteydi.

Bundan başka eski Türkler, şamanlık ruhunun tamamen kaybolmadığına ve birkaç kuşak sonra da olsa ortaya çıkabildiğine inanmaktaydılar. Şaman olacak kişi, öncelikle büyük öfke nöbetleri yaşamakta, belki bir aşamada aklını yitirerek ormana

¹²⁷ Gökalp, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Aka Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 17.

¹²⁸ Roux, Jean Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çeviren: Kazancıoğlu, Aykut, Kazancıoğlu Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 61.

çekilmekte ve sadece ağaç kabukları ile beslenmeye başlamaktadır. Kendisi suya ya da ateşe atmak ve bir şekilde yaralama isteminde olmak da, yine Şamanlarda bulunan özellikler arasında kabul edilmektedir.

Bu tür yaklaşımlarda bulunan kişilerin aileleri şamana başvurmakta ve bu şekilde kişinin çeşitli ruh türleri, ruh terbiyesi, ruhları çağırma ve onlara buyurma teknikleri hakkında eğitilmesi ve sırdaş olmasının sağlanması söz konusu olmaktadır. Bu sayede de yeni şaman; büyü yapmayı, hastalıkları teşhis ve tedavi etmeyi, iyi ve kötü ruhlardan yardım almayı öğrenmekte ve halkın gözünde yücelebilmektedir.

Tanrısal ya da kendiliğinden ortaya çıkan bir çağrı ile değil, klan üyeleri tarafından şaman olarak seçilmeyi ifade etmektedir. Fakat bu şekilde Şaman olanlar, şamanlığı miras yoluyla elde edenlere göre daha zayıf kabul edilmekteydiler.

Seçilme yöntemi ile şaman olanlar, “vecd (esrime)” halini yakalayabilmek adına çaba sarf etmek durumundadırlar. Bu hal; çeşitli rüyalar görme, kendinden geçme, ruhların isimlerinden ve işlevlerinden hareketle gizli birtakım dillerin kullanılabilmesini mümkün kılabilme şeklinde gerçekleştirilebilmekteydi.

2.7. Türk – İslam Kültürlerinde Büyü ve Din

Bilindiği üzere ve çalışmada da yeri geldiğinde vurgulandığı gibi, bütün ilahi dinler, büyüü ve büyü ile ilgili tüm uygulamaları yasaklamaktadır. Buna rağmen büyücülük sıklıkla, amacına ulaşmak adına dinin kutsal saydığı değerleri, peygamberleri, azizlerin isimlerini ve kutsal kitapları kullanabilmekte ve onlardan yardım aldığı savunusunda olabilmektedir. Bu bağlamda gerek Müslüman, gerek Yahudi ve gerekse de Hıristiyan toplumlarda büyücülükle uğraşanlar, Kuran-ı Kerim’in ayetleri, Tevrat ve İncil gibi kutsal kitapların cümlelerini ve burada geçen isimleri, büyü formüllerinde ve isimlerinde kullanmaktan kaçınmamaktadırlar.¹²⁹

Söz konusu edilen bu durumu El-Hüseyini, “Kenzü’l-Havas” adlı eserinin Giriş Bölümü’nde şu şekilde ifade etmektedir;¹³⁰

“İndirilmiş olan kitapların sırları cem etmesi, bütün şifa ve rahmetin kaynağı olan Kuran-ı Kerim’in her bir ayeti, hatta kelime ve harfi bir fena bulmayan, fani olmayan

¹²⁹ Avcıoğlu, Doğan, **Türklerin Tarihi**, Cilt 1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 55.

¹³⁰ Anadol, Cemal, **Tarihten Günümüze Kadar Dünyada ve İslamiyet’te Halk İnançları**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1988, s. 99.

havas hazinesi olup, bunlardan bin üç yüz küsur seneden beri istifade olunduğu ve fayda görülüp feyz alındığı bilinmektedir. Bu sayede, ne büyük azim ve harikalar meydana geldiği de bilinmektedir. İslamiyet'in zuhurundan önce kâhin rahipler, Tevrat ve İncil'in cümleleriyle keramet ibraz etmeye muvaffak olmuşlardır ki, bu iş erbabınca malumdur. Yazılan isimlerin, vefk ve tılsımlardan istenilen faydayı elde ettiği de görülmüştür".

Bu bağlamda İslamiyet'in kabulünden sonra Türk toplumlarının, eski inanışlarında yer alan birçok değeri İslamiyet'e taşıdıkları görülmektedir. Örneğin; Eski Türklerde "Atalar Kültü" olarak kabul edilen inanış, Türk-İslam toplumlarında "Veli Kültü" olarak ortaya çıkmaya başlamıştır denilebilir.

Eski Türklerin inanışlarının temelinde yer alan "üstün ruhlarla donatılmış insan modeli", bu temelde Müslümanlıkla örtüştürülmeye çalışılmış ve hatta bunda başarılı olunmuştur.¹³¹

Türk-İslam toplumlarında, Veli'nin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılmaktaydı. Bu çerçevede Veli'ye, bir anlamda Şamanların işlevlerinde olduğu gibi anlamlar yüklenmekteydi. Örneğin; bunlardan birisi, Veli'nin hastaları iyileştirme gücünün olduğuna inanılmasıdır. Veli'nin bu olağanüstü kabul edilen yaklaşımları, neticesinde Veli'ye yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve bir anlamda onlara tapınma yaklaşımıyla ve dualarla, adaklarla, kurbanlarla ve/veya belirli ritüellerin yerine getirilmesi ile yaklaşılmasını beraberinde getirmektedir.¹³²

İslamiyet'te "ölüden medet umma" anlayışı yer almadığı için, tarihsel süreç içerisinde birçok Türk-İslam toplumunda veli kültü, pagan kültürünü çağrıştırmaya adına yasaklanmış, ancak günümüzde olduğu gibi, varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Önceki anlatımlarda yer verildiği üzere; Şamanist Türkler, Şamanların olağanüstü nitelikler taşıdıklarına ve ruhlarla/gizli güçlerle ilişki kurduklarına ve bu şekilde onlara istediklerini yaptırabildiklerine inanmaktaydılar. Müslüman olduktan sonra, şamanlar tarafından yerine getirdiğine inanılan bu görevler, evliyalardan beklenir hale gelmiştir. Müslümanlıkla farkı ise bir anlamda, evliyaların bu istekleri Allah'a iletmek için aracı olmalarıdır ya da aracı olduklarına inanılmasıdır.

¹³¹ Ocak, Ahmet Yaşar, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, s. 3.

¹³² Ocak, s. 7.

Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra, halkın evliyaların yattığı mezarlara, yatırlara, türbelere, zaviyelere, tekkelere, dergâhlara vb. gitmeleri ve dua etmeleri ile hastalıklardan kurtulma, iş bulma, kısmet açma gibi çeşitli konularda yardım diledikleri malumdur. Dua eden, istediklerini canı gönülden istediğine kanaat getirmelidir, aksi takdirde dileklerin kabul edilmeyeceğine inanılır. Bu nedenle ziyaretlerde sıklıkla dualar okunur ve ata ruhlarından yardım istenir ya da bazen ziyaret edilen yerin suyundan medet umulur. Tüm bunların aslında, Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden önce söz konusu olan “su kültü”, “tepe kültü” ya da “taş kültü” gibi kültlerin bir kombinasyonu olduğu söylenebilir. Bu nedenle Eröz bu durumu; Türklerin İslamiyet’e dâhil ettikleri/dâhil etmeye çalıştıkları bir unsur olarak değerlendirmektedir.¹³³

Türk – İslam toplumlarında evliyalar, velayet mertebesine erişmiş kişiler olarak görülmektedirler. Bu nedenle evliyalar; kimi zaman “tayy-ı mekân (bir anda uzak mesafelere gitme)”, kimi zaman tayy-ı zaman (bir anda birkaç yerde bulunma)”, su üstünde yürüme, düşünce okuma gibi özelliklere sahip oldukları düşünülen kişilerdir. İslam inancına göre de bu duruma, “keramet sahibi olma hali” adı verilmektedir.¹³⁴

Bununla birlikte Türk-İslam toplumlarında, kutsal kabul edilen yerlere atılan taş, toprak gibi nesnelere dokunmak, bu nesnelere üzerinde taşımak, suları içmek, taş ya da toprağın üzerine bu suyu dökmek de aracı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu yerlerden, ruhsal rahatsızlıkların tedavisi için de şifa arandığı bilinmektedir.¹³⁵

Sonuç itibariyle din bilimciler, İslamiyet de dâhil olmak üzere, “Göksel Dinler (Kitaplı Dinler)” olarak nitelendirilen dinlerin, bu dinleri benimseyen toplumların eski din ve inanış biçimlerinin etkisinden sıyrılmadığını belirtmektedirler.¹³⁶ Bu durum, Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinde, eski inançlarını da bu yeni din anlayışlarına taşımaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

¹³³ Eröz, Mehmet, **Yörükler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 103.

¹³⁴ Karakaş, Ayhan, **Feke Halk Kültürü Araştırması**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2005, s. 36.

¹³⁵ Boratav, Pertev Naili, **Halk Edebiyatı Dersleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 159.

¹³⁶ Ocak, s. 9.

Yine birçok din bilimciye göre; Müslüman Türk toplumlarında, dinin İslam öncesi halk inançlarından sıyrılmasını sağlayan, İslama-ı sufice yorumlayan onu halkın anlayacağı şekilde ifade eden ve bir bakıma halkın eski inanç ve geleneklerinin yeni dine adapteolmasını sağlayanlar sufiler olmuştur.¹³⁷

Çalışmanın bu aşamasında, tarihsel süreç içerisinde din ile büyü ilişkisinin değerlendirilebilmesi adına, Dördüncü Bölüm çerçevesinde “Büyünü Tarihi: Aydınlanma Çağı ve Günümüze Kadar Olan Dönem” üst başlığı doğrultusunda anlatımlarda / belirlemelerde bulunulacaktır.

¹³⁷ Anadol, s. 101.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜNÜN TARİHİ: AYDINLANMA ÇAĞI VE GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM

3.1. Protestan Ahlakı Bağlamında Büyü ve Din

Protestan ahlakı, Aydınlanma Çağı'nın başlangıcı ile kendisini göstermeye başlayan ve daha çok bir ekonomik etkinlik biçimi olarak ve kapitalizme ilişkin değerleri ve güdülenmeleri temel alan bir yapılanma şeklinde kendisini göstermektedir denilebilir. Bu dönemde insanlar; Tanrı'nın bir isteği olarak çalışma, iyi işler yapma ve doğa üzerinde sistematik etkinliklerde bulunup, onu Tanrı'nın şanına uygun bir şekilde dönüştürme öğretileri içeren Püriten değerleri benimsemektedirler. Bu değerlerin aynı zamanda, maddi çıkarla ve zenginliklerle kişinin mutluluğu için kullanılması ile birleştirilmesi de esas kabul edilmekteydi.¹³⁸

Tüm bunların neticesinde Protestan ahlakı; kazançların endüstriye geri döndürülmesi (sermaye yatırımı), günümüz tüketim toplumunun da temelini oluşturan ve hazzın gelecek kazançlar için ertelenmesi anlayışını beraberinde getiren, ticari kuruluşlarda muhasebe ve hesap tutmanın sistematik olarak benimsenmeye başladığı, akla dayalı ekonomik etkinliklerin ve kazanç kapitalizminin gereklerinin önemsendiği bir anlayışla kendisini göstermeye başlamıştır. Bu hızlı ve daha çok maddiyata dayanan yaşam anlayışı içerisinde ise insan; kendi kurtuluşuna ulaşabilmek ve bir anlamda iç dünya ahlakını düzenleyebilmek / bu dünyada yer alan kişiliklerini giderebilmek adına arayışlar içerisine girmeye başlamıştır.

Bu dönemde, Tanrı'nın insanların kaderini yalnız başına çizdiği “kader öğretisi” ile kurtuluşa ulaşamayacağını düşünen insan, kendisine verilen ve bir anlamda “onur” olarak nitelendirdiği bu anlayışın dışında da yer almak istemine sahip olmaya başlamıştır. Bu yönde işaretler arayışında bulunmak neticesinde de, bir anlamda birçok şeye kuşku ile yaklaşan, ancak yine de dindar oldukları savunusunda olanlar, akla dayalı

¹³⁸ Tambiah, s. 26.

işleyişlerle birlikte farklı bir yöneliş içerisinde de yer alır hale gelmişlerdir. Bu yaklaşımın / anlayışın temelinde ise, öncelikle Weber'in yer aldığı görülmektedir.¹³⁹

Weber; başlangıçta dünyayı ve onun zenginliğini reddetmesine rağmen, sırası gelince sağladığı zenginliğin yaratılmasını ve bir anlamda meşrulaştırılmasını sağlamak adına yaklaşımlarda bulunmaya başlamıştır. Bu temelde de Weber; tüm dünyada etkisini gösteren bir “Protestan Reformu” anlayışının ekonomi, yönetim, siyaset ve bilim alanlarında kendisini göstermesini anlayışını ortaya koymuştur.¹⁴⁰

Bu anlayış çerçevesinde, öncelikle din ile büyü arasındaki bağlantının tamamen kesilmesi ve daha çok bilimsel temelli, ancak dini devre dışı bırakmayan anlayışların benimsenmesi yoluna gidildiği görülmektedir. Böylece bu döneme atfedilen iki büyük gelişmenin ortaya çıkması söz konusu olmuştur; “Bilimsel Devrim” ve “Protestan Reformu”. Bu dönemde bilimsel devrim; farklı yöntemleriyle ve mesleki örgütlenmeleriyle ne yaptığını bilen bir etkinlik olarak anılmaya / ele alınmaya başlanmış ve özellikle 17. yüzyıl itibarıyla de, “Royal Society of London” bilim akademisinin kurulmasıyla da hak ettiği yere ulaşmıştır.¹⁴¹

Robert Merton bir çalışmasında, Protestanlığa temel olan değerlerin ve tavırların, genellikle 17. yüzyıl öncesinde Avrupalıların bilim ve teknolojinin artan gelişimleri ile şekillendiğini belirtmektedir. Bu tezini de şu şekilde ifade etmektedir;¹⁴²

“Günün kökleri; derin dinsel çıkarlarının ve etkili anlamlarının, Tanrı'nın kendi işlerinde ve yozlaşmış dünyanın kontrolündeki memnuniyeti için doğanın sistematik, akılsal ve deneysel olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle de, Protestanlık ile bilimsel – ekonomik çıkarlar alanı kaynaşmış ve özde birbirlerini destekler hale gelmiştir.”

3.2. XVI. ve XVII. Yüzyıl Avrupa'sında Büyü ve Din

XVI. ve XVII. yüzyıl Avrupa'sında söz konusu olan gelişmeler, Batı düşüncesinde din, büyü ve bilimin sınırlarının çizilmesinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

¹³⁹ Çakın, İrfan, “Müteferrika Matbaası'nın Düşündürdükleri ve Avrupa'da Basımcılığın Etkileri: Gelecek İçin Geçmiş Anlamak”; **Bilgi Dünyası Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2004, s. 153 – 167.

¹⁴⁰ Akalın, Kürşat Haldun, “Reform Sürecindeki İngiltere'de Rasyonel Bilimin Yükselişi”, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 28, Yıl: 2010 / 1, s. 217 – 238.

¹⁴¹ Türkcan, Ergun, “Bilimsel Devrim ve Osmanlı Dünyası”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 218, 2008, s. 50 – 73.

¹⁴² Tambiah, s. 28.

Bu dönem; Protestan Reformu'nun ve söz konusu edilen bilimsel devrimin yanında, Reform değerleri ile harmanlanmış bir dönem olarak karşımıza çıkması adına, bir önceki başlık altında yer verilen anlatımlarda da ifade edildiği üzere, dinin büyü temelli ele alınışlarından uzaklaştırıldığı bir dönem olma niteliğine sahiptir. Bu temelde, örneğin;¹⁴³

Orta Çağ Hıristiyan Avrupa'sı boyunca hâkim olan ve Hıristiyanlığın resmi evren modeli olarak kabul edilen Batlamyus'un (Ptolemeus) dünya merkezli evren tasarımı, Kopernik ve Kepler'in güneş merkezli evren modeline geçiş bile, dinin farklı bir bakış açısı ile ele alınması olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde Calvin, kutsal kitapta yer aldığı dışında bir yaklaşım taşıması adına Kopernik'in evren modeline karşı çıkmakla birlikte, varlıkların derecelendirilmesine dayanan ve bazı varlıkların gizil güçlere sahip oldukları anlayışını içeren Orta Çağ hiyerarşik insan yapılanmasını da reddetmiştir. Büyük Orta Çağ düşünürü Aquino'lu Thomas, Calvin'in reddettiği bu düşünceyi savunmaktaydı. Ona göre; Orta Çağ insan hiyerarşisi, evrenin mükemmeliğinin nesnelere düzenli çeşitliliğine dayanması ve böylece Tanrı tarafından tasarlandığının kabulü anlayışına dayanmaktadır.¹⁴⁴

Bu doğrultuda Aquino'lu Thomas, "Summa Contra Gentiles" adlı eserinde şöyle demektedir;¹⁴⁵

"Evrenin mükemmeliği, nesnelere düzenli çeşitliliğine dayanması ve bu şekilde Tanrı tarafından tasarlandığı anlayışını ifade etmesi bakımından, insanların da çok çeşitli seviyelerde yaratılmış olmasını gerektirmektedir."

Bu anlayış, neticesinde "Tanrı'nın Bütünlüğü Öğretisi" olarak ifade edilmekte ve "varlıkların sürekliliği" ve "harika varlıkların bağlantısı" ilkeleri doğrultusunda, melekler yoluyla insan ve hayvanlara doğru seviyelendirilmiş bir evren ve Tanrı anlayışını da beraberinde getirmektedir. Oysa belirtildiği gibi Calvin; bu varlıklar zincirini, evreni tasarlayan, kendi takdirine göre hareket ettiren, tamamen sınırsız güce sahip olan ve engelsiz bir Tanrı görüşüyle değiştirmiştir. Calvin; evrensel bir

¹⁴³ Çetin, Halis, "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 79 – 87.

¹⁴⁴ Birecikli, İhsan Burak, "Batı'nın Yükselişi", **History Studies: International Journal of History**, Volume: 3, Number: 2, 2011, pp. 1 – 25.

¹⁴⁵ Tambiah, s. 34.

yöneticinin (Tanrı'nın) mutlak yönetimi üzerindeki bu ısrarını ve radikal tektanrıci vurgusunu, ancak Tanrı öyle isterse mucizeler gerçekleşebilecektir şeklinde de ifade etmekteydi.¹⁴⁶ Bu anlamda mucizelerin olabileceğini de kabul etmekte, ancak bu mucizelerin de sadece Tanrı kontrolünde gerçekleşebileceğini ve Tanrı'nın bilgisi dâhilinde olmadan mümkün olamayacağını savunmaktaydı.

Böylece, insan tarafından deneysel deneyimler aracılığı ile kavranabileceği kabul edilen bu yeni doğa tasarımı ya da düzenli doğa yasaları, bütünüyle ve en yüksek derecede dönemin bilimsel anlayışı ile uyumlu bir şekilde ifade edilmiştir denilebilir. Bu temelde de her şey, sadece insanın algılayabileceği ve deneysel olarak doğrulayabileceği bir yaklaşımla ele alınmaya başlanmış ve ötesinde var olduğu ileri sürülen gizemli olaylar / büyücülük vs. reddedilmiştir.

Her durumda, meleklerin evren hakkında çalışmalarının gereksiz olduğu düşüncesinin hâkim olduğu bu dönemde, bu yönde olduğu düşünülen işleyişlerin bile, doğal süreçlerin işleyişi ile açıklanması yoluna gidilmekteydi. Bu eğilimlerin doğal bir sonucu olarak da, yalnız tek bir gücün ve mekanik hareketlerin bütün fiziksel olayları yönettiğini savunan Descartes da, Aydınlanma Çağı'na "mekanik felsefesi"¹⁴⁷ ile damgasını vurmuştur.

Sonuç itibariyle; Protestan ilahiyat anlayışı ile modern bilim arasında söz konusu olan bu uzlaşma ya da uzlaştırma çabaları, bir buçuk yüzyıl kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum, din ile bilimin, hem ayrıldığı hem de kesiştiği noktaların epistemolojik ve ontolojik bağlamda ele alınışını ifade etmesi bakımından önemli görülmektedir. Söz konusu edilen algılayış, 19. yüzyılın sonları itibariyle, Darwin'in "Evrin Kuramı"¹⁴⁸ ile sona ermiş ve dünyanın / evrenin, değişmez bir seyir izleyen kesin ve değiştirilemez yasalar tarafından yönetildiği anlayışı devre dışı bırakılmaya başlanmıştır.

¹⁴⁶ Birecikli, s. 12.

¹⁴⁷ Çetin, s. 81.

¹⁴⁸ Tambiah, s. 35.

3.3. Anadolu Halk Kültüründe Büyü ve Din

Anadolu halk kültüründe “büyü”; tarihin birçok döneminde olduğu gibi insan, eşya ya da varlıklar üzerinde istenilen değişikliklerin, tabiatüstü güçlerin yardımıyla yapılabilmesi için kullanılmaktadır. Bu temelde, birçok değişik istek ve arzunun gerçekleştirilebilmesi adına büyü yapılması yoluna gidilmektedir.

Örneğin;¹⁴⁹ iki kişinin birbirine yaklaştırılması ya da birbirinden uzaklaştırılması adına yapılan sıcaklık ya da soğukluk büyüleri, insanların bazı yetilerini ya da organlarını kullanamaz hale getirmek adına yapılan bağlama büyüleri, düşmanların ya da sevilmeyen kişilerin hasta edilmesi, sakat bırakılması ya da akli dengelerinin yitirilmesinin sağlanması için yapılan düşmanlık büyüleri, kısmet açmak adına, kısırılığın giderilebilmesi için, çocuğun düşmesinin önlenmesi amacıyla ya da doğumun kolaylaştırılabilmesi için yapılan büyüler bunlar arasında sayılabilmektedir.

Bu büyülerin yanında da; yapılan büyülerin etkisinin ortadan kaldırılabilmesi, birtakım kötülüklerden, cin çarpmalarından ya da gizli güçlerin saldırılarından korunabilmesi amacıyla yapılan karşı büyülerde söz konusu olabilmektedir.

Anadolu halk kültüründe büyü yapılmasının bir diğer nedeni de, olayları kendi gönlünce oluşturma ve yönetme özlemidir denilebilir. Bu bağlamda insanlar, kendi isteklerine ulaşamadıklarında, bu isteklerini gerçekleştirebilmek adına büyüye başvurabilmektedirler. Özellikle insanın kendisini güçsüz ve çaresiz hissettiği dönemlerde de, dış etkilerin ya da tabiat güçlerinin tehlikelerine maruz kaldıklarında, bu tehlikelere karşı koyabilmek adına büyüsel çarelere başvurma isteminde olduğu bilinmektedir.

Bu durumda insanlar, genelde büyücülere müracaat etmektedirler. Büyücüler de, talep edilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için; kutsal kitaplardan alınan cümlelere, kutsal kabul edilen sözlere, Tanrı, peygamber, aziz ve evliya isimlerine ya da kendi ifadeleri ile “büyülü sözlere ya da formüllere” başvurmaktadırlar. Bu doğrultuda görülmektedir ki; hangi amaç için ve hangi yolla yapılırsa yapılsın, büyüün ve büyücülerin temel kaynağı dindir ya da dinin kutsal kabul ettiği değerlerdir ve hatta

¹⁴⁹ Akçam, Haluk, **Anadolu İnançlarında Cinler ve Cincilik**, Akçam Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 46.

büyücüler, belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi adına, din dışı kabul edilen ya da dinler tarafından yasaklanmış olan yollara bile başvurabilmektedirler.

Anadolu halk kültüründe büyüü hazırlayan sebepler, Bayrı tarafından şu şekilde ifade edilmektedir,¹⁵⁰

- Büyüü hazırlayan sebeplerin başında, insan ve insanın psikolojik durumu yer almaktadır. Hastalıklar, toplumsal yaşamda söz konusu olan sorunlar, yakınlardan birisinin kaybı, geçirilen bir kaza, başa gelen kötü bir olay vb. durumlar, doğal olarak insan psikolojisini etki altına almakta ya da travma yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durumda insanlar, söz konusu bu etkilerden kurtulabilmek ya da korunabilmek amacıyla, büyüye başvurma yoluna gidebilmektedirler.
- Bundan dolayı büyü, insanlığın hemen her döneminde ilgi çekmiştir. Anadolu insanı, nedenlerini bilmediği tabiat olayları karşısında, ister istemez ruhani bir etkilenim yaşamış ve bu etkilerden, kendince büyü yoluyla kurtulabileceğini düşündüğü için büyüye başvurmuştur.
- Esrarengiz ve bilinmeyen olaylara karşı duyulan merak, yine Anadolu insanının büyüye başvurmasının temel nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.
- İnsanların, geleceklerini ya da gaybı öğrenmek amacıyla ya da bu konudaki zaafı dolayısıyla, çeşitli hayallerin peşinden koşma eğiliminde olmaları, yine büyü ile iç içe yaşamaları sonucunu doğurmaktadır. Bu şekilde insanlar çareyi büyüde arama yoluna gidebilmekte ve bu doğrultuda; birtakım hayvanların organlarının, seslerinin veya hareketlerinin kullanılması ya da nesnelere var olan durumlarından hareketle geleceğe ilişkin belirlemelerde bulunmak isteyebilmektedirler.
- İnsanlar, var olan bazı kuşku ve korkularından hareketle, tedavisi mümkün olmayan hastalıklar, üzücü olaylar ve çaresizlikler karşısında da büyü yapma yoluna gidebilmektedirler.

¹⁵⁰ Bayrı, Mehmet Halit, **Büyüler Hakkında**, Cactus Yayınları, İstanbul, 2007, s. 141,142.

- Cin, peri ya da dev inancının varlığı da; insanın, kendisini ve yakınlarını hayatın her döneminde koruyabilmek adına bir kısım tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu anlayışın varlığından dolayı da insan, kendisini ve sevdiklerini korumak için büyülere başvurma yoluna gidebilmiştir.
- Eşyanın niteliğini ve tabiat kanunlarını bilmemekte, yine insanın büyüye başvurusu sonucunu doğurabilmektedir. Bu çerçevede, tabiatta var olan bazı bitki, hayvan ve ağaçların insan sağlığına iyi geldiği düşüncesi, şifa arama istemiyle insanları bu alana yöneltebilmiştir. Bunun sonucu olarak da insanoğlu, bu varlıklardan büyü yoluyla medet ummak istemiştir. Bu bakış açısıyla görülmektedir ki; varlıkların asıl varoluş sebebini bilmemek ya da asıl mahiyetlerinden bihaber olmak, insanı yanlış ve kısır birtakım batıl uygulamalara sevk edebilmektedir.
- Büyüsel uygulamalar ve batıl inançlarla ilgili olarak, insanların gazete, dergi, kitap ve/veya televizyon programları gibi birtakım yayınlar çerçevesinde yanlış bilgilendirilmeleri de, büyüye yönelmelerine ya da büyüden medet ummalarına neden olabilmektedir. Bu yayınları vasıtasıyla insanlar, fal ya da astroloji gibi yanlış bilgilendirmeler içerisinde yer alabilmekte ve yanlış ve zararlı bilgilerle, salt kazanç amaçlı birtakım yönlendirmelerin içerisine yönlendirilebilmektedirler.
- Tüm bu belirlemeler, mutlaka ki sadece Anadolu halk kültürü ya da Anadolu insanı için söz konusu edilecek belirlemeler değildir. Neticesinde günümüz itibarıyla de, geçmiş dönemler adına da bilinmektedir ki; insanoğlu, sadece birtakım çıkar duygularına alet edilebilmesi adına, din adına ama dine karşı / din adına ama dinin karşı çıktıklarını temel alan birtakım uygulamaların içerisinde yer alabilmektedir. Bu uygulamalardan uzak kalabilmek de, mutlaka ki dinin tam olarak bilinebilmesi ve anlaşılabilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle de çalışmanın bu aşamasında, son başlık olarak ele alınacak olan “İslami Bakış Açısıyla Büyü ve Din” başlığı doğrultusunda belirlemelerde / değerlendirmelerde bulunulacaktır.

3.4. İslami Bakış Açısıyla Büyü ve Din

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet söz konusu olduğunda, Allah tarafından yaratılan ilk insanın Hz. Âdem olduğu kabul edilmektedir. Daha sonra ise ona eş olarak, Hz. Havva yaratılmıştır. İnsanlık tarihinin kendisi başladığı kabul edilen Hz. Âdem, bu anlamda ilk peygamberdir. Yüce Allah, Hz. Âdem'e 21 sayfalık bir kitap vermiştir. Bu doğrultuda tek tanrılı dinler söz konusu olduğunda karşımıza çıkan din anlayışı, Allah'ın evrenin tek yaratıcısı olduğu anlayışına dayanmaktadır.¹⁵¹

Hz. Âdem'in dini yaşantısı ile ilgili bilgilerden; namaz kıldığı, oruç tuttuğu, zekât verdiği ve gusül abdesti aldığı bilinmektedir. Hz. Âdem'in ölümünden sonra vasiyeti üzerine, insanları Hz. Şit idare etmeye başlamıştır. Cenab-ı Hak, ona peygamberlik vazifesi vermiştir. Putperestlik ise ilk defa, Hz. İdris'ten sonra başlamıştır. Hz. İdris, Hz. Şit peygamberin torunlarından ve soyu, beş nesilde Hz. Şit'e dayanmaktadır. Kuran – ı Kerim'de, Hz. İdris için; “Biz O’nu yüksek bir mekâna kaldırdık” denilmekte ve bu şekilde de, Hz. İdris'in yeryüzünde vefat etmediği bildirilmektedir. Bu durum müfessirler tarafından, Hz. İdris'in ölmeden göğe çekildiğinin bilgisi olarak yorumlanmaktadır.¹⁵²

Hz. İdris; ümmetinden bazı din âlimlerini, kendisinden sonra insanları irşat etmeleri ile görevlendirilmiştir. Hz. İdris tarafından görevlendirilen âlimler de, peygamberin isteği üzerine Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerine dağılmışlar ve halka doğru yolu göstermek adına yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu âlimler vefat ettiği zaman ise, geride kalanlar bu durumdan duydukları üzüntüyü bir anlamda ifade etmek amacıyla, meydanlara onların heykellerini dikmişler ya da bazı nesnelere, bu âlimlerin suretini işleyip evlerinin duvarlarına asmışlardır. İnsanlar, belirli zamanlarda diktikleri heykellerin etrafında toplanmakta ve Vedd, Süva, Yeğus, Yeuk, Nesr¹⁵³ isimindeki sevdikleri âlimlerin öğütlerini aralarında tekrarlıyorlardı. Ancak bu kişilerin devam eden nesillerinde, heykel ve suretlerin yapılış amacı tamamen unutulmuş ve bu âlimleri Allah'a ulaşmak adına bir vesile olarak görmek yerine, direkt onlara tapınmaya başlamışlardır.

¹⁵¹ Aşımgil, Sevim, İnsanlık Tarihinin Gizemli Dünyası, Büyü – Sihir – Fal / Yıldızname – Kehanet – Nazar, İpek Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 13.

¹⁵² Aydın, Mehmet, **Dinler Tarihine Giriş**, Dini İlimler Yayınları, Konya, 2008, s. 141.

¹⁵³ Küçük, Abdurrahman ve Tümer, Günay, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 111.

İşte bu durum, insanoğlunun beyhude arayışlara girmesinin de başlangıcını teşkil etmektedir denilebilir. Neticesinde birtakım heykellerden medet ummaya başlayan insanoğlu, zaman içerisinde bu abesliğini bir adım daha ileriye götürmeye başlamış ve büyü ya da büyücülük anlamında, farklı birtakım nesnelere / varlıklardan da beklenti içerisine girer hale gelmiştir.

Hız. Nuh, insanları Allah'ın birliğine inanmaya ve yalnız Ona ibadet etmeye çağırmıştır. Hız. Nuh'un bu daveti 950 yıl sürmüş, ancak ona sadece 80 aile iman etmiştir. Bu doğrultuda birçok kavim, zaman içerisinde Tevhid inancından uzaklaşmaya ve Allah'a şirk koşturmayla başlamıştır. Putperestlik daha da yaygınlaşmış ve Hız. Nuh'un kavminin, puta tapmalarından dolayı yok edildiği gerçeği büsbütün unutulmuştur.¹⁵⁴

Tufan olayından sonra, Hız. Nuh'un oğlu Sam'ın neslinden olan Ad, Yemen'de Hadramut civarına yerleşmiş ve sülalesi, zaman içerisinde burada büyüyen bir kavim haline gelmiştir. Hız. Nuh'un oğlu Sam'ın neslinden gelen Semud ise, Arabistan Yarımadası'nın kuzeybatısına yerleşmiştir. Semud'un torunları öncelikle bir kabile, ardından da büyük bir kavim haline gelmiştir. Ancak zaman içerisinde, Allah'a iman etmedikleri için Ad kavmi de, Semud kavmi de helak edilmiştir.¹⁵⁵

Yine tufandan sonra Hız. Nuh peygamberin torunlarından bir kısmı, Irak tarafına yerleşmişler ve Fırat Nehri yakınlarında Babil şehrini kurmuşlardır. Ancak Babil halkı da zamanla Tevhid inancından uzaklaşmış ve güneşe, aya ve yıldızlara tapar hale gelmişlerdir. Babil hükümdarı Nemrud Kenan,¹⁵⁶ halkına ilah olduğunu söylemekteydi ve birçok kâhin ve müneccim ile işlerini yürütmekteydi. Bu çerçevede inanç yönünden birçok sapkınlık ve şaşkınlık yaşayan Babil halkına Cenab – ı Allah, Hız. İbrahim'i göndermiştir.

Hız. İbrahim'in kavmi "Keldaniler", Basra Körfezi'nin kuzeyine düşen topraklara, Kalde'ye yerleşmişlerdir. Arabistan'dan gelip buraya yerleşen bu kavme de bu nedenle, "Kaldeliler" adı verilmiştir.¹⁵⁷ Kaldeliler, evrenin hikmet sahibi bir yaratıcısı olduğuna inanmaktaydılar. Ancak O'na ulaşmanın ve O'nu bilmenin imkânsız olduğunu

¹⁵⁴ Aydın, s. 149.

¹⁵⁵ Schimmel, Aannamarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1999, s. 121.

¹⁵⁶ Küçük ve Tümer, s. 122.

¹⁵⁷ Asımgil, s. 42.

düşündüklerinden, O'na ruhani varlıkları ya da büyü aracılığı ile ulaşmak istemeydiler. Bu durum da yine, Allah inancının dışında hareket edilmesi anlamında bir yaklaşımı ortaya koyması adına dikkat çekicidir. Hz. İbrahim, insanların bu yöndeki inanışlarını yıkmak adına çaba sarf etmiştir.

Önceki anlatımlarda da yer verildiği gibi, tarihsel süreç içerisinde insanoğlu, büyüye değer vermiş ve dini sapkınlık içerisinde yer almıştır. İslamiyet'in gönderilmesi ile birlikte, İslam dininin temel aldığı değerler çerçevesinde haricinde hareket edilmesi söz konusu olmakla birlikte, İslamiyet'i büyü ile örtüştürmeye çalışan zihinlere de rastlanılmaktadır.

İslam toplumlarında da büyücüler, istedikleri sonuçlara ulaşabilmek adına, her türden tabiatüstü kudret ve kuvvete müracaat etmekten çekinmemişler. Bu temelde de birçok büyücü tarafından; Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatları, peygamberin ve meleklerin adları, harfler ya da rakamlardan meydana getirilen cetveller ya da vefkler, çeşitli büyüsel amaçlar için kullanılabilmiştir.

Analojik bir yaklaşımla, Kur'an-ı Kerim'de yer alan sureler ve ayetler, sözlü ya da yazılı olarak direkt de kullanılmış, çoğu zaman da ebced hesabından yararlanılarak, geometrik ya da matematik bir sır verilmesi adına hareket edilmiştir.¹⁵⁸ Bu durum, direkt olarak Allah'ın sözlerinin büyü adına kullanılmasından korkulması ve dolayısıyla da dolaylı yollardan hareket edilmesi şeklinde değerlendirilebilmektedir. Çünkü sure ve ayetlerin yer aldığı muskalar ya da büyüler, vücudun uygunsuz bir yerinde taşınabildiği gibi, insanlar birlikte her ortamda yer alabilmektedir.

Müslüman ya da Müslüman olduğunu söyleyen büyücülerin Kur'an-ı Kerim'den yer alan sureler arasında en sık kullandıkları Fatiha Suresi olmuştur. Fatiha Suresi, Kur'an – ı Kerim'in ilk suresi olmak bakımından, "yol açıcı" bir nitelikte görülmüş ve muskacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır.¹⁵⁹

Haricinde büyüde araç olarak ruhların, cinlerin, şeytanın, canlı ya da ölmüş bazı hayvanların, çeşitli cisimlerin, şekillerin ve isimlerin de kullanılması yoluna gidildiği görülmektedir. Muska ve tılsımlar, büyüünün bir bölümünü oluşturan yardımcı unsurlar olarak görülmüşler ve insanlar yüzyıllar boyunca, birtakım simgesel harf, biçim, sözcük

¹⁵⁸ Schimmel, s. 139.

¹⁵⁹ Aydın, s. 153

ve cümleler vasıtasıyla bazı eşya, taş ya da başka nesnelere yardım ummuşlar ve bunların yaşamlarında ve kaderleri üzerinde belirleyici olduğunu düşünmüşlerdir. Bu kimselerin inanışlarına göre muska ya da tılsımlar, büyülü olduğu kabul edilen sözcük ve yazılar yardımı ile insanın kötü kaderini yenmesini sağlayabilmekte ve başlarına gelebilecek felaketleri önleyebilmektedir.

Ayet – i Kerimelerin kullanılması ile yapılan büyüler, Asımgil tarafından şu şekilde değerlendirilmektedir:¹⁶⁰

- Her nevi hastalıkta, şifa verici olduğu kabul edilen Ayet – i Kerimeler, bir nüsha muska halinde yazılmakta ve bu nüsha, yedi kat naylon ile sarılmaktadır. Daha sonra bir bez muhafaza içerisine sarılıp diklen muska, her daim taşınması şartıyla kişiye verilmektedir.
- Ayet – i Kerim’e suya okunmakta ve kişiye içirilmektedir. Su yerine zezeme okunduğunda ise, hastalar üzerinde şifa etkisi yaptığına inanılmaktadır.
- Yapılan büyülerin bozulması için, bir porselen tabağa misk ve safran mürekkebi dökülmekte üçlü vefk yazılmaktadır.
- Bir ticarethanenin kazancının bol olmasının sağlanması için, yedi karınca yuvasından bir avuç toprak alınıp ticarethaneye dökülmektedir.
- Bir miktar kap içerisinde yer alan ve bir gece mezarlıkta bırakılan domuz yağı, ayrılmaları istenen kişilerin üstüne sürüldüğünde, bu kişilerin birbirlerinden nefret etmeleri sağlanır.

Bu örnekler mutlaka ki çoğaltılabilir. Ancak İslam dininin tüm bunlara yaklaşımının ortaya konulabilmesi adına, aşağıdaki belirlemeler üzerinde durulması yerinde olacaktır.

İslam dini, iman edilecek temel hususları altı başlık altında toplamaktadır; Allah’a iman, meleklerle iman, kitaplara iman, peygamberlere iman, ahiret gününe iman ve kadere iman. Bunların tamamı, “Amentü” adı ile anılmaktadır. İman ise, iman esaslarını özetleyen “icmalı iman” ve iman esaslarını ayrı ayrı ifade eden “tafsili iman” olarak iki bölümde incelenmektedir. Kelime – i Şehadet ve Kelime – i Tevhid, icmalı

¹⁶⁰ Asımgil, s. 67.

iman içerisinde değerlendirilmektedir. Amentü’de yer alan iman esaslarının tümü ise, tafsili iman olarak ifade edilmektedir.

Gerek Kelime-i Şehadet, gerekse Kelime-i Tevhid’in içerdiği anlamlar ve Allah’ın zatına mahsus sıfatlar birlikte değerlendirildiğinde İslâm’da Allah’a hiçbir şey ortak kılınmamaktadır.

Yani; Allah’a putlardan, canlı ve cansız varlıklardan aracı veya yardımcı tayin edilememektedir. Böyle bir inancı Kur’an – ı Kerim, “şirk” olarak nitelemektedir. Bu bağlamda, Allah ile insanlar arasında yardımcı ve yaratmada ortak olan varlıklara inananlara “müşrik” denilmekte ve İslâm bunu şiddetle yasaklamaktadır.

İslamiyet’te, Peygamberlerin de ortak özellikleri olduğu inancı söz konusudur. Bunlar; “Sıdk”, “Emanet”, “Fetnet”, “İsmet” ve “Tebliğ”dir;

Bu tespitler doğrultusunda da yine görülmektedir ki; İslamiyet’te peygamberler, bu nitelikleri itibariyle büyücülerden ayrılmaktadırlar.

İslâmiyet’in önemli inanç esaslarından biri de, mutlaka ki kadere imandır. İslamiyet’te kader konusu, “kader” ve “kaza” kavramları ile açıklanmaktadır. “Kader”; ezeli ve ebedi ilmiyle her şeyi bilen Allah’ın, ileride olacak olayları bilmesi ve tespit etmesidir. “Kaza” ise; bu bilinen ve tespit edilen olayların zamanı geldiğinde kudret ve iradesiyle Allah tarafından yaratılmasıdır.

Aynı şekilde, Allah’ın kendi yarattığı kulunun ne yapacağını ya da cüz’î iradesini hangi yönde kullanacağını bilmesi kaderdir. Allah, kendisi razı olmasa da, kulun kendi iradesi ile gerçekleştireceği fiili yaratır. İnsan, bir fiili Allah bildiği için değil, kendi cüz’î iradesi ile istediği için yapar. Allah, insanın neyi seçeceğini mutlak ilmi ile bildiği için, Levh-i Mahfuz’da olacakları yazmıştır. Allah yazdığı için insan öyle davranmaz; Allah insanın nasıl hareket edeceğini ve nasıl bir seçimde bulunacağını bildiği için o şekilde yazmıştır. Böylece, insan kendi iradesi ile gerçekleştirdiği fiillerden sorumlu tutulur ve insanın seçim hürriyeti vardır.

İnsanın ne zaman, nerede, anne ve babasının kim olacağını, teninin rengini ve boyunu belirlemek kendi elinde değildir. Bunlar, önceden Allah tarafından takdir edilir. Bu nedenle, insan kendi iradesinin dışında olan şeylerden sorumlu tutulamaz. İnsan, ancak seçmekte hür olduğu şeylerden sorumludur ve belirtildiği gibi, insan neyi seçerse,

Allah onu yaratır. Dolayısıyla da, insanın yaşayacaklarının ya da karşılaşacaklarının, büyü ve büyücülük uygulamalarında söz konusu edildiği gibi, bir büyücü tarafından değiştirilmesi ya da yeni baştan oluşturulması / yazılması söz konusu değildir.

İslâmiyet, Allah'ın hidayeti ile diğer din mensuplarının kendi fitratlarına uygun olan dine, bir gün mutlaka ulaşacağı özgüvenine sahiptir. Bu özgüven, İslâm toplumunda diğer din mensuplarına özgürce dinlerini yaşama imkânını sunmuştur. Bu da göstermektedir ki; İslâmiyet, diğer dinlerin hak olduğunu kabul etmemektedir, ancak insanların “zorla” bir dinin ya da inancın seçilmesine de karşıdır. Kur'an – 1 Kerim; Müslümanların diğer dinlere mensup olanlarla ilişkilerinde “güzel nasihate” dayalı bir diyalogu ve birbirini incitmeyecek bir yöntemle “en güzel şekilde tartışma yapılmasını” tavsiye etmektedir.

Bu nedenle de İslâmiyet, Müslüman olmayanların dini inançlarına saygısızlık yapmayı kesinlikle yasaklamaktadır. Bu durum neticesinde, İslâm'ın evrensel hoşgörü, saygı ve barış anlayışına da aykırıdır. Bu nedendir ki İslam toplumlarında, özellikle Orta Çağ Hıristiyan Avrupa'sında görüldüğü gibi, zaten büyü ya da büyücülük o denli büyük boyutlara ulaşmıştır, ne de büyücülükle uğraşan insanların yakılması ya da öldürülmesi söz konusu olmuştur.

Sonuç itibariyle Kur'an – 1 Kerim; Yunus Suresi 10/47. Ayet'te,

“Her topluma bir elçi gönderildiğini” belirtmektedir.

Aynı şekilde yine Kur'an – 1 Kerim'de, Bakara Suresi 2/62. Ayet'te;

“İnananlar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sabiiler'den Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve insanlara faydalı olanlar, Rablerinin katında yaptıklarının karşılığını mutlaka görecektir. Ve onlar için ne korku ne de hüznü vardır” ifadesi yer almaktadır.

Çünkü bu dünya ve ahirette, insanlara yaptıklarının karşılığını verecek olan ne büyücüler ne de diğer birtakım insanlar değil, bizatihi Allah'tır.

Konu ile ilgili olarak İslamiyet'in yaklaşımının daha net bir şekilde ortaya konulabilmesi adına Diyanet İşleri Başkanlığımızın yayınladığı fetva ise şu şekildedir.

**“ŞİKÂYET KONULARI VE BU KONULARIN MAHALLİNCE VE TEFTİŞ
KURULU’NCA TAMAMLANAN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
VE SEBEPLERİ İLE ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER RAPORU
T.C. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KOORDİNASYON VE
DEĞERLENDİRME DAİRESİ BAŞKANLIĞI**

Muskacılık ve Üfürükçülük Yapmak:

Bu iddia; daha çok köylerde ve şehirlerin gecekondu bölgelerindeki kişiler tarafından ve hatta bu bölgelerdeki görevlilerimiz tarafından muskacılık ve üfürükçülük yapıldığı bilgisine dayanmaktadır. Vatandaşlarımızdan ve görevlilerimizden bazıları; okuyup üflemenin ve muska yazmanın haram, günah, ayıp ve suç olduğunu bilmemekte ya da bilmediğini iddia etmekte ve hatta bunların sevap ve iyi olduğuna inanmaktadır.

Kamuoyunda pek de aydınlanmamış bir konu olarak görülen mesele hakkında, Din İşleri Yüksek Kurulu’nun 28.09.1979 Tarih ve 1883 Sayılı Yazısı’nın, dergi ve gazetelerde yayınlanması faydalı olacaktır. Sözü edilen iki maddelik karar ve karar esas, Kurul Üyeleri tarafından şu şekilde belirlenmiştir;

1) Cenab – ı Hak’tan şifa umarak, hasta kimselere Kur’an – ı Kerim ve şifa ile ilgili dualar okunması dinen caizdir. Belirtilen şekilde ve maksatla; hasta kimselere dua okuyan din görevlileri, kanunla tespit edilen niteliklerini kaybetmezler.

2) Halkı kandırmak, başkalarına zarar vermek, gaybdan haber verdiğini savunmak, üfürükçülük yapmak vb. dinen caiz değildir. Bu itibarla; sihirbazlık ve sihirle ilgili üfürükçülüğü meslek ve zanaat haline getiren ve bu şekilde şahsi menfaat sağlama amacıyla olan din görevlileri, kanun gereği bu niteliklerini kaybetmiş olurlar”.

RAPOR

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞINA;

Tarafımıza havale edilen “Üfürükçülük” konusu ile ilgili olarak gerekli inceleme ve araştırmalar yapılarak şu sonuca varılmıştır;

“Her şeyin bir devası vardır” Hadis – i Şerif’i mucibince; Şafi, ancak Allah olduğuna inanılarak; sihirbazlıktan, şarlatanlıktan, iğfal ve izrardan sakınmak şartıyla ruhi hastalıkları, ruhani temelli cismani hastalıkları ve cismani hastalıkları, meşru kılınan şekilde tedavi etmek esastır.

Gerek Felak ve Nas Sureleri’nde ve gerekse de diğer birçok ayette emrolunduğu üzere, herkesin Allah’a istiaze ederek kendisi ve diğerleri için dua etmesi ve dua okuması, sadece meşru değildir, kişi aynı zamanda bunlarla mükellef kılınmıştır. Ancak bunların, tedavi amacıyla kendine okutulması yoluna gidilmesi ya da tabir olunan şekliyle rukye denilen tarzda, büyücü ve üfürükçülerin okudukları şekilde ve afsunlamak amacıyla yapılması yasaklanmıştır.

Din görevlilerinden ya da diğer şahıslardan bazıları, okuma ile tedavi etmelerini Resulü Ekrem’den rivayet edilen bazı Hadis – i Şerifler vasıtası ile yaptıklarının savunusunda olmuşlar ve bu şekilde de yaptıklarını caiz göstermeye çalışmışlardır.

Konu ile ilgili olarak söz konusu edilen ya da kullanılan Hadis – i Şeriflerin tetkiki ile anlaşılmıştır ki; yasak edilmiş rukiyeler, sihir ihtimali ile ve şirk (Allah’a şerik / ortak koşma, Allah’tan başka bir Allah bulunduğuna inanma) anlamına gelen rukiyelerdir.

Bu nedenle Kur’an – ı Kerim, sihirbazlık tarzında düğümler oluşturmayı ve şunu bunu bağlamak için okuyup üfleme yasaklamıştır.”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜ ÇEŞİTLERİ

4.1. Sempatik Büyü

Sempatik büyü; birbirinden uzak olan nesnelere, gizli bir bağ ya da sempati ile birbirlerini etkiledikleri anlayışına dayanmaktadır. Bu bağlamda sempatik büyü, varlıklarda var olduğu düşünülen kuvvetin, temasla ya da o nesnenin düşünülmesi ile aktarılabileceği düşüncesini içermektedir.¹⁶¹

Frazer, bu bakış açısıyla büyüü iki şekilde değerlendirmektedir;

Bunlardan birincisi; “benzer benzeri getirir” anlayışı doğrultusunda, nesnelere arasında bir bağ olduğunun düşünülmesi anlayışını ifade etmektedir.

İkincisi ise; birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili olduğu düşünülen nesnelere, fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra bile, uzaktan da olsa birbirlerini etkileyebildikleri anlayışını ifade etmektedir.

Sempatik büyü, “Temas Büyüsü” ve “Taklit Büyüsü” olmak üzere iki bölümde incelenebilmektedir. Bu büyü çeşitlerine ilişkin değerlendirmelere ise, aşağıdaki anlatımlarda yer verilmektedir.

4.1.1. Taklit Büyüsü

Bir şeyin taklidini yapmakla, taklidi yapılan varlığı etkileme ve taklit yoluyla istenilen sonucu elde etme esasına dayandığı için, bu şekilde yapılan büyü çeşidine “taklit büyü” denilmektedir. Bu büyüye aynı zamanda, “analoji büyü” de denilmektedir. Bir şeyin benzeri ile taklidi arasında herhangi bir farkın olmadığına yönelik ilkel düşünceden kaynaklanmaktadır.¹⁶²

Bu büyü çeşidi halk arasında daha çok hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Hem iyi hem de kötü amaçlar için başvurulmaktadır. Hoşlanılmayan

¹⁶¹ Örnek, Sedat Veyis, **Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1956, s. 34.

¹⁶² Örnek, s. 36.

ya da korkulan bir kimsenin zarar vermeyecek hale getirilmesi için ilk akla gelen büyü taklit büyüsidir. Bu işlemin yapılabilmesi için, söz konusu edilen kişinin resmi yeterlidir. Bu resmin yakılmasıyla istenilen sonucun elde edilebileceğine inanılmaktadır.¹⁶³

Taklit büyüünde en çok kullanılan malzeme; iyiliği, kötülüğü ya da ölümü istenilen kimsenin resmi, tırnağı, saçı, kirpiği, kaşı ya da ağaçtan, çamurdan veya bal mumu gibi şeylerden yapılmış olan figürleri gerekmektedir.¹⁶⁴

4.1.2. Temas Büyüsü

İnsandan ayrılmış olan bir parçanın insanla arasında gizli büyüsel bir bağ bulunur. Bu bakış açısıyla, “parça bütüne aittir” ilkesini temele alan bir büyü çeşididir. En fazla başvurulan büyü şekillerinden birisidir.

Bu büyüün çıkış noktası olan düşünce şu şekilde açıklanabilmektedir;¹⁶⁵

“Bir zamanlar birbirine bağlı olan şeyler, sonradan birbirlerinden ayrılmış olsalar da; parçalardan birisindeki değişiklik, ötekini de etkilemeyi gerektirdiğinden aralarında etkin bir bağlantı oluşmaktadır. “Parça bütüne aittir” ilkesi gereğince, parçaya sahip olanın bütüne de sahip olabileceği düşüncesi doğmaktadır. Buna göre; herhangi birisinin saçına, tırnağına, elbise parçasına, dişine vb. gibi şeylerine sahip olan kimsenin, söz konusu şahıslar üzerinde olumsuz büyüsel bir etki yapma gücüne sahip olabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.”

Temas büyüünde; insanın giyim kuşam ve günlük hayatında kullandığı eşyalarının da büyüsel etkiyi ilettiğine inanılmaktadır. Bu ilkel düşünceden hareketle Polinezyalılar; bir kimsenin ölümünü istediklerinde, söz konusu şahsın elbisesinden bir parçayı mezara bırakmaktadır. Yerliler, özellikle hayvanlardan gelebilecek tehlikeleri uzaklaştırmak için, çekindikleri hayvanların boynuz, diş ve postunu zararlı hayvanlara karşı korunma amacıyla sempatik büyü objesi olarak kullanmaktadır.¹⁶⁶

4.2. Ak Büyü (Pozitif Büyü)

Aşağı yukarı tüm büyü kitaplarında, ak büyüün şifa amacıyla kullanıldığı üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda da genel olarak insanlar; ak büyüün, özel

¹⁶³ Akçam, s. 69.

¹⁶⁴ Eyüboğlu, s. 31.

¹⁶⁵ Örnek, s. 37.

¹⁶⁶ Altan, s. 63.

anlamda kişinin ve genel anlamda da bütün toplumun iyiliğini amaçladığını düşünmektedirler. Bu inanış, tarihsel süreç içerisinde de sık sık dile getirilmiş ve hatta tarihimizde de zaman zaman, ak büyü'nün şifa sağlamaya yönelik olduğuna ilişkin fetvalar verilmiştir.¹⁶⁷

Ak büyü de bu çerçevede, kişilere şifa sağlanabilmesi adına, din adamlarına başvurulabileceği, dini metinlerden ve dualardan hareket edilebileceği ve hatta hadislerin büyü için kullanılabilmesi düşünülmektedir. Oysa şu nokta bilinmelidir ki; “rukye” adı verilen ve “dua ile sağaltım” sağlama olarak nitelendirilebilecek olan nokta, büyü bağlamında söz konusu edilen noktadan mutlaka ki farklıdır.¹⁶⁸

Ak büyü, aşağıda ifade edilen ve olumlu yönde olduğu düşünülen hususların gerçekleştirilebilmesini sağlamak adına yapılabilmektedir;¹⁶⁹

- Ailesine karşı kayıtsız olan erkeklerin eve bağlanması için;
- Ailesine sert davranan erkeklerin yumuşak huylu olmasını sağlamak için;
- Bir erkek ya da kadının sevgisinin kazanılabilmesi için;
- Gurbette olan birinin çabuk dönmesini sağlamak için;
- Kaybedilmiş değerli eşyaların bulunabilmesini sağlamak için;
- Sütü kesilen annenin, sütünün olmasını sağlamak için;
- Bir muradın yerine gelmesini sağlamak için;
- Mahkemede haklı olunduğu düşünülen bir davanın kazanılabilmesini sağlamak için;
- Kötü büyülerin etkisinin ortadan kaldırılabilmesi için;
- Çocuğu olmayan kişilerin çocuk sahibi olmalarını sağlamak için;
- Huysuz hayvanların evcilleştirilebilmesi için;
- Zor doğum yapan kadınların doğumlarının kolaylaştırılabilmesi için;
- Kısmetin açılması için vb.

¹⁶⁷ Acıpayamlı, Orhan, **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1961, s. 39.

¹⁶⁸ Akçam, s. 71.

¹⁶⁹ Eyüboğlu, s. 34.

Ak büyüde kullanılan malzemeler, genellikle tütüsüler ve meyvelerin ya da bitkilerin özyağlarını içermektedir. Ancak zaman zaman ak büyüde, sempatik büyüde olduğu gibi saç, tırnak, giysi parçası gibi şahsa ilişkin malzemelerin de kullanılması söz konusu olabilmektedir.¹⁷⁰ Bununla birlikte ak büyü, her ne kadar şifa dağıtılması amacıyla kullanılmaktadır ve olumlu yönde etkiye sahiptir yönünde bir inançla temellendirilmişse de, neticesinde her daim kötü amaçlar için kullanılması yoluna da gidilmiştir. Bu nedendir ki bu büyü türünün, aslında diğer büyü türlerinde de olduğu gibi, özellikle monoteist din anlayışları ile örtüşmediğini söylemek mümkündür.¹⁷¹

Ak büyü türleri, aşağıdaki alt başlıklar çerçevesinde ifade edilebilmektedir.

4.2.1. Aşk Çayı Büyüsü

Aşk çayı büyü; Pazartesi, Salı ve/veya Çarşamba günleri etkili olduğu düşünülen bir büyüdür. Haricinde de, anca dolunay olmadığı zamanlarda yapıldığında etkili olacağı düşünülmektedir.¹⁷²

Aşk çayı büyü; kırmızı, pembe ve yeşil mumların, karaman kimyonu tohumunun, rezene tohumunun, kuşburnu ya da gül meyvesinin ve yenilebilir nitelikteki güllerin taç yapraklarından yapıldığında, etkili olacağı düşünülen bir büyüdür.¹⁷³

4.2.2. Şifalı Tütüsü Büyüsü

Yine gül yaprağının kullanılmasıyla ve bu gül taç yaprağının mangalda yakılarak tütüsü olarak haline getirilmesiyle uygulanan bir ak büyü türüdür. Bu büyüün, Salı günü yeni aydan sonra yapılması, büyüün başarılı olmasında etkili olacaktır anlayışı hâkimdir. Yakılan bitkilerin kokusunun ya da kömür korlarında sevgilinin yüzünün hayal edilmesinin, kişinin sevdiğine kavuşması anlamına geldiği düşünülmektedir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Altan, s. 65.

¹⁷¹ Asimgil, s. 55.

¹⁷² Tanyu, s. 61.

¹⁷³ Asimgil, s. 57.

¹⁷⁴ Uysal, Mustafa, **İslam'a Sokulan Bidat ve Hurafeler**, Çelik Yayınevi, İstanbul, s. 233.

4.2.3. Elma Büyüsü

Özellikle Orta Çağ'da cadılar tarafından kutsal olarak kabul edilen elma, aşkın sihirli bir sembolü ve cinsel gücü artırıcı bir meyve olarak görülmektedir. Elma büyüsünde; bir genç kızın taliplerini artırılabilmesi adına, istediği sayıdaki talibe kavuşabilmek için, o sayıdaki elma çekirdeğini bir ateşe atması düşüncesi yer almaktadır.¹⁷⁵

Dahası elma büyüsü; elmanın kesilmesi ile ortaya çıkan ve elmanın içerisinde bulunan yıldız şeklinde görüntü ile birlikte, gökyüzündeki yıldızların ve Tanrı'nın düşünülmesi ile kişinin sevdiğine / aşkına kavuşacağını anlayışını da içermektedir.

4.2.4. Aşk Keki Büyüsü

Bir kadının, sevdiği bir erkeğe kavuşabilmesi ya da bir erkeği kendisine bağlayabilmesi için yapılan büyüdür. Yine yenilebilir gül taç yaprakları kullanılmaktadır. Dolunaylı bir gecede bu büyüün yapılması ile kişinin sevdiği insana kavuşabileceğine ya da bir erkeğin o kişiyi sevmeye başlayacağına inanılmaktadır.¹⁷⁶

4.2.5. Tarot Büyüsü

Tarot büyüsü; "Tarot kartları" adı verilen bir deste kart ile yapılmaktadır. Bu büyü sayesinde, geleceğe ilişkin belirlemelerde bulunulabileceği ve aşkların güçlendirilebileceği düşünülmektedir. Tarot büyüsü yapılırken, pembe ya da kırmızı bir mum ve yine yenilebilir gül taç yaprakları kullanılması ve pembe bir giysi giyilerek, büyüü yapacak olan kişinin kendisinin ve sevdiği kişinin fotoğrafının olması gerektiği anlayışından hareket edilmektedir.¹⁷⁷

Tarot kartları içerisinde her bir kart, yaşam içerisinde ayrı bir olayı ya da durumu ifade etmek adına sembolleştirilmiştir. Örneğin; aşkı sembolize ettiği düşünülen kart başkadır, iletişimi ya da sembolize ettiği düşünülen kart ise başkadır. Bu kartların üzerine yenilebilir gül taç yaprakları döküldüğünde ve onun üzerine de bir parça mum damlatıldığında da, sevilen kişinin de sevgisinin artacağına inanılmaktadır.

¹⁷⁵ Uysal, s. 235.

¹⁷⁶ Anadol, s. 71.

¹⁷⁷ Çınar, Onur, **Büyü Nedir, Nasıl Yapılır?**, Kent Basımevi, İstanbul, 1982, s. 67.

4.3. Kara Büyü (Negatif Büyü)

Önceki anlatımlarda da yer verildiği üzere; ak büyüün, kişilerin yaşamlarında olumluluklara neden olması amacıyla yapılması öngörülmekteydi. Oysa ak büyüün aksine kara büyü; kişilere kötülük yapmak ya da zarar vermek amacıyla yapılan büyüleri ifade etmektedir.

Bu bağlamda kara büyü; kişilerin yaşamına, sosyal statüsüne, kazancına ve/veya sahip olduklarına zarar verilmesi amacıyla yapıldığı gibi, sevgili olanların ya da karı – kocaların birbirlerinden soğutulması ya da ayrılmasının sağlanması, cinsel gücün artırılması, konuşma yeteneğinin geliştirilmesi, uykunun bağlanması, yani kişilerin uyuma da zorluk çekmesinin sağlanması, düşmanların hasta edilmesi ya da sakat bırakılması vb. durumlar için de başvurulmuş bir büyü türü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁸

Bununla birlikte; ak büyü ile uğraşanlar, amaçlarına ulaşmak için dinden ve dini sistemlerden olumlu yönde faydalandıklarını belirtmektedirler. Kara büyü ile uğraşanlar da, aynı sistemleri olumsuz yönde kullanma yoluna gitmektedirler. Çünkü kara büyü ile uğraşanlar, dinin yasakladıkları yönünde hareket etmekten çekinmemekte ve hatta amaçlarına ulaşabilmek adına her yolu mubah görmektedirler.¹⁷⁹

Kara büyü yapanlar, istediklerine ulaşmak için tabiatüstü güçlerden de faydalandıklarını savunmaktadırlar. Tabiatüstü güçler olarak nitelendirdikleri bu güçlerin başında; cinler, şeytanlar ve kötü ruhlar gelmektedir. Bu bakış açısıyla da kara büyü yapanlar, dinlerin kutsal saydıkları değerleri de saygısızca kullanmak konusunda hiçbir tereddüt duymamakta ve kısacası, dini düşünce ve değerlerin karşısında olduklarını ortaya koymaktadırlar.¹⁸⁰

Kara büyü, aşağıda belirtilen durumları sağlamak adına yapıldığı savunulan bir büyüdür;¹⁸¹

¹⁷⁸ Ruska, Julius, "Kara Büyü", **MEB İslam Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, Ankara, 1970, "Kara Büyü" maddesi.

¹⁷⁹ Ruhson, Ali Haydar, **Yeni Ruh ve Kâinat**, Gayret Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 65.

¹⁸⁰ Ruhson, s. 69.

- Kara büyü, “dil bağlamak” için yapılmaktadır. Bu çerçevede kara büyü yapılan kişinin, konuşamaz duruma geleceğine inanılmaktadır.
- Kara büyü, “uyku bağlamak” için yapılmaktadır. Bu çerçevede kara büyü yapılan kişinin, büyü bozulmadıkça uyuyamayacağına inanılmaktadır.
- Kara büyü, cinsel gücün ortadan kaldırılması amacıyla yapılmaktadır. Bu çerçevede kara büyü yapılan kişinin, çocuğu olmayacağına inanılmaktadır.
- Kara büyü, düşmana zarar vermek için yapılmaktadır. Bu çerçevede kara büyü yapılan kişinin, herhangi bir şekilde cezalandırıldığına inanılmaktadır.
- Kara büyü, hırsızların yakalanmasını sağlaması ve cezalandırılması amacıyla yapıldığına inanılan bir büyüdür.
- Kara büyü, “yol bağlamak” amacıyla yapılmaktadır. Bu çerçevede kara büyü yapılan kişinin, gitmek istediği bir yola gidemeyeceğine ya da gittiği bir yoldan geri getirilebileceğine inanılmaktadır.

Kara büyü, Babil Uygarlığı’ndan bu güne, ismi sıkça zikredilen bir büyü türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta İslamiyet’in kabulüne rağmen, kara büyü tarihsel süreç içerisinde kullanılmaya devam etmiştir.

Bu nokta itibariyle kara büyüün, Kuran-ı Kerim’de dahi adının geçtiği görülmektedir;¹⁸²

“Ey Muhammed... De ki; Haset ettiği zaman, hasedin şerrinden düğümleri nefes eden büyücülerin şerrinden, bastırıldığı zaman karanlığın şerrinden, tan yerini ağartan Rabb’ime sığınırım.”

Kara büyü, bununla birlikte aşağıda verilen uygulamalar çerçevesinde yapıldığına inanılan bir büyüdür;¹⁸³

4.3.1. Sabun ve Saç Kullanılarak Kara Büyü Yapılması

Sabun ve saç kullanılarak yapılan bu büyüün, öldürücü olduğuna inanılmaktadır. Bu tür büyü, büyü yapılmak istenilen kişinin saçından birkaç tel alınması ile yapılmaktadır. Bu birkaç tel, hiç kullanılmamış bir kalıp sabuna sarılı ve sabuna bir iğne batırılır. Bu büyü için belirlenen dualar okunur ve sonra sabun bir

¹⁸² Ruska, “Kara Büyü” Maddesi.

¹⁸³ İnan, s. 101 – 102.

kuyuya atılır. Sabun kuyuda eridikçe, büyü yapılan kişinin de evinde erimeye başlayacağına ve gittikçe eriyeceğine inanılır.

4.3.2. Kaşık Büyüsü

Karı – kocayı, sevgilileri ya da bir aileyi / kardeşleri ayırmak için yapıldığına inanılan büyüdür. Bu büyüün uygulanmasında; iki tahta kaşığa ayrılması istenilen kişilerin adı yazılır ve kaşıklar arka arkaya getirilir. Yeni ölmüş birinin mezarı açılarak, kefeninden bir parça yırtılır ve kaşıklara sarılır. Bu büyü için belirlenmiş olan dualar okunur ve kaşıklar başka bir mezara gömülür. Bu doğrultuda ayrılması istenilen kişilerin, birbirleri için adeta ölü gibi olmaya başlayacaklarına ve yaşadıkları sürece de, bir daha yüz yüze gelmeyeceklerine inanılır.

4.3.3. Domuz Yağı Büyüsü

Eşlerin birbirlerinden ayrılmasını sağlamak için uygulanabileceğine inanılan bir büyüdür. Bu büyüün uygulanmasında; büyüü yapacak olan kişinin, bir parça domuz yağını kullanarak, bu yağ koynunda uyuması yoluna gidilir. Sonra bir kilisede, bu kişiye rahibin dua okuması istenir. Eğer rahip, bu isteği yerine getirirse, öngörülen dileğin yerine geleceğine inanılır. Çünkü rahip kişiye dua okurken, okunan duanın domuz yağına da tesir ettiğine inanılır.

Okunmuş bu domuz yağı da, çiftin uyuduğu yatağa konulduğunda, o zaman karı – kocanın birbirini domuz gibi görmeye başlayacaklarına ve birbirlerinden nefret edeceklerine inanılır. Büyüyü yapan kişi, eğer domuz yağını karı – kocanın yataklarına koyamayacağını düşünüyorsa; o zaman domuz yağı karı – kocanın yaşadığı evin sokak kapısına sürülür ki, bu durumda da karı – kocanın sık sık tartışacaklarına ve kavga edeceklerine inanılır.

4.3.4. Ölü Toprağı Büyüsü

Yine karı – kocanın ya da birbirlerine seven insanların ayrılmasını sağlamak için yapıldığına inanılan bir büyü türüdür. Bu büyüün uygulanmasında; ölü toprağı bir mezardan alınır ve ayrılması istenilen kişilerin yatağına serpilir. Çift, ölü toprağı serpilene yatakta uyumaya başladıktan sonra da, birbirlerinden ayrılacaklarına inanılır.

Büyünün uygulanmasında ayrıca, belirli duaların okunması ve sözler söylenmesi de söz konusudur.

4.4. Aktif Büyü

Tabiat olaylarına etki ettikleri düşüncesiyle, insanları aldatmaya yönelik olarak gerçekleştirilen büyüsel işlemlere, “aktif büyü” adı verilmektedir. Bu büyüyü yapanlar; tabiat olaylarını yönetim ve denetim altına alarak, güçlü iradeleriyle onları diledikleri gibi etkileyebildikleri ve kullanabildiklerini iddia etmektedir.¹⁸⁴

Bu tür büyülerin uygulanmasında büyücüler; kendilerinin parapsikolojik bir hayatlarının olduğunu ve tabiatüstü gizli güçlerle donatıldıklarını telkin etmektedirler ve özel olduğu belirtilen birtakım tılsımlı sözler, tekerlemeler, dua ya da beddualar ile büyü hazırlamak için elverişli bir durum meydana getirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin; Güney Afrika’da yaşayan Zulu Kabilesi mensupları, kızgın kömür üzerine su dökülmesiyle yapılan bir aktif büyü tarzı bu büyüün, fırtınayı önlediğine inanmaktadırlar. Bu çerçevede de, kötü ve zararlı olayları önlemek ve insanların kötülüklerinden kaçınmak için de, bu büyü çeşidini uygulama yoluna gitmektedirler.¹⁸⁵

4.5. Pasif Büyü

Zararlı etkenlerden kaçınmayı amaçlayan büyüsel işlemlere, “pasif büyü” denilmektedir. Bununla birlikte pasif büyü; zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmayı, bunların zararlarından kaçınmayı ve bunlara karşı savunmaya geçmeyi de ifade etmek adına kullanılabilir.¹⁸⁶

Bu büyü türünün uygulanmasında; birtakım büyü güçlere sahip olduğuna inanılan ya da uğursuz olduğu kabul edilen yerlerden, eşyalardan ve insanlardan kaçınmak esası yer almaktadır. Örneğin; gebe kadınların bazı şeyleri yememeleri, lohusaların kötü kuvvetlere karşı yanlarında uzaklaştırıcı etkiye sahip olduğu düşünülen birtakım büyüsel eşyalar bulundurmaları; kutsal yazı, bıçak, makas, mavi boncuk ve çeşitli nazarlıklar taşımaları, pasif büyüün özelliklerinden kabul edilmektedir. Bu

¹⁸⁴ Eyüboğlu, İsmet Zeki, **Cinci Büyüleri ve Yıldızname**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998, s. 49.

¹⁸⁵ Erdil, Kemalettin, **Yaşayan Hurafeler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 67.

¹⁸⁶ Dikici, Mehmet, **Türkler’de İnançlar ve Din**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 98.

doğrultuda pasif büyüde; tehlikeli ve kötü etkenleri uzaklaştırıcı ve büyülü birtakım özelliklere sahip olduğuna inanılan uğurluklar, muskalar ve nazarlıklar önemli bir rol oynamaktadır.¹⁸⁷

4.6. Kırmızı Büyü

Kırmızı büyü; olumsuz amaç ve niyetleri ve uygulamaları ile kara büyü ile aynı yönde bir büyü türü olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda da kırmızı büyü, zarar veren ve tehlike arz eden büyüler olarak nitelendirilmektedir ve Şeytan'ın, kötü ruhların büyüleri olarak görülmektedir.¹⁸⁸

Kırmızı büyü işlemlerinde ve ayinlerinde, sıklıkla kaz kullanılmakta ve kurbanlar kesilmektedir. Bu tür büyüde ayrıca, kişide var olduğu düşünülen bir enerji; bir organa ya da psiko – somatik (ruhsal – bedensel) bir işleve yöneltilmekte ve bu çerçevede de sonuç elde edildiği düşünülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde, birçok el yazması büyü kitabında da kırmızı büyü ile ilgili belirlemelere yer verildiği görülmektedir.¹⁸⁹

Bu büyü kitaplarından en ünlülerinden biri olarak kabul edilen ve 15. yüzyıla ait olduğu sanılan, Mc Gregor Mathers tarafından ilk kez İngilizce'ye çevrilen sihirbaz Ma Abra – Melin'in "Kutsal Sihir Kitabı (The Book of the Sacred Magic of Abra – Melin the Mage)"dir. Kitaba göre; maddi dünya kötü ruhlar tarafından yaratılmıştır, ancak sihirbaz, koruyucu meleğinin yardımıyla ve büyüsel uygulamalara başvurarak, kötü güçlere karşı koyabilir ve hatta kötü ruhları yönetebilir.¹⁹⁰

4.7. Uğurluklar (Tılsımlar)

"Uğurluk" ya da "tılsım" kavramı; esrarlı bir kuvvet taşıdığına, tabiatüstü gücü bulunduğu ve birtakım sırlar sakladığına inanılan şey olarak tanımlanabilmektedir. Bu doğrultuda "tılsım" kavramına karşılık olarak dilimizde; "sihir", "büyü" ya da "efsun" kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Haricinde Anadolu'da, kadınlarının

¹⁸⁷ Erdil, s. 75.

¹⁸⁸ Dikici, s. 103.

¹⁸⁹ Çınar, s. 79.

¹⁹⁰ Dikici, s. 113.

başlarına taktıkları metal süs eşyasına da “tılsım” denilmektedir. Baş süslemelerinde kullanılan bu tılsımında, kişiyi; nazar, iftira ve/veya kötü ruhlardan koruduğuna inanılmaktadır. Anadolu folklorunda da tılsım, genellikle büyünün etkisini sağlayan araçları ifade etmek adına kullanılmaktadır. Örneğin; define vb. gizli şeyleri bulmak ve kapalı yerleri açmak için ehlinin bildiği sözlere ya da vasıtalara da “tılsım” denilmektedir.¹⁹¹

Tılsım; gümüş, altın vb. değerli metallere yapılabildiği gibi, bu değerli metallere taklitlerinden, mücevherlerden ve/veya deniz kabuklarından da yapılabilmektedir. Bu çerçevede, bulaşıcı hastalıkların tesirini önlemek ve insanlarla hayvanların kötülüklerinden korunmak ve korkmamak için de tılsım yapılması söz konusu olabilmektedir.¹⁹²

Tılsımın, Mani dini ve inancıyla da ilişkisi bulunmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Mani dini bağlamında tılsım; insanları koruduğuna ya da uğur getirdiğine inanılan tabiat veya insan eseri olan nesnelere tamamını içine almaktadır. Tılsımları, insanlar bizzat kendileri üzerlerinde taşıyabilecekleri gibi, tesirli olması istenen arazi, dam çatısı vb. yerlerde de saklayabilmektedirler. İnsan yapısı tılsımlar; daha çok hayvan ya da eşyaların küçük modelleriyle, üzerinde dinî yazılar bulunan madalyonlar ve yazılı kâğıtlardan oluşmaktadır. Mani dini çerçevesinde; bazı metal ve muskaların da tılsım için kullanılması oldukça yaygın bir uygulamadır.¹⁹³

İnanışa göre tılsımların etkili olabilmesi, tabiattaki bazı güçlerle ilişki kurulmasına ve uğurlu bir zamanda dinî törenle yapılmasına bağlıdır. Tılsımdan medet ummanın mazisi de bu temelde, oldukça eskilere gitmektedir. Papirüslerin incelenmesi, Eski Mısır’da 75 kadar tılsımın mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Eski Mısır’da ise; “Doğan Güneş” tılsımının, ölümden sonra yeniden dirilmeyi sağladığına inanılmıştır. Yine Eski Mısır’da, ölüyle birlikte gömülen ve “Menat” adı verilen tılsımın, ölüyü tanrısal koruma altına aldığına kesin gözüyle bakılmıştır.¹⁹⁴

¹⁹¹ Barlas, Uğuroğlu, **Anadolu Dügünlerinde Büyüsel İnanmalar**, Halk Eğitimi Yayınevi, Karabük, 1974, s. 112.

¹⁹² Eyüboğlu, İsmet Zeki, **Sevgi Büyüleri**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1999.

¹⁹³ Pakalın, s. 494.

¹⁹⁴ Taplamacıoğlu, Mehmet, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 121, Ankara, 1968, s. 75.

Hıristiyanlık dünyasında da tılsımın çeşitli şekilleriyle kullanıldığı bilinmektedir. Bu kullanım, din adamlarının asırlar süren mücadelelerine rağmen, günümüzde bile hâlâ tam olarak önlenememiş değildir. Hıristiyan halkın birtakım batıl inançlarından da kaynaklanan tılsım inancı; sihir, büyük ve efsunla beslenmektedir denilebilir.¹⁹⁵

Yahudilikte uygulanan tılsım çeşitleri de, Hıristiyanlıktan çok daha yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi, geç dönem Kabalacıları'nın tılsıma büyük ilgi göstermeleridir. Bundan dolayı da tılsım hazırlamak, hahamların görevleri arasında yer almıştır. Nitekim lohusaya zarar verdiğiğine inanılan Lilit'ten korumak için, doğum odasına tılsımlı eşyalar asılması, Yahudi toplumlarında hâlâ yaygın bir gelenek olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁹⁶

Bazı değişik şekiller göstermekle birlikte, tılsım hemen her toplumda yer almaktadır. Örneğin; Eski Babil, Asur ve Persler'de de tılsım, bir teknik olarak uygulanmıştır. İslâm dışındaki bütün batıl ve muharref dinlerin tören ve ayinlerinde de, her zaman tılsımdan izler bulmak mümkündür.

Birçok tarihçi ve sosyolog da tılsımı, batıl ve muharref dinlerin bir parçası gibi ele almıştır. Tılsımla ilgili yazılılar da, tarih öncesi bilgiler noksan olmakla beraber, Yunan ve Mısır papirüslerindeki bilgiler bağlamında konu ile ilgili bilgi vermesi adına önemlidir.¹⁹⁷

Türk toplumlarında tılsım ve tılsıma benzer uygulamaların mazisi ise, İslâmiyet öncesine kadar uzanmaktadır. İslâmiyet'ten sonraki dönemlerde ise; Eski İran, Mezopotamya ve Mısır kültürlerinin tesiriyle tılsım, az da olsa varlığını sürdürmüştür. Cahiliye Dönemi Araplarında ise; fal okları atmak, çeşitli anlamlara gelen taşlar dikmek, yıldızlara bakarak mana çıkarmak, birtakım kareler içerisinde harf ya da rakamlar yazarak tılsım yapmak oldukça yaygın bir uygulama idi. Anadolu'da tılsım ve tılsıma benzer uygulamalar da; Hıristiyanlık, eski putperest dinler ve komşu kültürlerin tesiriyle adeta kurumlaşmış ve büyücülükle iç içe yürümüştür.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Taplamacıoğlu, s. 119.

¹⁹⁶ Harman, Ömer Faruk, **Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları**, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1988, s. 129.

¹⁹⁷ Aydın, Mehmet, **Din Fenomeni**, Din Bilimleri Yayınevi, Konya, 1993, s. 71.

¹⁹⁸ Borgeaud, Plihippe, **Karşılaşma – Karşılaştırma: Dinler Tarihi Araştırması**, Dost Kitabevi, Ankara, 1999, s. 81.

Mutlaka ki tılsımı dinden uzak tutmak ve onu din ile karıştırmamaya özen göstermek gerekir. Tılsım ile tılsımdan sonra ortaya çıkacak durum arasında, sebep – sonuç münasebeti bulunmasına rağmen, her dinden insanın tılsım ve tılsıma benzer uygulamalardan medet ummaları ise cidden düşündürücüdür.

İslâmiyet; tılsım yapılmasını da, tılsıma inanılmasını da yasaklamış, medet umarak onu meslek edinmeyi şiddetle reddetmiştir. Ayrıca İslâmiyet; tılsımın mucize ve keramete benzetilmemesine özen göstermiş, onu müşrik ve kâfirlere özgü bir faaliyet olarak değerlendirmiştir. İslâmiyet’e göre tılsım; Allah’tan gelen bilgilere dayanmamaktadır. Kur’an-ı Kerim; tılsım ve ona benzer faaliyetleri batıl ve şeytan işi saymış,¹⁹⁹ sâhir sözüyle de büyü ve tılsım yapanları kastetmiştir.²⁰⁰

Hz. Muhammed’e gelen ilâhî vahye inanmayanlar ve ona sihirbaz, büyücü ve tılsımcı iftirasında bulunmuş ve sözlerini de sihir saymış olanlar da, yine Kuran – 1 Kerim’de yer almaktadır.²⁰¹

Hz. Peygamber de;

“Yedi büyük günahın birincisinin Allah’a şirk koşmak olduğunu açıklamış, ikincisi de “sihir ve tılsımla ilgilenmektir”

buyurmuştur.²⁰²

Genellikle ilâhiyat ve sosyoloji ile ilgilenen bilginlere göre, tılsımın tesiri daha çok psikolojiktir. Halk tılsımın etkisini görünce, onu yapan kişiye bağlanmakta ve âdeta onun müşterisi haline gelmektedir. Kendisine tılsım yapılan kişi, bunun tesirinden kurtulmak için Hz. Peygamber’in yaptığı gibi İhlâs, Felâk ve Nâs Sureleri’ni üç kere okuyarak, bütün bedenine üflelidir. Bu hareketin üfürükçülükle bir ilgisinin bulunmadığını, aksine Kur’an – 1 Kerim’den şifa ummaya dayandığını belirtmekte fayda vardır. Kur’an – 1 Kerim ve Hadis – i Şerifler, Allah’ın iradesi dışında hiç kimsenin kimseye fayda ya da zarar vermeyeceğini defalarca vurgulamış, tılsım yapan kişide olağanüstü bir güç bulunduğuna inanmayı kesinlikle reddetmiştir.²⁰³

¹⁹⁹ Âraf Suresi,(7);102

²⁰⁰ Âraf Suresi, (7),109 – 113; Tûr Suresi, (52);15 Hicr Suresi, (99);14 – 15.

²⁰¹ Müddessir Suresi, (74);24

²⁰² Taplamacıoğlu, s. 133.

²⁰³ Mâide Suresi, (5);90 Tâhâ Suresi, (20);69

Tılsım çeşitleri de, birçok kaynakta aşağıda verildiği gibi ifade edilebilmektedir;²⁰⁴

4.7.1. Balık Tılsımları

Yüzlerce yıl Hıristiyan dininin sembolü olan balık, “haç” işaretinin kabul görmesinden sonra bu itibarını yitirerek, yerini haça bırakmıştır. Asırlar sonra 20. yüzyılda da balık tekrar ortaya çıkarak, eski unvanına sahip olmaya başlamıştır.

Balık; yüzyıllar boyunca da cinsel bir sembol olarak ve “Büyük Tanrıça” olduğu kabul edilen Tanrıça’nın üreme organlarını temsil eden bir simge olarak görülmüştür. Eski çağlarda böyle bilinen balık, Hıristiyan olmayan ülkelerde hala kısırlığa ve cinselliğe yardımcı bir tılsım olarak kullanılmaktadır. Kimileri balık tılsımları için; şeytandan korumasa bile, taşıyanı cinsel yönden zevk alarak yaşamasını sağlayacak bir tılsım yaklaşımını benimsemişlerdir.

Balık tılsımları aynı zamanda; Kuzey Afrika ülkelerinin bir kısmında, şans getirmeleri ve cinleri ya da kötü ruhları uzaklaştırsın diye dükkân önlerine asılmaktadır.

4.7.2. Baykuşlu Tılsımlar

Kem gözlere karşı en iyi koruyucunun yine bir başka göz olduğu varsayımıyla tasarlanan baykuş şeklindeki tılsımlar, en çok küçük bir Akdeniz adası olan Minorka’da kullanılmaktadır. En dikkat çekici özelliği gözlerin olduğu bu baykuş şeklindeki koruyucu tılsım, camdan ya da metalden yapılmaktadır. Bugün bile hala popülerliğini koruyan baykuş tılsımlarının, Minorka’da evleri de büyük felaketlerden koruduğuna inanılmaktadır. Baykuşun uğursuz bir hayvan olarak bilinmesi, bu tılsımın pek fazla rağbet görmemesine yol açan en önemli etken olarak değer kazanmaktadır. Onun koruyucu rolü, pek çoklarına göre evrensel değildir. Çünkü o, gecenin şeytani yarattığı olarak bilinmektedir.

4.7.3. Boynuz

Boynuzlar, bugüne kadar birçok toplumda kâh üzerinde taşımak, kâh bir yere asmak suretiyle yaygın olarak kullanılan tılsımlardandır. Boğanın iriliği vahşiliği gücü

²⁰⁴ Tokat, Latif, **Dinde Sembolizm**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004, s. 151 – 159.

temsil ederken, çiftleşmesi ve doğurganlığı ile çifte koşulması da bereketi temsil ettiği için, bir anlamda onu bir tanrıya dönüştürmüştür.

Boynuz, Antik Çağ toplumları için bu durum ideal bir koruyuculuk timsali teşkil etmektedir. Bir dama asılan ya da duvarına yerleştirilen bir boynuz, o evin koruma altında olduğu inancını insanlara aşılacaktır. Bugün altın ve gümüşten yapılan küçük ve tek bir boynuz da, bir zincirin ucunda boyuna asılmakta ve cinsel iktidar sembolü olarak kabul edilmektedir.

4.7.4. Defne

Defne ağacı, bulunduğu yere bereket getiren bir ağaç olarak bilinmektedir. Onun bulunduğu yere hastalık ve kötü cinler giremez inancı da oldukça yaygındır. Eski Yunan ve Roma'da taşlar, defne dalları ve yapraklarıyla süslenir; mitoloji de ise, defnenin yıldırımsavar bir gücü olduğuna inanılırdı. Hatta bu inanış o kadar geçerlilik kazanmıştır ki; günümüzde bile ev girişlerinin iki yanına dikilen defne ağaçları, hem evi kötü ruhlardan hem de yıldırımlara karşı koruyarak adeta bir paratoner vazifesi gördüğü düşünölmüştür.

4.7.5. Deniz Kabukları

Bilinen koruyucu tılsımların en eskisi olan deniz kabuklarının, 20 bin yıl öncelerine dayanan bir tarihi bulunmaktadır. Deniz kabukları; dünyanın birçok yerinde tılsım olarak kullanıldıkları gibi, süs eşyası olarak da çok yaygındırlar. Deniz kabuklarını eskiden beri birçok şeyle ilişkilendiren insanoğlu, onu hem nazara karşı koruyucu olarak, hem de doğurganlığı temsil edici olarak kullanmışlardır.

Onların yumurta biçimli şekilleri gözü hatırlattığından, cesetlerin göz yuvalarına yerleştirilirdi. Bunda amaç, ölü'nün öte dünyayı çürümeyen gözlerle görmesini sağlamaktı ve bu çok, yaygın bir gelenek olarak bilinmekteydi.

Deniz kabuğunun kadın cinsel organına benzetilen yarık kısmından dolayı, bazı eski metinler, onu "yaşam dışı kapısı" olarak adlandırmışlardır ve deniz kabuğu, güçlü bir doğurganlık sembolü ve de bir tılsım olarak, doğum sancıları ve kısırlığa karşı kullanılmaktaydı.

Kimi Asya ve Afrika ülkelerinde de deniz kabukları, hayvanların koşum aksesuarlarına takılarak onları nazardan korumak için de kullanılmıştır. Deniz kabuklarının takı olarak kullanılmasından sonra, bunların altın ve gümüşten olan taklitleri de yapılarak, çok güzel birer süs eşyası olarak günümüzde de kullanılmaktadır ve mavi sırlı topraktan, akik ve kuvarstan da yapılanları mevcuttur.

4.7.6. Diş ve Tırnaklardan Yapılan Tılsımlar

Genelde ilkel toplumlardaki yerliler tarafından avlanan hayvanların diş ya da pençe ve tırnakları çok güçlü bir tılsım olarak görülürdü. Buna sebep olarak da; hayvanlardaki o müthiş gücün, bu tılsımı kullananlara da geçeceğine inanılmasıydı. Ayı dişleri, bir kaplanın pençesi, bir kurt dişi, yaban domuzu ya da fil dişi çok rağbet gören, her birinin ayrı ayrı koruyucu bir güç yüklendiği tılsımlardı.

Örneğin; bir ayı pençesi, doğum sırasında kadının en büyük yardımcısı olarak görülürdü ya da bir kurt dişi, bebekleri korkulardan uzaklaştırır ve dişlerinin ağrılarını keser diye bilinirdi.

İskandinav ırklarının birçoğunda da, kutsal bir hayvan olarak bilinen boz ayının pençesi, hayvanda bulunan o büyük gücün ve cesaretin tılsımı taşıyana yansıtacağı anlamı taşırdı. Bugün, bir kaplan dişi ya da pençesi de, kumarbazların çok inandıkları bir uğur tılsımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Dinler tarihçisi Mircae Eliade'nin de belirttiği üzere, insanoğlu tarihin birçok döneminde “menşe arama” adına yaklaşımlarda bulunmuş ve çoğu zaman da fırtınalı dönemler atlama durumunda kalmıştır. Bu fırtınalar, neticesinde dinleri de etkilemiş ve insanlar, dinlerin menşe konusunda da sıkıntı duymaya ya da belirsizlik yaşamaya başlamışlardır.

Aslında insanoğlunun aradığı menşenin cevabı, zaten dinin kendisinde mevcuttur. Ancak insanoğlu, çoğu zaman bunu görmekten uzak olduğundan ya da birtakım sebepler dolayısıyla bu algıdan uzaklaştırıldığından, farklı arayışlar içerisinde bulunması da kaçınılmaz olmuştur. Büyü ve büyücülük de bu arayışlar içerisinde değerlendirilebilmektedir.

Din ve büyüün ne olduğu sorusu, yine bu temelde insanoğlu tarafından hep sorulmuş ve her dönemde de bu soru, farklı cevaplarla karşılanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kimi dönemde din ile büyüün birbirlerinden ayrılmaz yapılar olduğu düşünülmüş, kimi dönemde de dinin büyüye karşı olması adına büyücülerin yakılması söz konusu olmuştur. Hatta çoğu zaman din mi büyüden doğmuştur, büyü mü dinden tartışması yaşanmış, bir şekilde bu paradoksun içerisinde çıkamayan insanoğlu, kendisini önlemez bir şekilde büyüün ve büyücülüğün içerisinde bulmuştur.

Büyüsel ayinler, birçok dönemde dini ayinler ya da ritüeller çerçevesinde de şekillenmiştir. Bu şekilde, din sayesinde söz konusu edilen belirleyici etkinin büyü ve büyücülük sayesinde oluşturulması amaçlanmış ve monoteist dinlerin bile bu yaklaşıma alet olması adına yaklaşımlarda bulunulmuştur. Kimi zaman dinlerin anlamının anlaşılabilmesini sağlama adına dinlerin lehine, kimi zaman da dinlere alternatif gösterilmesi adına aleyhine olan bu durum, dinlerin kararlı duruşu ile bertaraf edilebilmiştir.

Bu temelde her din, büyü ve büyücülük ile ilgili faaliyetlere her dönemde bir karşı duruş sergilemiş ve inanç sistemleri temelinde, büyüün ve büyücülüğün anlamsızlığını ve boşunalığını ortaya koymaya çalışmıştır. Özellikle insanların, dini inançlarının temel ilkelerini daha iyi kavramaya başlamaları ile birlikte de, büyüün ve büyücülüğün daha fazla anlamını yitirmeye başlaması söz konusu olmuştur. Bu

yaklaşımlar, mutlaka ki dinlerin yeniden inşası değil, yeni baştan anlaşılmaya çalışılması olarak kendisini ortaya koymuştur.

Dahası din ve büyü arasındaki farkın, bilimsel gelişmeler ve dini dayanaklar vasıtasıyla daha fazla ortaya konulmaya başlanması da, dinin imajını kuvvetlendirici bir etki olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar bu şekilde, tarihsel süreçte var olan yaşanmışlıkları farklı bir bakış açısıyla gözden geçirmeye başlamışlar ve din algısı temelinde her şeyi yeni baştan değerlendirir hale gelmişlerdir. Bu durum, dini sahlılığının de anlaşılabilmesini sağlaması bakımından, peygamberin de kâhin ya da büyücü olmadığının anlaşılabilmesini sağlamış ve peygambere gönderilen meleğın, büyüü öğretmek adına değil, vahyi getirmek adına ona ulaştığı bilgisini aleniyete kavuşturmuştur.

İnsanlık tarihi konu ile ilgili olarak incelendiğinde de, örneğın; Eski Mısır ve Mezopotamya'da, tılsımlı sözlerin ve büyülerin / büyü formüllerinin, dinsel törenlerin temelinde kullanıldığı görölmektedir. Bu bağlamda M.Ö. 1 ve 5. yüzyıllar arasını ifade eden Yunan ve Mısır papirüslerinde de; büyü formüllerinin, büyü törenlerinin, büyü örneklerinin ve büyüünün tutması için gerekli görölen usullerin yer alması söz konusudur.

Eski Türkler de, çeşitli büyü, kehanet, falcılık ve cincilik vb. usullerle büyü ile iç içe yaşamışlardır. Eski Türklerde Şamanlar, afsunlamakta ve büyü yapmaktaydılar, kâhinlik yoluyla insanların içinden geçenleri okuduklarını iddia etmekteydiler, gaybtan haber vermekteydiler, cin çarpmasını ve hastalıkları tedavi etmekteydiler, anlaşılmayan sözlerle görünmeyen varlıklarla ilişki kurmaktaydılar.

Orta Çağ Hıristiyan Avrupa'sında büyücülük, cadıların işi olarak göröldüğünden ve Hıristiyanlığın yanlış anlaşılmasına neden olduğu düşünöldüğünden, ağır cezalandırmalarla karşılanmış, hatta büyü yaptığına inanılan ve cadı olarak nitelendirilen insanlar / sıklıkla kadınlar yakılmışlardır.

Aydınlanma Çağı'nda ise; daha çok bilimsel temelli bir bakış açısının hakim olmaya başlaması ile birlikte, dinin de büyüden arındırılarak ele alınmaya başlanması söz konusu olmuştur.

Çalışmada da sıklıkla yer verildiği üzere, monoteist dinler çerçevesinde ise büyü, her daim yasaklanmıştır. İslamiyet adına da büyü ve büyücülük uygulamaları, yasaklanan uygulamalar arasında ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, insanoğlu eğer hala birtakım çelişkiler duymaktaysa, yapması gereken şey tarihsel süreci yeni baştan ele alması ve değerlendirmesi olmalıdır. Çünkü tüm safsatalar, sahih bir din anlayışının ve peygamber inancının anlaşılabilmesi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acıpayamlı, Orhan, **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1961.
- Akçam, H., **Anadolu İnançlarında Cinler ve Cincilik**, Akçam Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Akın, H., **Orta Çağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001.
- Altan, B., **Nazar ve Büyü**, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 1995.
- Anadol, C., **Büyü, Sihir, Tılsım**, Kamer Yayınları, İstanbul, 2008.
- Anadol, C., **Tarihten Günümüze Kadar Dünyada ve İslamiyet’te Halk İnançları**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1988.
- Arıkdal, E., **Ansiklopedik Metapsişik Terimler Sözlüğü**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, “Büyü” Maddesi, 1989.
- Asımgil, S., **İnsanlık Tarihinin Gizemli Dünyası, Büyü – Sihir – Fal / Yıldızname – Kehanet – Nazar**, İpek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Ateş, S., **Kur’an Ansiklopedisi**, Kuba Yayınları, İstanbul, 2007.
- Avcioğlu, D., **Türklerin Tarihi**, Cilt 1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Aydın, M., **Dinler Tarihine Giriş**, Dini İlimler Yayınları, Konya, 2008.
- Aydın, M., **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Aydın, Mehmet, **Din Fenomeni**, Din Bilimleri Yayınevi, Konya, 1993.
- Barlas, Uğuroğlu, **Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar**, Halk Eğitimi Yayınevi, Karabük, 1974, s. 112.
- Bayram, A. N., **İslam’a Göre Cin, Sara Sihir ve Büyü: Teşhis ve Tedavi Usulleri**, Altın Kalem Yayınları, Ankara, 1997.
- Bayrı, M. H., **Büyüler Hakkında**, Cactus Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2005.
- Boratav, P. N., **Halk Edebiyatı Dersleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Borgeaud, Plihippe, **Karşılaşma – Karşılaştırma: Dinler Tarihi Araştırması**, Dost Kitabevi, Ankara, 1999.
- Canan, İ., **Kütüb – i Site Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, 6. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Çağatay, N., **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

- Çınar, Onur, **Büyü Nedir, Nasıl Yapılır?**, Kent Basımevi, İstanbul, 1982.
- Demirci, K., **Dinlerin Dejenerasyonu**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985.
- Devellioğlu, F., **Osmanlıca – Türkçe Lügat Ansiklopedisi**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1970.
- Dikici, Mehmet, **Türkler’de İnançlar ve Din**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Döndüren, H., **İnsanlığa Son Çağrı: Kuran – ı Kerim: Meal, Tefsir, Ansiklopedik İndeks**, Yeni Şafak Gazetesi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Ehrenreich, B., **Büyücüler ve Hemşireler**, Alkım Yayınevi, Çeviren: Uğur, E., İstanbul, 1989.
- Eliade, M., **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, Çeviren: Aydın, Mehmet, İmge Yayınevi, Ankara, 2008.
- Eliade, M., **Şamanizm**, Çeviren: Birkan, İ., Dost Kitabevi, Ankara, 1999.
- Eliot, T. S., **Kültür Üzerine Düşünceler**, Çeviren: Kantarcıoğlu, Aykut, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Yazır, Elmalılı H., **Hak Dini – Kur’an Dili**, 1. Cilt, Huzur Yayınevi – İslam Dizini, İstanbul, 2008.
- Erdentuğ, N., **Hal Köyünün Etnolojik Tarihi**, Simurg Kitabevi, Ankara, 1983.
- Erdil, Kemalettin, *Yaşayan Hurafeler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- Ernst, Z., **İslam’da ve Eski Orta Doğu’da Cin ve Ruh Araçları**, Çeviren: Sarıkçıoğlu, E., İnanç Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Eröz, M., **Yörükler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Eyüboğlu, İ. Z., **Anadolu Büyüleri**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998.
- Eyüboğlu, İ. Z., **Cinci Büyüleri ve Yıldızname**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998.
- Eyüboğlu, İ. Z., **Sevgi Büyüleri**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1999.
- Frazer, J., **Altın Dal: Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma**, Çeviren: Doğan, M. H., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Gökalp, Z., **Türk Medeniyeti Tarihi**, Aka Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Hançerlioğlu, O., **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.
- Harman, Ömer Faruk, **Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları**, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1988.
- İbn – i Haldun, **Mukaddime**, Çeviren: Uludağ, S., Dergah Yayınları, İstanbul, 2004.
- İnan, A., **Hurafeler ve Menşeleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- Kalafat, Yaşar, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları: Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Ankara, 2009.

- Karakaş, A., **Feke Halk Kültürü Araştırması**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Kılavuz, A. S., **Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş**, Ansar Neşriyat, İstanbul, 1987.
- Kiekckhefer, R., **Orta Çağ'da Büyü**, Alkım Kitabevi, Çeviren: Biliz, Z., İstanbul, 2004.
- Kuday, L. İ. ve Akay, S., **Spiritüalizm Ruh Ansiklopedisi**, Güven Kitabevi, İstanbul, 1990.
- Küçük, A. ve Tümer, G., **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Malinowski, B., **Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2003.
- Mevdudi, **Tefhimü'l Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri**, 1. Cilt, İnsan Yayınları, Çevirenler: Keyani, M. H. vd., İstanbul, 1996.
- Ocak, A. Y., **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984.
- Onbulak, S., **Ruhi Olaylar ve Ruhlarla Konuşma**, Bozkurt Kitabevi, İstanbul, 1980.
- Örnek, S. V., **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.
- Örnek, S. V., **Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1956, s. 34.
- Örs, T., **Gerçeğin Dirilişine Kapı: Hipnoz**, Özak Yayınevi, Kayseri, 1993.
- Pakalın, M. Z., **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Pakalın, M. Z., **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3. Cilt, MEB Yayınevi, İstanbul, 1971.
- Roux, J. P., **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çeviren: Kazancıoğlu, A., Kazancıoğlu Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Ruhson, A. H., **Yeni Ruh ve Kâinat**, Gayret Kitabevi, İstanbul, 1975.
- Ruska, J., "Kara Büyü", **MEB İslam Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, Ankara, 1970.
- Schimmel, A., **Dinler Tarihine Giriş**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1999.
- Scognamillo, G. **Medeniyetler Çatışmasında Batının İnanç Temelleri**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sharpe, E. **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram: Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, Çeviren: Güç, A., Arasta Yayınları, Bursa, 2000.
- Tambiah, S. J., **Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2002.
- Tanyu, H., "Büyü", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 6, İstanbul, 1992, s. 501.

- Taplamacıoğlu, M., **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 121, Ankara, 1968.
- Tümer, G. ve Küçük, A., **Dinler Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Türkcan, E., “Bilimsel Devrim ve Osmanlı Dünyası”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 218, 2008, s. 50 – 73.
- Uysal, Mustafa, **İslam’a Sokulan Bidat ve Hurafeler**, Çelik Yayınevi, İstanbul.
- Wells, C., **İnsan ve Dünyası**, Çeviren: Güvenç, B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Yesari, A., **Çağlar Boyunca Büyü ve Büyücülük**, Göl Yayınları, İstanbul, 1979.

Makaleler

- Akalın, K. H., “Reform Sürecindeki İngiltere’de Rasyonel Bilimin Yükselişi”, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: Yıl: 2010 / 1, s. 217 – 238.
- Birecikli, İ. B., “Batı’nın Yükselişi”, **History Studies: International Journal of History**, Volume: 3, Number: 2, 2011, pp. 1 – 25.
- Bravo, H., “Augustinus’un Varlık ve Bilgi Görüşleri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi**, Mayıs 2007, Sayı: 15, s. 111 – 129.
- Çakın, İ., “Müteferrika Matbaası’nın Düşündürdükleri ve Avrupa’da Basımcılığın Etkileri: Gelecek İçin Geçmiş Anlamak”, **Bilgi Dünyası Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2004, s. 153 – 167.
- Çelebi, İ., “Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 2002, s. 199 – 200.
- Çetin, H., “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 79 – 87.
- Kaplan, İ., “Erken Dönemde Hıristiyan Karşıtı Söylemin Ortaya Çıkmasını Sağlayan Sebepler”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2006, s. 165 – 183.
- Karadaş, C., “Büyü ve Din: İslami Nokta – i Nazardan Bir Değerlendirme”, **Usûl Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2004, s. 111 – 135.
- Said, Cevdet, “Hatta Yugayyiru ma bi Enfusihim”, **Dımaşk**, Sayı: 18, 1984, s. 21.
- Sarıçam, İ., “Hz. Muhammed’in (S.A.V.) Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, **Diyanet İlmi Dergisi: Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (S.A.V.) Özel Sayısı**, Ankara, 2000, s. 31.
- Sinanoğlu, M., “Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsülü”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, 2001, s. 1 – 16.
- Tokat, Latif, **Dinde Sembolizm**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı :Serbürent AYDIN

Doğum Yeri ve Yılı :Alaçam 1981

Medeni Hali :Evli

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi :Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü